

Юрій Грешко

СВІТЛО В ПІТЬМІ СЯЄ...

містична повість та оповідання

**Брошнів-Осада
МПП «ТАЛЯ»
2023**

УДК 821.161.2

Г85

Г85 Юрій Грешко Світло в п'їтьмі сяє... Брошнів-Осада:
МПП «ТАЛЯ», 2023 р – 168 с.

ISBN 978-617-7505-50-0

Події, що відбуваються у повісті «Світло в п'їтьмі сяє» передують усїм відомїй історїї Гоголівського «Вїя» і відкривають читачевї багато нерозкритих тем, а саме: як Панночка стала вїдьмою і які обставини до цього призвели? Чи варто здобувати щастя за будь-яку цїну, чи можливо плата виявиться надто коштовною?

Пориньте у старожитній свїт української мїстики й відчуйте драматизм боротьби Світла з Темрявою, особливо, коли кожен вибір є визначальним і назад вороття немає.

УДК 821.161.2

ISBN 978-617-7505-50-0

Автор обкладинки Олег Саган

Від автора

Історія, запропонована читачеві, сповнена містики та драматизму, та це не суцільна вигадка. Світ таємничий і не кожному явищу можна дати логічне пояснення.

Великий Гоголь, змальовуючи свого «Вія», не розповів нам, хто така панночка, яким було її життя, які обставини змусили її стати на шлях чорно-книжництва і чия у тому вина.

Повість дає відповіді на ці питання, мотивуючи кожного замислитись, чи варто через власні амбіції або образи, задля жаги влади чи помсти ставати на небезпечний шлях служіння темряві. Темна сторона приваблива, обіцяє швидкі результати, дозволяє відчутти смак бажаної перемоги. Але варто пам'ятати, що Темрява може легко зрадити та ввести в оману, бо зрада та обман – це її природа.

Тисячі людей у всьому світі відверто або таємно практикують чорну магію. Християнські Церкви та інші релігії визнають існування цього феномену, що межує зі забобонами, проте інколи трапляються випадки реального впливу на людей і на тварин надприродної сили із негативними наслідками для фізичного чи психічного здоров'я. Це описують священні книги Старого й Нового Заповітів, життєписи святих подвижників християнства. Про це також згадує у своїх книгах голова асоціації екзорцистів Італії отець д-р Габріель Аморт, який здійснив сотні чинів вигнання злих духів, стверджуючи, що диявол реальний, як і його прислужники. Зло присутнє у видимому світі, але від нашого вільного вибору залежать його можливості та сфери впливу на людину.

ЧАСТИНА І

ГЛАВА 1



Якщо хтось запитає, де найкрасивіша місцина у верхній Наддніпрянщині, то кожен від Переяслава і до самого Києва вам переконливо скаже, що це Грушівка. Одні вважатимуть Грушівку великим хутором, а інші рішуче заперечать: та ні, невелике село. Сотня білобоких хат із дбайливо прошитими стріхами оточені пишними фруктовими садами. Поміж деревами неодмінно ховаються вулики, з яких божі комахи облітають свої щедрі медоносні угіддя.

Правий берег повноводого Дніпра утворює стрімкі кручі, в надрах яких гніздиться незліченна кількість ластівок, стрижив та іншого небесного птаства. А лівий берег грушівські рибалки вподобали собі для знаменитих рибних промислів. Осетрина та сомина найвищого гатунку потрапляє звідсіля на столи багатих міщан Києва, Чернігова, Переяслава та Полтави. Чумаки інколи ще з ночі стоять у чергах, щоб купити найкраще з ранкового лову.

Люди у Грушівці веселі й працьовиті. Від ранньої весни до пізньої осені трудяться, не покладаючи рук, дякують Богові за прожитий день і зароблений шматок хліба.

Управляє всім на селі пан сотник Лука Іванович Бобиренко, поважний і розсудливий господар. Він успадкував землі від свого діда, козацького полковника, що отримав цю місцину в посілість від самого ясновельможного гетьмана як даровизну за героїзм у поході проти турка. Упродовж півстоліття

глухий хутірець, у якому животіло шістдесят душ, розрісся до мальовничого села кількістю населення до тисячі осіб.

Добрі ґрунти щедро родили збіжжя, яке два вітряки перемелювали на першосортне борошно. Множилися поголів'я худоби, а на панський табун гнідих та вороних коней приїздили подивитися купці з усіх околиць Переяславського полку.

Пан Бобиренко був колись знатним козаком на гетьманській службі, передусім він славився доброю вдачею, любив простих людей і всіляко їм допомагав. Окрім відпрацювання встановленої законом панщини, дозволяв і навіть заохочував селян провадити власне господарство. Завжди був у доброму гуморі, оточував себе такими ж челядниками, побратимами, з якими не один пуд солі з'їв у військових походах.

Якщо сотник Лука Іванович здобув славу веселуна та добряка, то дружина його Ганна Петрівна, завжди сувора й насуплена, частенько позирала на всіх холодним поглядом своїх блакитних очей. Її худе, видовжене обличчя вкрай рідко прикрашала усмішка, а через постійне невдоволення глибокі борозни зморшок торкнулися чола. Ось і цього осіннього ранку вона влаштувала сварку з чоловіком, спричинену «негідною поведінкою» їхньої єдиної дочки Катерини.

– Сонце вже у всі вікна зазирає, а тобі байдуже, що твоя дочка спить!

Ганна Петрівна, сидячи на лаві біля вікна, вишивала білу серветку. Враз сердито глянула на чоловіка, що вмовстився за великим столом і наминав галушки.

– Так свято ж сьогодні, жінко! Покрова!¹ Нехай поніжиться наша ластівочка ще трішки. Молодий сон – наймиліший...

Сотник примружився від сонячного світла, яке крізь фіранки проникало у кухню. Витерши довгі сиві вуса рушником, він по-козацьки їх підкрутив. Тоді весело підморгнув служниці Мокрині, що завзято поралася коло печі.

– Їй вже виповнилося двадцять років! – Ганна Петрівна боляче вколола пальця. – Ще рік-два і її ніхто вже заміж не візьме. Залишиться в дівках на наші голови, бо до монастиря з таким норовом не пустять!

– До монастиря!.. – сердито буркнув сотник, відклавши дерев'яну ложку. – Скажеш таке! Ми стільки років нашу душечку ростили не для того, щоб у чорні ризи одягнути! Я онуків ще хочу дочекатися. Та й хазяйство потрібно комусь залишити...

– Ну то побалакай з нею, – вже лагідніше сказала жінка. – Скільки можна сватів із гарбузами відсилати?!

Сотник схилювався над столом. Кілька разів перехрестившись на святі ікони, бо звершив свій сніданок.

– Гаразд, поговорю. – Лука Іванович підійшов і поцілував дружину у квітчастий очіпок. – Недавно балакав зі мною полковий суддя з Кийлова, хоче синка свого зі сватами до нас прислати...

– Свят, свят, свят! – господиня дому широко перехрестилася. – Слава тобі, Господи... Може, нарешті це станеться!

¹ За старим стилем свято Покрови святкувалося 1 жовтня.

– Побачимо! – сотник кинув оком на своє відображення у дзеркалі, що виблискувало у чистій бронзовій рамі, пригладив сиву чуприну і вийшов на двір.

– Мокрино! – звеліла металевим голосом Ганна Петрівна. – Скажи Пелагії, нехай негайно будить панночку й одягає її до церкви. Час вже пізній.

– Так, пані. Йду.

Огрядна кріпачка Мокрина витерла вогкі руки об запаску й пішла шукати свою дочку Палажку, яка прислуговувала панночці Катерині. Коли важкі дубові двері замкнулися і Ганна Петрівна залишилася одна, вона задумливо глянула на стиглі червоні яблука на гілці, що билися об віконне скло. Її губи майже нечутно шепотіли: «От і кінець прийшов твоїй вольниці. Підеш під вінець, нікуди не подінешся. А цього босоногого голодранця, що навколо тебе вертиться, я знайду спосіб як віднадити...»

Два гамірні горобці сіли на віконниці та з цікавістю зазирали у запітнілі шиби, вишукуючи собі якихось нових вражень. Стара чорна ворона з горіхом у дзьобі вместила на сливову гілку поруч і проганяла пернатих шибеників хрипким карканням.

У просторій світлиці на широкому дерев'яному ліжку лежала панночка, додивляючись казковий сон, що осяював її прекрасне обличчя не згірш від світанкового сонця. Її шовковисте чорне волосся розстелилося навколо невеличкої голівки на подушці, а лебедина шия вигнулася так по-дитячому беззахисно, що кожен живописець спокусився б такою природністю. Пухкі малинові уста блаженно

усміхалися – це додавало обличчю ще більшого виразу щастя та безтурботності.

Їй снився гігантський зелений луг, вкритий жовтогарячими кульбабами. Вона у легкому блакитному платті обіймає свого любого Гната, чорноволосого та смаглявого парубка з ликом херувима. Вони перелітають, немов комашки, з однієї квітки на іншу. П'яний нектар квітів й аромат щемливого кохання зовсім затуманили Катерині розум. Вона не здатна ані мислити, ані щось говорити, тільки віддатися цій безмежній радості, що опанувала її дівочу душу. Тепло Гнатового тіла було настільки реальним, що серденько панночки почало калатати швидше й гучніше, долоні спітніли. Роса на квітках не була холодною, а ніжила теплом їхні босі ноги. Райський спів птахів та мелодія весняного вітру гармонійно доповнювали цю ідилію. Катерині захотілося зупинити час і залишитися у цій миті назавжди.

Порив вітру підхопив угору десятки величезних парасольок перезрілих квітів. Гнат, схопившись за одну, підіймався вище й вище, аж поки не дістав неба, де почав чудернацьке кружляння, немов у казковому танці. Катерина від захоплення дзвінко засміялася і заплескала тендітними долоньками. Раптом, наче з-під землі, вилетів здоровенний чорний крук, блискавично захопив милого серцю Гната й швидко проковтнув. Панночка тільки й змогла скрикнути. Від цього й прокинулася, відчуваючи у грудях неспокій. Долоні, а також усе тіло були липкі від поту...

«Це все безглуздий сон, – заспокоювала себе дівчина, – інколи, як щось наснитися, то хоч живим до Бога лізь!».

Двері до світлиці відчинилися і на порозі з'явилися дівчата служниці: висока рудоволоса Палажка і зовсім юна Христина, що своєю русявою головою сягала старшій товаришці лише до плеча.

– Доброго ранку, панночко! – привіталася старша. – Ваша матінка звеліла одягати вас до церкви. А ще ви самі вчора казали, що сьогодні вечорниці...

«Вечорниці! – думка-блискавка спалахнула у свідомості. – Я сьогодні знову побачу свого любого Гнатчика!».

– Чого стали, як на іменинах? – панночка кішкою зіскочила з ліжка. – Ти, Палажко, неси воду вмиватися, а Христя нехай розчеше мені волосся!

– Так, панночко! – Палажка чимдуж кинулася до кухні по воду. А тринадцятилітня Христя дістала з кованої скрині великий гребінь і заходилася розчісувати панночці коси.

Катерина у довгій полотняній сорочці, що сягала майже підлоги, підійшла до вікна, крізь яке лилося тепле сонячне сяйво. Стала навшпиньки, піднесла руки високо вгору, майже до дерев'яних брусів на стелі, й солодко потягнулася. Її тонкий стан іще більше виструнчився.

– А що, Христю, чи віриш у віщі сни? – запитала панночка, оглядаючи себе у малому люстерку.

– Ну звісно, що вірю! – дівчина зраділа, що її думкою цікавиться господиня. – Минулого року матері наснилося, що вона у колодязі відро згубила і в той же день її обікрали на ярмарку. А нещодавно я бачила у сні, що пливу у каламутній нечистій воді. Прокидаюся, а в мене вперше сталися женьські дні...

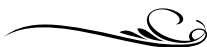
Дівчина раптом почервоніла й засоромилася, що розповіла такі інтимні подробиці. Але панночка весело засміялася, зручно вмощуючись у кріслі, і сказала:

– У Грушівці у нас здебільшого говорять: «Цигани прийшли!»

– Справді? – дівча часто закліпало карими оченятами. – Але ж сон справдився...

– Пусте це все! – обірвала кріпачку панночка. – Сниться, то йниться. Заплітай коси, бо до церкви спізнюся!

Глава 2



На церковну службу панночка їхала в критій бричці разом із матір'ю. Старий козак Явтух Ковтун весело розмахував батогом, підганяючи двійко вороних рисаків. Наспівуючи під ніс якусь пісеньку, він із доброю заздрістю поглядав на свого господаря, який вирішив їхати до церкви верхи.

Ех, колись вони отак цілою сотнею галопом скакали по степу, переслідуючи ногайців чи патрулюючи південні землі від ворога. А тепер не те... Прийшла старість, козак Явтух втратив спритність, погладшав і в сідлі бував вкрай рідко.

Під церквою Ковтун спритно, як на свою огрядність, підбіг і відчинив дверцята брички. Допоміг жінкам зійти сходинками й чемно вклонився. Сам до храму не зайшов, залишився на подвір'ї з іншими односельцями розкурювати люльки.

У церкві було людно, але службу не розпочинали, чекали на пана сотника. Коли Лука Іванович разом із дружиною й дочкою урочисто пройшли до амвона і сіли у спеціально для них приготовані крісла, тільки тоді отець Назарій розпочав святкову літургію.

Довгов'язий бородатий аскет зі скорботним обличчям довго розмахував кадилом біля сотника з родиною, потім – біля престолу й ікон. Після цього густим баритоном затягнув:

– Благословенне Царство Отця і Сина, і Святого Духа, всігда, нині і присно і во віки віков!

Старенький гугнявий дяк на чолі бабського хору протягнув урочисто:

– Амінь!

Панночка намагалася зосередитися на молитві, старанно хрестилася, та атмосфера у церкві спочатку навіяла думки про нещасливу долю їхнього священника, отця Назарія, який рано овдовів, залишившись бездітним та самотнім. Пізніше панна розмірковувала про далекі від ідилії сімейні стосунки власних батьків, коли матір Ганна Петрівна не дає навіть миші непомітно проскочити в хату, до всіх справ пхає свого носа. А батько кохає її, терпить прикрий та нестримний характер. «Ні. В моєму житті так не буде! Ми з коханим Гнатиком збудуємо своє щастя по-іншому!».

Катерина намагалася угледіти в храмі, де стоїть її любий соколик. Вона роззиралася навсібіч. Матір помітила неухважність доньки й боляче штурхнула її ліктем.

Служба тривала не менше двох годин, а коли закінчилася, то панночка, не дожидаючись батьків, що гомоніли з панотцем, безапеляційно заявила:

– Я поспішаю до тітки Олени. Мені ще хату потрібно з дівчатами приготувати, бо ж сьогодні вечорниці!

– Сподіваюсь, не досвітки? – Ганна Петрівна суворо поглянула на дочку важким поглядом.

– Мамо!.. – Катерина з викликом зиркнула на матір.

– Нехай іде хоч на три дні! – батько широко усміхнувся. – Це її діло, молоде!

Ганна Петрівна хотіла щось заперечити, та підійшов отець Назарій. А панночка, ледь стримуючись від радощів, зробила низький поклін перед іконостасом і поспішила залишити храм.

Тітка Олена була рідною сестрою Катерининої матері, але відрізнялася цілковито іншою вдачею. Навіть зовні жінка була зовсім не схожа на Ганну Петрівну – низькоросла, кругленька, майже завжди усміхалася попри те, що вже два роки ходила вдовою, а єдиний її син одружився у сусіднє село.

Тому місцева молодь часто обирала Оленину хату для проведення веселих та багатолюдних вечорниць. Удова таким відвідинам була вельми рада, приймала під своїм просторим дахом навіть до півсотні парубків і дівчат. Та що їй казати, наперекір своєму майже п'ятдесятиліттю, господиня могла після випитої чарочки пуститися у танок і дати такого лиха закаблукам, що їй молоді позаздрять.

Племінницю вона зустріла тепло.

– Здрастуйте, тітко! Помагай вам Боже! – панночка чемно схилила голову.

– А, це ти! Проходь, Катрусю! А ми з Гапкою та Палажкою уже прикрашаємо хату. Зараз будемо розвішувати на ікони нові рушники та й стелити вишиті обруси на столи. Обирай собі роботу до душі: або допомагай мені з рушниками, або зараз дівчата прийдуть вареники ліпити, то долучайся до них...

– Добре, тітко, буду біля вас...

Панночка поклала принесені у торбах харчі біля розмальованої квітами печі й заходилася застеляти обруси.

Аж тут гамір з вулиці та дзвінкий дівочий сміх сповістили, що прийшло ще десяток помічниць. Ось тоді робота закипіла по-справжньому! На стільницях замісили близько пуду тіста, інші моторні руки одразу почали його розкачувати й витискати округлі варениці, у які заліплювали заздалегідь приготовану начинку: сир солоний і сир солодкий, картопля з грибами, тушкована капуста з морквою, тертий мак з горіхами. А насамкінець дівчата подіставали дрібні мідяки, кожна нашкребла на них якийсь власний знак: який хлопець знайде вареник із моєю копійкою, той і стане моїм нареченим.

Паніматка Олена поправила білу хустку і скептично покивала головою:

– Лиха то витівка, дівчата! Колись, ще за часів моєї молодості, один хлопець, якого звали Остап Когут спробував такого вареника з копійкою на свою біду...

– І що сталося? – Пелагія з острахом схопилася за руду косу, заплетену колоском, забувши що пальці замащені тістом.

– Та як що? – буркнула Олена. – Вдавився хлопець. Добре, що по сусідству жив старий

Микита Паливода, який у полку лікував козаків, от він прибіг і якось дістав ту лиховісну копійку з горла. Але бідолашний Остап залишився на все життя заїкою.

– Отакої! – здивовано видихнула панночка, роздумуючи над вареником. – То що, дівчатам не ворожити на копійках?

– Ще чого! – вибухнула одна з дівчат, що саме заліплювала мідяки. – Я ж хочу знати, яка доля мене чекає...

– Казки це все! – поважно протягнула господиня дому. – Добру долю людині Бог подає, а злу вона собі сама легко вимайструє. Я у ворожбу, наприклад, ніколи не вірила.

– Але ж цікаво... – панночка схвильовано зиркнула у вікно.

– Катрю, а тобі ж нема на кого ворожити! Вже всі знають, якого парубка ти собі причарувала. Навіть твоя мати знає! – тітка Олена підморгнула дівчатам.

– Та ж чи не від вас?! – панночка суворо глянула на тітку.

– Бог з тобою, дитино! Чи я тобі ворог? – Олена побожно сухим кулачком вдарилася в груди. – Гнат – чудовий хлопець, золоті руки. Усі навколишні села ходять до нього чоботи шити. У батька свого вдався!

– Але моя мати, на жаль, з вами не погодиться... – дівчина смутно подивилася тітці у вічі, важко зітхнувши. – Одна надія на батька...

Паніматка хотіла ще щось сказати, але двері відчинилися і зайшли хлопці, переносячи через поріг бочку квасу і великі скляні бутлі з горілками

та наливками. Дівчата почали жартувати з ними. Робота кипіла. Минув полудень.

Віночком із червоними квітами та барвистими стрічками Катерина прикрасила голову. Він гармонійно поєднався із червоно-чорними візерунками на сорочці та квітчастій вишитій плахті. Палажка, кружляючи над панночкою, що княгинею сиділа перед дзеркалом, неспокійно позирала на двері. Їй самій кортіло якнайшвидше дістатися своєї хати і почати чепуритися.

Сонце уже сховалося за дніпровими кручами і на Грушівку напливали сутінки.

Катерина злегка усміхнулася пухкими губами своєму образу в дзеркалі. Їхнє село славиться на увесь край жіночою вродою, але блиск її краси не здатна затьмарити жодна грушів'янка. Вона згадувала, як на Івана Купала вперше позбавила спокою Гната, як вночі вони, взявшись за руки, разом перескакували багаття і жодного разу не обпеклись.

Відтоді Гнат майже щовечора приходив під старі верби коло ставу і вони, обійнявшись, могли до світанку сидіти під безкрайнім зоряним небом, слухаючи стрекотіння цвіркунів і співи жаб'ячих хорів. Тільки далекі миготливі зорі були свідками їхніх почуттів, що раптово спалахнули й миттю розгорілися у справжнє кохання. Коли Гнат зізнався у щирій любові, то починав розповідати про давні часи, про Січ, козацькі бувальщини, про ляхів та турків, про військові походи. Його батько ще був справжнім козаком і навіть у юнацькі роки кілька

років проживав на Січі. Катерина, яка завжди крутила носом, коли її батько починав козацькі оповідки, тепер слухала уважно, підперши тоненьке підборіддя кулачками.

Молодята не могли натішитися одне одним. Вони лічили години, коли настане пізній вечір, засне сувора Ганна Петрівна, щоб можна було знову збігти стежкою до ставка і зустрітися у палких обіймах. Невідомо, що їх найбільше п'янило: чи м'яке літнє повітря, наповнене ароматом липового цвіту, чи пристрасні поцілунки під незрівнянний спів солов'я. Ніби сам Бог влаштував весь світ тільки для них і такого щастя годі було ще десь пошукати.

Катерина літала на крилах і відкидала будь-яку згадку про можливих старостів від місцевих женихів. Її рішучі відмови засмучували Ганну Петрівну і вона часто влаштовувала сварки з дочкою. А сотник Лука Іванович, який дочку любив та лелівав безмежно, тільки покашлював і задумливо підкручував свої вуса.

Панночка відволіклася від думок, кружляючи перед дзеркалом. Настрій на душі був пречудовий. Вона лагідним медовим голосом сказала:

– Палажечко, біжи одягатися. Бо за годину почнуться вечорниці. І ще... Візьми це коралове намисто. Я його дарую. Воно тобі пасуватиме!

Панночка дістала зі скриньки найкращі коралі, ціна яких була не меншою, аніж за доброго вола і дбайливо одягла на шию служниці. Навіть на простій полотняній сорочці прикраси сяяли блиском. Палажка прошепотіла:

– Це мені? Ой!..

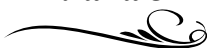
– Так, Палажко. Біжи додому! Зустрінемося у тітки Олени.

– Дякую, панночко! – дівчина низько вклонилася і побігла до дверей.

– Зви мене Катериною, – крикнула навздогін, – ми з тобою майже ровесниці...

Двері з гуркотом зачинилися, а панночка все ще стояла перед дзеркалом із божественним личком і заплющеними очима.

Глава 3



Надвечір небо затягли низькі сірі хмари і задріботів мачкатий дощик. Хоча до тітчиної хати було йти недалеко, Катерина поверх віночка на голові накинута синьо-червону шовкову хустку. Мовби молодиця. Але байдуже, головне, щоб дощ не намочив тендітні квіточки на вінку.

У світлиці вже було більше десятка дівчат, які встигли прикрасити підвіконня кетягами калини і пшеничними колосками. У глиняних видовжених горщиках красувалися червоні квіти настурцій та жовтуваті чорнобривці.

На довгому столі стояли розмаїті наїдки. У круглих макітрах парувала каша, полита грибною підливою. Поміж запеченими щупаками, якими славилася Грушівка, виставили мочену ярину і свіжоспечений хліб, який на дотик ще зберігав тепло рідної печі. Кілька різновидів вареників та пампуків могли задовольнити охочого ними посмакувати.

Тільки-но панночка переступила поріг хати, дівчата одразу кинулися їй зустрічати.

– Добровечір, Катрусю! – проспівала низьким грудним голосом Олена, що ще поралась біля печі.
– Ми вже тебе зачекалися. Сідай швидше, бо вже хлопці на підході.

– Ой, Катрю, ти така гарна, як макова квітка! – русява Галина підбігла й обійняла подругу. – Сам Бог тебе в личко поцілував, коли ти в колисці лежала...

– Та годі тобі, Галю, – скупно всміхнулась панночка, – така ж, як усі.

– А намисто, – сплеснула в долоні трішки огрядна Харитина і очі її від подиву округлилися, – не інакше, як десь із-за моря?

– Та ні, – стримано відповіла дівчина, – батько із Сорочинського ярмарку торік привіз.

– А люстерко принесла? – Галя не соромилася розпитувати.

– Так! Так! – загомоніли дівчата хором. – Дуже вже кортить подивитися!

Панночка мовчки дістала з кишені свитки дзеркало із красивими вирізьбленими на дерев'яній оправі квітами.

Галина майже вихопила омріяне диво з тендітних рук подруги і давай вертіти на усі боки, примовляючи:

– Бачте, які у мене губки? Вишеньки! А брови які! Шнурівочки!

– Дай-но мені! – заторохтіли дівчата й одна за одною намагалися заволодіти люстерком.

На усю Грушівку було три таких дзеркала, не рахуючи панського двору. Одне у простій олов'яній оправі висіло у сільського священника в хаті, але він молодих дівчат із дому проганяв і постійно тим

дзеркалом ляжав: «Це ж чортячий винахід! Ото вилізе з нього нечистий, затягне тебе по той бік, там і залишися!». Сам отець «нечистого» не боявся. Часом довго стояв перед люстром, намагаючись акуратно підстригти куцу бороду.

Інших два дзеркала були у вїта і старого козака Карпа. Ті інколи дозволяли себе вмовити і впускали дівчат, які могли годинами чепуритися перед дзеркалами. Дехто в селі володів дрібними уламками від побитих дзеркал, але в тому малому-дрібному важко себе розгледіти. Тому-то такої насолоди, а ще перед вечорницями, дівчата пропустити не могли: люстерко швидко переходило із рук в руки під захоплені вигуки молодих красунь.

– Ой, а в мене щось наче ніс задовгий! – бідкалась юна чорнявка.

– Не бійся, тобі до чаплі ще далеко! – заспокоювала подруга. – Ти краще вуха в коси заховай, а то стирчать, мов у березневого зайця!

– Ха-ха-ха! – світлиця наповнилася дзвінким сміхом.

– Що ж мені, сердешній, робить? Хто ж мене із таким округлим личком полюбить? – заскиглила, дивлячись у відображення Харитина.

– Та ж Славко за тобою упадає! – дорікнула паніматка, доставляючи на стіл глеки з узваром.

– Ні, Славко худющий, немов хорт! Очі в нього витрішкуваті, немов у жабуна! – протягнула вередлива дівчина. – Хочу красивішого!

– Ну, тоді вибачай, Харитю, – буркнула стара Олена. – Може, хіба з Миргорода тебе засватають або зі самого Києва. Там усі красені! Славко, між іншим, працьовитий і серцем в нього щире...

– Дай-но мені! – Галина вирвала люстерко з рук Харитини і хотіла вдруге за вечір налюбуватися собою. Та сталося несподіване: ручка вислизнула з пальців дівчини і люстерко впало на дощату підлогу.

– Ой! – зойкнули дівчата.

Дзеркальна поверхня вкрилася павутиною тріщин. А коли панночка підняла дорогоцінну річ, то дрібненькі уламки посипалися додолу.

– Лишенько! – важко видихнула Харитя. – Бути біді...

– Прости мене, Катрю! – Галина хотіла впасти перед панночкою на коліна. – Що ж я накоїла?!

– Пусте, – сухо мовила Катерина, – за кілька тижнів батько збирається в Прилуки на ярмарок, то привезе нове.

– Боже, порятуй! – Олена широко перехрестила дзеркало в руках племінниці і його уламки на землі.

В цю мить почувся тупіт, низький гул голосів і крізь стрімко відчинені двері до господи завалилася ватага хлопців. Побачивши серед них любого Гната, панночка швидко забула про все на світі.

– Добри вечір у вашій хаті! Здоровенькі були, наша паніматко, й усі добрі люди!

– Дай Боже і вам здоров'я та щастя! – стара Олена поправила запаску і ступила крок до гостей. – Проходьте і частуйтеся! Ми на вас чекали.

Ледь господиня закінчила привітання, як вийшли троє парубків-музик і весело заграли: на скрипці, сопілці та бубні. Під запальну музику молоді хлопці ступили до світлиці. Найстаршому було близько двадцяти п'яти, а наймолодшому лише шістнадцять. Порозсідавшись на лавки поміж дівчат, парубки відразу почали жартувати:

– Але вже й пахнуть вареники! – високий та кремезний Павло зтягнувся, що аж чорні вуса заворушилися. – А чи смачні?

– А ти спробуй! – запропонувала одна з дівчат, Уляна, чорноброва та миловидна, підсовуючи макітру до краю столу і простягаючи ложку.

– Хіба на дармівщину може бути щось не смачне? – пхикнув рудий Тарас і, спритно схопивши вареника, закинув його до рота.

Гарячий, щойно з окропу вареник боляче обпik бідоласі язика й губи. Він миттєво увесь збагрянів, витріщивши очі й випльовуючи гаряче тісто, кинувся до відра з холодною водою під сміх громади.

– Ласого язика понесло, мов гопака. – Харитина весело реготала, тримаючись за широкі боки.

– А щоб більше було руху, то скуштуйте варенуху! – майже проспівав худорлявий Славко з цілковито білою чуприною. Разом зі своїм товаришем Павлом узявся наливати вогненного напою до чисельних келишків.

Кількадесят піднятих чарок голосно дзенькнули, стукаючись між собою у повітрі. Паніматка Олена на правах господині виголосила заздравицю:

– Щоб усі були здорові та веселі! І щоб у нашій Грушівці побільшало нових родин!

Олена, окинувши пильним поглядом кількох ймовірних претендентів на шлюбний вінець, хитро підморгнула і спорожнила чарку.

М'язисті хлопчачі руки потягнулися за варениками й пампухами, а поміж них тендітні дівочі. Панночка Катерина виструнчилась на лавці, немов лебідка на тихому ставку, і скромним рухом настромила на двозубу виделку вареника. Після того піднесла виделку до вуст свого коханого.

– Закуси-но, Гнатику, але пильнуй мідяки, що дівчата позаліплювали.

Хлопець покірно схопив вареника, швидко проковтнув його й облизався.

– Від тебе, Катре, я б не відходив ані вдень, ані вночі...

Закохані карі очі юнака дивилися ласкаво на дівчину.

– А що ж ви, музиченьки, замовкли?! – русява Галина стрімко підвелася й розправила кольорові стрічки вінка. – Не на поминках сидимо! Ану, заграйте нам веселої та такої, щоб ноги самі усіх понесли танцювати!

Дівчина з легким острахом глянула на панночку, чи та не сердиться за побите дзеркало. Але Катерина була усміхнена, її обличчя осяяла блаженна усмішка. Гнат сидів поруч, глядячи її пальці, щось нашіптуючи їй на вушко.

Музики, молоді хлопці з сусіднього села, як почали вигравати веселої мелодії, то за хвилину вже ніхто не сидів за столом, усі пішли до танцю. Навіть паніматка Олена спустила квітчасту хустку на плечі і, не зовсім потрапляючи в такт, пританцьовувала біля молодих дівчат. Хлопці та дівчата переплелися руками і давай кружляти метелицю під жартівливі співи та вигуки. Після цього пустилися у спокійніший хоровод з «дівчиною-перепілкою» у центрі, співаючи:

*– Ой у перепілки та голівка болить,
Ой у перепілки та голівка болить!
Тут була, тут була перепілочка,
Тут була, тут, сизокрилая.*

*Ой у перепілки та плечиці болять,
Ой у перепілки та плечиці болять!
Тут була перепілочка,
Тут була, тут, сизокрилая...*

Харитину обрали перепілкою і вона незграбно рухаючись, попливла центром хороводу під легкі жарти хлопців і дівчат. Після того її замінила панночка Катерина, що танцювала, немов королева. А коли до кола увійшла Палажка, сталося неочікуване.

Харитина заверещала тонким пронизливим голосом:

- Та тут миші!
- Ой, миші! Рятуйте!

Дівчата здійняли нелюдський лемент і кинулися вискакувати на лавки та столи, змітаючи глиняний посуд. Кілька бурих полівок пробігли світлицею і сховалися за підмурівок печі. Дехто помітив, що рудий Тарас спритно ховає невеликий мішечок за пазухою. У цей час дівчата несамовито волали, з жахом роззираючись на всі боки. Парубки не могли натішитись від цієї витівки. Щирий нестримний сміх наповнював світлицю. Тільки панночка не піддалася загальній паніці, не полізла на лавку, а спокійно сиділа поруч із Гнатом.

Звідкись вибігли два темно-сірих коти і кинулись на улюблену здобич. Через хвилину вони із гордо піднятими хвостами вибігали на двір, тримаючи по мишці в зубах.

– Жартівники! – сміялася з докором Олена. – Пошкодували б моє немолоде серденько. Воно мало не луснуло від страху!

– Ну, стривайте! – погрозила пальцем Галина у бік парубків. – Ми кожному із вас у льох вужів напустимо!

– Охо-хо! – розсміявся Павло. – Це їх спочатку спіймати треба!

– А я батька попрошу! – не здавалася дівчина. – Будете знати, як дівчат лякати!

– Страх лікується міцним хмелем! – обізвався Гнат, вивільняючись з обіймів панночки. – Давайте-но ще пригубимо, щоб нічого більше не боятись!

Парубок потягнувся за чаркою, але її не було. Він з подивом, піднявши чорні густі брови, шукав її поміж тарелів, аж тут не поміч прийшла Явдоха. Висока, струнка чорнявка зі смаглявою шкірою та великими очима простягнула парубкові келих.

– Коли дівчата тікали від мишей, то перекинули його, а я знову наповнила... – її оксамитовий тихий голос заворожував.

– Спасибі, Явдошко! – Гнат схопив келишок і повернувся до панночки. – Може, це наші останні досвітки? Дасть Бог і життя зміниться. Хоча мені цих веселощів буде бракувати...

Парубок одним духом осушив чарку й аж закашлявся. Панночка вкрилася рум'янцем і закліпала віями. Невже її любий Гнатик наважиться старостів висилати? Треба буде обов'язково з батьком побалакати. Він її безмежно любить, тож проти волі дочки не піде...

Знову весело забриніла музика. Молодь заходилася танцювати польку. Підлога ледь витримувала натиск шкіряних постолів та чобітків. Захекана Галина, звільнившись на мить від обіймів танцювальника Павла, шепнула панночці:

– Катрусю, годі боки гріти, нумо з нами танцювати!

Панночка охоче б кинулась до танцю, але поглядом міряла Гната, що сидів поруч і якось дивно трусив головою, немов відганяючи надмірний хміль. Вона помітила, що з її милим діється щось дивне. Шкіра обличчя молодого парубка набула якогось жовтуватого-зеленого відтінку, а губи злегка посиніли. Проте найбільше вражав його погляд. Завжди цікаві та допитливі очі тепер дивилися кудись в нікуди, так, наче це був не молодий козак Гнат Росоха, а столітній дід, що втрачав вогник життя. Щось подібне можна було зауважити, коли велика темна хмара затуляє сонце, тоді широчезна тінь пролітає над степами й озерами, ховаючи від Божого світу яскраві барви.

– Гнатику, лебедика любий, з тобою все гаразд? – панночка заклопотано схилилася до юнака. – Дівчата кличуть нас до танцю.

– Танцювати... – кволим голосом пробелькотів Гнат і його посоловілий погляд блукав між молодих пар, когось шукаючи.

Коли нарешті він побачив чорняву Явдоху, що обперлася плечима на одвірок, одразу підвівся.

– Милий, ти куди? – вигукнула Катерина. – А як же я?

Гнат різко шарпнув правицею і вивільнився з обіймів панночки.

– Та відчепись же ти! – буркнув парубок. – Прилипла, мов той реп'ях!

Він обійшов світлицю, минаючи вправних танцівників. Тоді схопив Явдоху, притулив до своїх грудей, а пізніше вони разом закружляли в танку.

– Та не переймайся ти так! – Харитина сіла коло панночки, яка позеленіла від злості. – І так на все життя твоїм буде!

Поруч стояла паніматка Олена, із подивом роззираючись навсібіч.

– Дивно, дуже дивно, – бурмотіла вона під ніс, – усі лампадки перед образами погасли, а я сама їх ще годину тому запалювала...

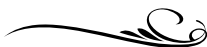
Панночка почула тихий голос тітки й поглянула на стіни, де висіли святі ікони Христа Вседержителя, Богоматері та Миколая Чудотворця. Звичних язичків-вогників не було, а лики святих ховалися осиротіло в тінях. Музика затихла, хлопці з дівчатами почали сідати знову до столу. Але на Катрю чекав черговий удар: на превеликий подив Гнат накинув на Явдоху свою свиту і, охопивши її за руку, вивів геть із хати. Явдоха обернулася обличчям до людей. Її смагляве обличчя тріумфувало й було збентежене водночас, стрівшись поглядом з Катериною. Явдоха поспішно вибігла на вулицю.

За столом панувала тиша. Усі присутні витріщалися на Катерину, дочку сотника Бобиренка, власника Грушівки, наймогутнішого пана усієї округи. Свято було на межі краху.

– Налий мені, – звеліла панночка Галині, простягаючи чарку, – по вінця!

Випивши до дна, дівчина глибоко вдихнула. Її очі метали блискавиці, а червоні повні уста побіліли. Усі чоловіки бачили, що у гніві вона ще прекрасніша, ніж зазвичай. Панночка накинула на плечі свою хустку і рішучим кроком покинула світлицю, гучно гримнувши дверима.

Глава 4



Панночка проплакала усю ніч. Вона майже ніколи в житті не давала волі сльозам: ані через образи, ані через якусь печаль, ані на похоронах. Через те мати називала її черствою крицею. А тут за одну ніч виплакала стільки, що вистачило б на п'ятьох.

Умившись і с'як-так прибравши волосся, дівчина вдосвіта вискочила з хати і чимдуж побігла до Гната, бажаючи порозумітися з ним. «Будь-що йому прощу, – думала панночка, ступаючи дорогою, – лиш би був моїм довіку». Нарешті побачила скромну Гнатову хатину, оточену яблуневим садом, який уже встиг пожовтіти від перших холодних ночей. Молодий господар сидів на високому порозі й дивився порожніми очима. Кудлатий Рябко сумував поруч і, побачивши Катерину, гучно загавкав.

– Гнатику, серденько моє, ти вчора пішов і навіть не попрощався...

Панночка розпочала з легкого докору, хоча носила в серці інші слова. Парубок підніс голову і дивився на дівчину, не розуміючи, хто вона і чого від нього хоче.

– Ти наче не впізнаєш мене? – здивувалася панночка. – Це ж я, твоя Катруся!

Дівчина погладила тендітними пальцями густу Гнатову чуприну. Це дало такий ефект, наче юнака вжалила оса. Він відсахнувся усім тілом і його добродушне обличчя враз спохмурніло.

– Ненавиджу тебе! – просичав він, бризкаючи слиною. – Забирайся геть з мого подвір'я і щоб ноги твоєї тут більше не було!

– Що?!! – Катерина не вірила власним очам і вухам. – Чи ти перепив варенухи, чи, може, глузд втратив?

Вона притулила долоню до його чола, щоб переконатися, чи нема гарячки, але швидко відсмикнула руку. Чоло було холодніше від зимового льоду.

Гнат стрімко кинувся до дівчини, немов шуліка на бідну горлицю, відштовхуючи її дужими руками до тину. Його стиснуті посинілі уста шепотіли:

– Геть! Геть! Геть!

Коли панночка опинилася на шляху, то знову зайшлася плачем. Гіркі сльози лилися потоками й душили, мов хижа зміюка, не даючи вимовити жодного слова. Боліли груди від штовхань, якими Гнат випихав її зі свого двору. Вона почувалася приниженою, цілковито знищеною. Закривши обличчя руками, панночка побігла додому, спотикаючись і падаючи, розбиваючи коліна.

Гнат стояв під старим явором і незграбно тряс головою, намагаючись прогнати якесь марево, що затуманило свідомість, не давало волі думкам і почуванням. Потім, стискаючи скроні пальцями, він побрів до хати. Рябко жалібно заскавулів, проводжаючи поглядом господаря...

– Дівчата кажуть, що бачили, як Гнат вів Явдоху за руку, як ішли вони, немов голубки, за селом.

Палажка стояла перед ліжком, на якому лежала панночка. Вона смутно тулилася до подушок, з очей лилися рясні сльози. Палажка боязко наважувалася ще щось додати до сказаного. Нарешті глянула на замкнені двері й вимовила:

– Подейкують вже давно, що Явдоха знається на чарах. Її покійна бабка ворожила людям на картах та злитому воску, а інколи замовляла різні хвороби. Часто їх бачили удвох на заплавах та балках, коли вони збирали різні зілля, копали коріння. Торік стара раптово померла у Страсну П'ятницю, то тепер люди за потреби йдуть до онуки...

Панночка підвелася над подушками і промовила хрипким голосом:

– То вона, гадюка, йому чари дала випити. Он воно що! А я дивуюся, що наче підмінили мого Гнатика. Ніби зовсім чужа людина...

Очі дівчини спалахнули дивним блиском. А Палажка, радіючи, що змогла визволити від важкої задуми панночку, далі продовжила:

– Скажу більше: у селі бояться молодій Явдошці. Якщо її бабуся ще інколи могла допомагати людям, то ця тільки шкодить. Кажуть, що недавно зурочила все господарство Захара Кандиби. Спочатку найкращий кінь зламав ногу, то мусили дорізати; потім одна за одною погинули три корови, а минулого місяця його жінка Оксана поранилась серпом на жнивах і за тиждень згоріла від гарячки. Тепер Захар догоджає Явдошці так, ніби в неї у наймах. Весь висох, мов хорт, а до людей навіть не вітається. Все дивиться кудись у порожнечу вицвілими очима.

– Точнісінько так, як мій Гнатик... – прошепотіла панночка, підводячись із ліжка.

– А я й сама не раз помічала, що Явдоха, коли стоїть на церковній службі, то жодного разу не перехреститься. А на самого Спаса...

Тут Палажка змушена була зупинити свою розповідь, бо двері різко відчинилися і до світлиці

увійшла Ганна Петрівна у вишитому корсеті, а за нею – сам сотник Бобиренко, зазираючи тривожно на похнюплену дочку.

– Палажко! – наказала скрипучим голосом пані.
– Йди-но хутко до Мокрини й допоможи їй на кухні.

– Добре, пані! – кріпачка прудкою вивіркою зникла за дверима.

Сотник поважним кроком пройшовся кімнатою і сів на різьблене крісло за столом. Ганна Петрівна наблизилася до дочки, що сиділа на незастеленому ліжку й понуро дивилася у підлогу.

– Уже майже полудень, а ти сидиш тут невмита й нечесана на посміховисько усім чесним людям!

Катерина глянула з-під лоба на матір і втомлено відповіла:

– Нездужаю, полежу сьогодні у ліжку...

Лука Іванович захвилювався:

– Щось болить, донечко? Може якісь ліки треба?

Кажі...

Катерина зітхнула і сльози горошинами покотилися по щоках:

– Душа в мене болить, – чесно зізналась дівчина,
– і дихати важко...

Ганна Петрівна невдоволено скривилася:

– Що за дурниці?! – тембр її голосу ставав усе вищим. – Яка ще душа?! Втерли носа на гульках і це що, кінець світу?

Панночка повільно підвела очі на матір.

– Приводь себе до ладу і світлицю причепури!
– льодяним голосом наказувала мати. – Можливо завтра прибудуть свати з Кийлова. Орест Макух, син полкового судді хоче до тебе свататись.

– Як прибудуть, так і відбудуть! – з відвертою злобою відповіла панночка.

– Що?! – Ганна Петрівна витріщила очі. – Та як ти смієш так відповідати батькам!

– Дочко, ти теє... – сотник шукав потрібні слова. Панночка встала і підійшла до матері:

– Якщо будете силувати – спалю себе і хату!

Вона схопила лампаду з олією і щосили жбурнула об підлогу посеред кімнати. Скло розлетілося на дрібнесенькі шматочки, а густа пляма олії виблискувала при денному світлі. Сотник підскочив, мов ошпарений, і від хвилювання жадібно хапав повітря вустами.

– Доню, що ти?! Ти ж моя... – Бобиренко злякано дивився то на доньку, то на дружину.

– Та вона навіжена! – верескнула мати, не думаючи відступати. – У нас вже є одна така у Грушівці, стара Секлета Коцюба, що живе у ярах, а кожен православний її боїться. Тепер буде ще одна!

Ганна Петрівна закотила рукави вишитої сорочки і вже хотіла вхопити непокірну дочку за волосся. Але дужа рука сотника перехопила караючу десницю матері.

– Ганно, – Лука Іванович, який намагався не перечити дружині, сьогодні виявив неабияку рішучість, – дай їй спокій! Бачиш, вона пережила якесь потрясіння, тепер у розпачі!

– Я її так зараз потрясу, – мати завертілась, марно намагаючись вивільнити руку, – що на все життя запам'ятає!

– Цить! – гаркнув дужим голосом сотник і потяг дружину до дверей. – Нехай дитина відпочине скільки треба, а сватання почекає!

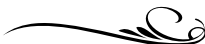
Катерина зустрілася з батьком очима і схилила голову:

– Спасибі, тату!

Двері з гуркотом зачинилися. Чутно було вереск матері, що викрикувала все нові й нові докази. Панночка підійшла до вікна і, дивлячись на сад, задумалась: «Кажете, що ворон воронові око не виклює? Побачимо!».

Вона хаотично бігала по світлиці. У голові спалахнув план порятунку, план повернення любові Гнатика. Для того треба якнайшвидше дістатися до Секлети Коцюби, що живе за селом у ярах. Її вважали відьмою.

Глава 5



Лисячий Яр проліг поміж Чумацькими пагорбами і був віддалений від села на всього лише триста сажнів. Назву свою ще з давніх-давен він здобув через велику кількість лисячих нір, які траплялися тут чи не на кожному кроці. І хоча багато спритних селян ловили рудохвостих хижаків, але лисів все одно не меншало, а кури й гуси в Грушівці періодично зникали. Краями стрімких обривів розросталися кущі шипшини та глоду, а місцями ріс терен. Тому-то навіть у сонячну погоду в ярах був затінок.

Панночка швидко крокувала малопомітною стежкою і сторожко озиралася. Ще б пак! Вона наважилась піти у місце, яке славилось моторошними історіями! Її завжди рум'яне личко трохи зблідло від недоспаної ночі й незліченних

сліз, але очі палали рішучістю, а стиснуті кулачки додавали впевненості.

Колись давно, ще за часів славної Козаччини, на протилежному від села боці Лисячого Яру, де між Чумацькими пагорбами проходить битий торговий шлях, стояла стара корчма. Дві великі дерев'яні хати, стодола та конюшня були обгороджені добротним парканом у два аршини заввишки і межували зі стрімким урвищем, за яким і починався яр. Дорога з Чигирина на Переяслав та Київ була залюднена торговцями, полковими козаками, паломниками до лаврських святинь та іншими мандрівниками, що вирушали дорогами Гетьманщини. Корчма і її власники, вихрещені юдеї Шмулевичі отримували щоденно чималий зиск від пожитківців. П'ять поколінь хазяїв корчми встигли змінитися, поки не сталася трагедія.

Одного весняного вечора до корчми заїхав секретар самого голови Малоросійської колегії ротмістр Кольцов. Статний офіцер, якому ще не було тридцяти, разом з трьома соратниками добряче випили й перед сном почали агресивно залицятися до дівчат-прислужниць, схиляючи їх до важкого гріха. Коли молода господиня Софія Шмулевич дорікнула панам офіцерам і вказала на негідну поведінку, то сам Кольцов її схопив й, перекинувши через плече, поніс до своїх покоїв. Старого батька Шмулевича, який кинувся боронити дочку, заколов палашем на сходах, а матір її застрелив з пістоля.

На ранок стривожені пожитківці знайшли мертвих господарів й усю прислугу, шестеро молодих дівчат, які висіли підвішеними на мотузках у саду. Здійняли

крик, гвалт, викликали місцевого вїйта і повіреного з Переяслава, проте, коли почули, хто все це вчинив, то швидко заборонили собі навіть згадувати про нещастя. А домагатися справедливості було нікому. Єдина, хто вижила, була дворічна дочка Софії, маленька Секлета, яку врятувала одна зі служниць. Вона виховала її, давши своє прізвище – Коцюба. Дівчина виросла і з часом переселилася на своє родове обійстя. Пізніше ширилися чутки про заняття чарами Секлети. Граф Кольцов одного разу приїхав до старої корчми й на очах у кількох селян спалив себе живцем. Після того Секлету Коцюбу почали боятися...

Колюча ожина подряпала панночці ногу, боляче вколола, немов не пускаючи далі. Десь у заростях чагарів зловісно закричала якась птаха, проте ніщо не могло зламати волі молодій дівчині, що вирішила здійснити задумане. Піднявшись крутою стежиною на узвиштя, вона вийшла до старезних воріт корчми, що дивом трималися і боляче скрипіли від найменшого подуву вітру.

Широке подвір'я вкривав килим різнотрав'я: тут давно не топтались постолі та шкіряні чоботи. У конюшні пустували стійла, а в загати роками не складали сіно й солому. Дивлячись на цю пустку, закрадалась думка, що тут взагалі люди не живуть, проте сірий димок із димаря свідчив про чийось присутність.

Панночка штовхнула плечем ветхі двері і зайшла у маленькі сіни.

– Добридень! – тихим голосом привіталася гостя. – Чи є хто вдома?

У хаті панувала напівтемрява. Ліворуч від входу чорніли важкі дубові двері, які були замкнені, але ті, що праворуч були відчинені навстіж. У великій світлиці стояла громіздка піч, яку давно не білили. У великому отворі-віконці палахкотів вогонь, кидаючи на стіни таємничі тіні.

Панночка тривожно притисла кулачок до грудей. Їй згадалося, як у дитинстві (а вона народилася кволою та немічною) місцева знахарка замісила житнє тісто і хотіла її «запекти» у ледь тліючій печі, мовляв, дитина не допеклася в утробі, а піч усе довершить. І вже майже запхали немовля у тісті до печі, а батько в останню мить заборонив. Багато дітей таке «лікувальне запікання» не переживало, їх виймали вже не дихаючими. У такому випадку бабка сказала б: «Бог дав – Бог забрав! Така в дитинки доля!»

– Твій батько тебе тоді врятував... – хриплий старечий голос пролунав з-за спини дівчини.

– Ой! Хто тут? – озиралася на всі боки.

– Твоя доля вела тебе усе життя до моєї хати. І ось ти тут...

Катерина побачила, що на малій канапі лежить стара баба, вкрита брудно-зеленою веретою, що й замаскувала її поміж темними стінами. Маленька й худенька (не вища за два аршини), лежала на високих подушках. З-під чорної хустки виднілися пасма білого, мов молоко, волосся. Її обличчя нагадувало запечене яблуко і водночас шкаралупку волоського горіха: усе коричневе та вкрите великою кількістю глибоких зморшків.

Лякали і її руки, які радше були довгими кістками з натягнутою на них темною шкірою. Проте ця

моторошна, старезна кістлява баба була живою, про це свідчили її очі. І це викликало у панночки здивування. Світло-блакитні, живі, озерної чистоти очі. Немов би хтось узяв і старі столітні вийняв, а молоденькі, невинні оченята примостив у майже зотлілі очниці. Хоча ні, невинними їх не назвеш аж ніяк...

– Заходь, Катрю, заходь... – проскрипіла стара, ледь ворущачи потворним беззубим ротом. – Я вже давно тебе дожидаю.

– Звідки ви мене знаєте? – дівчина поволі себе опанувала й малими кроками підходила до лежачої бабки. – І як ви дізналися, що я прийду?

Стара видала дивний звук, який панночка не зовсім зрозуміла: не то сміх, не то кашель. На стінах світлиці Катерина не побачила жодної ікони чи хреста, а лише пучки коренів, кетяги сушених ягід і віночки із трав та листя дерев.

– Я тебе знаю від народження, – пробубніла стара, – це ж я тебе тоді хотіла в печі спекти, але не судилося. Відтоді про тебе постійно щось чую. Ге-ге!

Знову почувся не то сміх, не то грудний кашель. Двері вхідні рипнули і на порозі з'явився дуже маленький чоловічок, карлик. Весь у дранті, замузаний, обріс давно нечесаною чорною чуприною та бородою, а на плечах у коромислі тримав два неповні відра з водою. Очевидно повні не доніс би.

– Це Мачок, мій слуга і помічник. – представила карлика Секлета. – Він німий, але чує дуже добре. Колись злі люди позбавили його язика. Що б я без мого Мачка тепер робила?! Ех!..

– Я до вас у справі... – панночка звернулася до лежачої. – Допоможіть мені і я вас щедро винагороджу!

Дівчина дістала з-під свитки товстий мішечок зі сріблом.

– Я знаю твій біль, дочко, – очі старої дивно світилися, – але гроші тут зайві. Вони нічого не вирішують. Все залежить від того, чи готова ти заплатити справжню ціну за те, щоб твій милий до тебе повернувся?!

Панночка не приховувала здивування.

– Звідкіля ви про це знаєте? Це ж трапилося тільки вчора!

– Така моя доля, про все знати... – Секлета зітхнула важко і кістляві руки звела вгору. – Я ж відьма, а відьми про все відають.

Катерина впала на коліна біля канапи. Вона благально поглянула на стару і сльози знову покотилися по щоках.

– Допоможіть, благаю... Я жити без нього не можу...

На мить запанувала тиша, яку порушив Мачок, що таки доніс відра до печі й гучно поставив на дерев'яний ослін. Відьма важко дихала і про щось думала.

– Ти в Бога віруєш? – Секлета перервала гнітючу мовчанку.

– Так, я хрещена, – запитання відьми трохи здивувало дівчину.

– Те, що хрещена, то я і без тебе знаю! – в старечому голосі промайнула злість та нетерплячість. – Але чи ти справді віруєш і молишся щодня?

Панночка закліпала карими очима і збентежено відповіла:

– Раніше і вранці, і ввечері молилася, і перед обідом та вечерею, а тепер якось занедбала...

Стара начебто навіть посміхнулася, оголивши беззубі ясна.

– Що ж, зрозуміло. Я можу тобі допомогти у твоїй справі, але знай: щоб отримати дар, який допоможе повернути тобі твого Гната, тобі доведеться зректися Бога назавжди!

Знову запала мовчанка. Панночка розгублено вдивлялася в очі баби Секлети, розмірковуючи про почуте.

– Зректися? Перестати ходити до церкви, хреститися на святі ікони, так?

– Та ні, дурненька, – відьма єхидно заспокоювала дівчину, – ходити до храму можеш, але вже не з метою молитви. Бог стане для тебе ніким, а поклонятися будеш новому володарю.

Панночка довго не роздумуючи, швидко спитала:

– І так я зможу повернути свого милого?

Стара знову важко зітхнула, поправляючи сухою рукою хустку на голові. Кожне слово давалося їй з великими зусиллями.

– І не тільки милого... Ти отримаєш великі знання і владу, зможеш чинити такі справи, що не кожна відьма зуміє. О, я відчуваю усі твої приховані можливості!

– Кажіть швидше, що маю робити! – дихання Катерини почастишало, вона ладна була у цю мить скочити у саме полум'я.

Раптом стара Секлета спритно вхопила панночку за руку і притягнула її до свого зморшкуватого обличчя. Пальці відьми обпалювали шкіру, мов січневі морози. Було моторошно й боляче Катерині.

– Твій вибір має бути цілком добровільним рішенням, інакше володар не прийме твою жертву. Не буде у тебе більше ніякого Царства Небесного після смерті, ані жодних райських садів, тільки панування у вічному морозі. Ти приймаєш такі умови?

– Так, моя пані, – прошепотіла ледь чути збентежена дівчина, – віддаю свою душу, лиш би мій Гнат повернувся до мене...

– Добре, – тихо пробелькотіла стара.

Раптом з рукава її темно-синьої сорочки виповзла тоненька змійка зі сірим візерунком на спині. Перш ніж панночка встигла злякатися чи скрикнути, змійка спритно вкусила Катерину за великий палець.

– Ой, лихо! – скрикнула панночка і смикнула руку.

Тільки тоді відьма розімкнула свої кістляві, але на диво дужі пальці і відпустила дівчину.

Палець пульсував болем. Крові не було зовсім, тільки дві червоні цятки. Голова паморочилася від приступу нудоти.

– Посидь, доню, не вставай, – відьма глибоко вдихнула. – Мачку! Підготуй срібну чашу і ніж для ритуалу.

Карлик, що німим привидом стояв у кутку, поклонився своїй пані й, підійшовши до старої дубової скрині, дістав з неї заготовану срібну чашу і гострий ніж. Обличчя Секлети тріумфувало, її очі

палали якимось неземним вогнем. День, якого вона роками чекала з нетерпінням, нарешті настав.

Глава 6



Панночка незчулася, як покинула Лисячий Яр. Її ноги у червоних чобітках, мов несамовиті рисаки, несли її стежиною через кручі й вивели на околиці села. Вона мимохідь відчула, що знає назву кожної рослини, дерева чи куща, знає про їх лікувальні властивості. Глянувши на тисячолисник, який завжди ріс обіч дороги, біліючи дрібненькими квіточками до пізньої осені, одразу ж збагнула, як ним можна вгамувати будь-яку кровотечу. Гілки омели, що розповзлися по старому осокору, який з правіків ріс під хатами, тамують головний біль. І ще сотні різноманітних способів лікування зіллями! Отруйні рослини, як, наприклад, болиголов чи блекота, що за кілька хвилин могли звалити з ніг найміцнішого козака, викликали блиск у її очах. Привороти й відвороти, дурман-зілля, що позбавляє глузду, корінці, що призводять до безпам'ятства – все це юна чарівниця закарбувала у своїй пам'яті, маючи намір застосовувати у ділі.

Вона бачила незліченні золоті скарби, що манливо виблискували під насипом степового кургану. Але багатство не вабило її зовсім, принаймні у цю мить. Їй відкрилася страшна правда про те, як молода відьма Явдоха зачарувала її нареченого. «Ну, стривай, підла зведенице, ти дуже скоро будеш багата милосердної смерті, але не отримаєш її!».

Панночка рвучко стиснула зуби. Її душа палала такою ненавистю, яку колись навіть не змогла б собі

уявити. Вона ладна була хижо роздерти суперницю на тисячі шматочків і кожен з них спалити в печі. Цей гнів додавав їй сили, дівчина не противилась йому. Поруч літав чорний, як смола, крук. Його маленькі очка спостерігали за дівчиною, а з дзьоба інколи виривалось зловісне «кра-кра-кра!». Крук з'явився одразу після того, як Катерина вимовила страшну присягу і скріпила її власною кров'ю. Стара Коцюбиха пояснила дівчині:

– Це твій новий помічник. Його звати Коракс і він буде тобі передавати послання від нашого володаря.

Вже за кілька митей дівчина почула чоловічий голос у себе в думках: «Катерино! Тепер ми будемо разом до кінця! Я тобі помагатиму в усьому. Крім тебе мене зможуть бачити тільки відьмаки й відьми, але таких зовсім мало. Звертайся до мене, коли матимеш потребу».

Здивування минуло і тепер панночка майже не звертала уваги на Коракса, що майже нічим не вирізнявся серед ворон.

Розумом і серцем Катерина перебувала біля Гната і з трепетом очікувала омріяного возз'єднання. План порятунку коханого склався швидко. Лишень вона переступила поріг рідної хати, як відразу, скориставшись відсутністю Мокрини та Пелагії, кинулася до комори й набрала до невеликого глиняного кухлика жменьку просіяного борошна. Та виходячи із комори, таки зустрілася з матір'ю.

– Куди це ти? – щиро здивувалася Ганна Петрівна, високо піднявши брови. – Вирішила тісто замісити?

У панночки від слів матері запалахкотів внутрішній гнів, мов вогонь у ковальському горні, проте холодна розсудливість узяла гору:

– Змішаю з жовтком і прикладу до лица, – вдаючи покору відказала дочка, – бо після довгих ридань шкіра почервоніла, а я дівка на виданні...

– Ясна річ, що на виданні, – пробурмотіла матір, все ще з подивом оглядаючи Катерину, – те, що батько відтермінував сватання, то це тимчасово. Все одно буде по-моєму! До Михайлового дня тебе засватають, хочеш ти цього чи ні!

Панночка відчула, що внутрішнє полум'я готове вибухнути й спелити матір, проте Коракс, що примостився на краю печі, застерезливо каркнув і навіть підняв смолянисті крила.

«Кра-а-а, ще не пора-а-а!» – пролунало в голові. Дівчина мовчки побрела до своєї кімнати. У цей час двері знадвору відчинилися. Увійшла Мокрина, несучи дві зарізані гуски, слідком за нею дріботіла Пелагія.

Ганна Петрівна звернулася до служниць:

– Мокрино! Скубатимеш гусяче пір'я, то будь пильною: грубі пір'їни одразу ж викидай. Щоби потім на новій подушці було зручно спати!

– Так, пані, – жінка смиренно схилила голову, – тільки найдобірніший пух зберемо!

– Катрю! – гукнула господиня дому. – Може, допоможеш пух дерти? Подушки все ж тобі на придане!

Але панночка встигла замкнути двері, гучно грюкнувши мідним засувом.

Ганна Петрівна роздратовано блиснула злісним поглядом і кивнула головою: «Що за покоління

підростає? Та за моєї молодості слово матері дорівнювало закону божому! А тепер? Ех...».

Переконавшись, що двері надійно замкнені, панночка дістала з пазухи сушений корінь любистку, який передбачливо зірвала з-під Коцюбишиної стріхи, і взялася дрібненько нарізати його на дерев'яній дощечці. Після цього перетирала його у глиняній ступці. Поглянула за вікно – день уже хилився до надвечір'я, бо старі ясени обіч стодоли кидали довжелезні тіні через усе подвір'я.

Дівчина зловісно зиркнула на крука Коракса, що тихесенько сидів на спинці різьбленого крісла й мовчки спостерігав за кожним її рухом. Вона дбайливо змішала білосніжне борошно і світлобурий перетертий корінь любистку. «Тепер найголовніше – треба вимовити потрібне закляття».

Схилившись над столом, Катерина вимовляла дивні слова якоюсь чудернацькою мовою. Незрозумілі вислови, проголошені пошепки, звучали магічно. Це імена могутніх стародавніх духів, які цими закляттями пробуджуються із надр потойбічного світу і готові зробити все, щоб прислужитись їй, молодій володарці таємничих знань.

Від ритуалу стемніло довкола, а пес Сірко у дворі жалібно завив, немов голодний вовчисько на повний місяць, потім із тихим скавулінням сховався у дерев'яній буді.

«Все готове, – сказала собі панночка, – тепер, Гнатику, ти нікуди не втечеш від свого щастя!».

Дівчина дбайливо згорнула порошок у маленьку срібну пудреницю.

– Кра-кра! – невдоволено метушився крук, злітаючи зі спинки крісла. – Не марнуй часу на дрібниці. Попереду чекають важливі справи!

– Ще ти мене будеш повчати? Зараз я тобі покажу! – Катерина замахнулась на ворону своєю квітчастою хусткою, але птахи в хаті вже не було.

Помітила птаха, коли йшла вулицею до Гнатової хати. Коракс летів на відстані, час від часу сідаючи на безлисте гілля яблунь.

Минувши ставок і піднімаючись крутою стежкою на пагорб, дівчина не звертала жодної уваги на перехожих, що ввічливо кланялись дочці сотника. Вона й раніше частенько поводила себе зверхньо і пихато.

Нарешті ступила на Гнатове подвір'я.

Гнат сидів на лавці під глиняною хатою і вловлював останні промені осіннього сонця. Дівчину зустрів холодно. Брови зійшлися на перенісці, очі метали блискавки невдоволення.

– Чого ти знову припленталася?

– Забула тобі дещо важливе сказати... – дівчина повільно наближалася до Гната.

– Що саме забула? – голос хлопця пролунав нетерпляче.

– Хочу сказати, що палко тебе кохаю!

На долоні дівчини з'явилася розкрита пудрениця, на яку вона злегка дмухнула. Але цього було цілком достатньо, щоби хмарка пилу полетіла просто юнакові в обличчя.

– Що?! – гаркнув обурено Гнат і сахнувся назад.
– Що за витівки ти собі дозволяєш?!

Він злобно стиснув кулаки. Ступивши усього лиш два кроки, змушений був спинитися. Спочатку

він чхав стоячи, пізніше йому довелося сісти на дерев'яну лавку, аби не впасти від надмірного чхання. Його обличчя збагряніло, а з очей лилися нестримні сльози.

– Ой! Лишенько! – простогнав він кволо, – Що це зі мною? Катрусю, горличко моя, дай мені якусь хустинку!

– Звісно, Гнатику, тримай! – панночка дістала полотняну хусточку і почала витирати коханому обличчя.

На паркані перед хатою вмовстився поміж глиняних горщиків Коракс. Він як завжди мовчав, але уважно спостерігав за цією сценою.

– Лебідонько моя, – шепотів Гнат, – як же я скучив за тобою! Таке відчуття, що тебе цілу вічність не бачив!..

Панночка задоволено усміхнулася. Ще б пак! Чари триклятої Явдошки розвіялися, а Гнатик тепер належить їй!

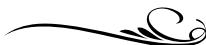
Хлопець пригортав дівчину до себе, цілував їй руки та шепотів наймиліші слова:

– Люблю тебе безмірно, більше за життя! Жити без тебе не можу!

Палкі цілунки, гарячі слова... Хвиля солодкого збудження, немов тепла купіль, огорнула усе тіло Катерини. Пристрасні бажання охопили її єство. «А чому противитися? – промайнула думка. – Бога для мене тепер нема. Хто мене осудить? Хто покарає?».

І коли дужі руки Гната підхопили дівчину й понесли до хати, то вона не пручалася, передчуваючи стрибок у бажану невідомість...

Глава 7



До Гната панночка ходила чи не щодня, і хоча він був якийсь дивний, малоговіркий та задумливий, але в його палких обіймах забувала про все на світі. І про недавно пролиті сльози, і про близьке сватання, і про моторошний обряд та криваву присягу, яку довелося скласти перед старою Коцюбиною. Хоча все це пам'ятала через крука Коракса, що був німим свідком усього її життя. Байдуже, нехай дивиться!

Облило крижаною водою від слів коханого, коли він її обнімав і, немов крізь марення, шепотів:

– Явдошко, моя люба, ти моє серденько, ти моя ягідка...

– Що? – панночку немов ужалило. – Що ти таке верзеш? Яка Явдошка?

Гнат сів на зім'ятій постелі і розмахував руками, немов намагаючись звільнитись від невидимої павутини, що обплутала усі його думки. Нарешті підняв на неї погляд. Його очі були затуманені, позбавлені колишнього життєвого блиску.

– Хто ти така? Що ти тут робиш? – спитав він збайдужіло.

– Як?! Це ж я, твоя Катруся!

Дівчина впала перед ним на коліна.

Парубок знов тихо простогнав:

– Катрусю, ластівочко моя, кохаю тебе!

Коракс, що сидів у кутку, повторив, немов насміхаючись:

– Кра-кра, кохає тебе!

Панночка рішуче встала з колін, одягла теплу свиту й хустку, швидким кроком вийшла надвір.

Ці десять днів стали для дівчини щасливими, любов приспала її гнів і бажання помсти. Зі змією Явдохою давно пора поквитатися за підлість та підступ! Явдоха була відьмою, хоч доволі невправною, тож прості уроки на хворобу тут би не подіяли.

Проте реалізації плану помсти завадили нові обставини. Неподалік від Гнатової хати Катерина несподівано побачила карлика Мачка, що виріс наче з-під землі.

– И-и-иррр-ааа! Аа-єє!

– Що? Не розумію! – дівчина озирнулася на всі боки.

Мачок високо підніс свою огидну коротку ручку. Між товстими пальцями стирчав пожовклий папірець. Панночка з цікавістю розгорнула і прочитала: «Вмираю. Прийди!».

Місцями чорнило підтекло зі старого гусячого пера, хоч написано було досить розбірливо. Душу огорнули сумніви: йти чи не йти? Яке їй діло до старої відьми? На милосердя дівчини Коцюбиха точно не розраховувала. Але якась невидима сила наче зсередини підштовхувала Катерину ступити перші кроки. І вона рушила. Попереду жваво змахував крилами крук Коракас.

Важкі бабині стогони панночка почула ще з подвір'я. Густа, біло-сіра імла опустилася на Лисячий Яр й окутала степ біля старої корчми. Панночка увійшла до хатини.

На Коцюбиху страшно було дивитися. Один скелет, обтягнений темно-коричневою шкірою і пасма куцого сивого волосся, що стирчало з-під

древньої вицвілої хустки. Очі старої несамовито блищали. Мачок сидів на звичному місці коло печі і з жалем споглядав на свою господиню. Коцюбиха одразу помітила дівчину.

– А, нарешті припленталася! Я думала, що вже не діждуся... – кожне слово давалося їй тяжко.

– Що вам від мене треба? – сухо спитала панночка.

Стара відьма злісно блиснула очима і її лице скривилося від болю.

– Хочу, щоб ти мені допомогла. Ніяк не можу вмерти... – стара залилася хрипким кашлем.

– А Мачок? – тонкі брови панночки невдоволено насупилися. – Чому його не попросите?

Стара скрушно зітхнула.

– Він не послухає. Це мій син...

З кутика біля печі почулося тихе сопіння і жалібне скигління.

– А чому саме я? – панночка, не зводячи погляд із карлика, повільно сіла на лавку під вікном.

– Тому що, мила Катрусенько, я і стару корчму, і свого Мачка, й усе, що маю заповідаю тобі!

– Для чого мені це?! Нащо мені твій старий мотлох?

– Не поспішай! – баба підняла кістлявий вказівний палець. – Наприклад, у цій дерев'яній скриньці лежить старий віночок зі стрічками, а в ньому знайдеться кілька волосин Явдохи. Ти зможеш виліпити з глини...

Коцюбиху знов мучив надривний кашель, що не дав їй договорити.

– Зліплю ляльку, вплету її волосся, так вона буде цілковито у моїй владі...

– Отож-бо, ти все добре знаєш... – стара піднялась вище на подушках. – Але мушу тебе застерегти! Будь обережна!

– Чому? – панночка уважно слухала бабині настанови.

– Хоча у тобі відчуваю таку силу, якої вже не бачила багато десятиліть, однак не дай пихатості засліпити себе. Остерігайся побожних людей, богомільних ченців, що віддано служать Богові, зреклися усіх благ цього світу, блаженних, які оповиті чеснотами. Їх твої чари не торкнуться, а повернуться до тебе з потрійною силою і заподіють велику шкоду!

– Де тепер таких знайдеш? – скептично відповіла дівчина. – Бачила я торік, як наш панотець на батькових іменинах упився калганівки, мусіли гайдуки на бричці додому везти.

– Так, – видихнула відьма, – але я тебе попередила...

– Що маю робити? – панночка рішуче встала з лавки і підійшла до ліжка.- Давайте покінчимо швидше з цим.

– Звари коріння чемериці, борця і макових головок...

Катерина мовчки кивнула і взялася до роботи. Карлик налив у макітру води, а дівчина подрібнила усі необхідні складники. Поки вода нагрівалася, у голові пролітали різноманітні думки, танцюючи в такт із вогненними язиками в печі. Якийсь холодок пробіг по спині. Це ж треба, яке безвихідне та безцільне життя прожила Коцюбиха, у самотності, з дитиною потворним карликом-калікою, з презирством від людей!..

«У мене все буде інакше, – пообіцяла собі дівчина, – поберемося з Гнатиком, народимо дітей, а біда обійде нас десятими дорогами!».

Досить мріяти! – льодяний голос Коракса у голові прозвучав несподівано. – Час давати старій питво.

Катерина гнівливо зиркнула на крука, що походжав поміж в'язанками дров і чистив об кору свого дзьоба. Але нічого не заперечуючи, налила трохи відвару до глиняного кухля. Густа зелена рідина парувала.

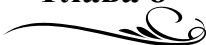
Стара Коцюбиха жадібно випила трунок і крізь дрімоту прошепотіла:

– Прощавай, дівчино! Не згадуй злим словом, хоч знаю, що згадаєш, і не раз...

Через кілька хвилин дихання старої почастишало, на темно-коричневому обличчі виступили краплі поту. Її тіло тряслося, мов осикове листя, аж поки не вигнулося дугою і стало бездушним. З беззубого рота виповзла маленька змійка, та сама, що вкусила колись панночку, і сховалася десь між подушками.

Панночка встала з крісла і відвернулася від покійниці. Вона підійшла до кованої залізом скрині, рвучко відчинила її. Поверх згортків лежав старий вінок зі сухоцвіту. «Стара знала, чим мене принадити» – подумала молоденька відьма і щосили схопила свою знахідку.

Глава 8



Обійстя Явдохи Попенко знаходилося на протилежному кінці Грушівки, неподалік сільської церкви, обіч інших хат. Батько дівчини, Яків Попенко, знаний у навколишніх селах бондар, уже зовсім немолодий, згорбився над черговою діжкою, рівняючи дощечки молотком. Крізь відчинені віконниці було помітно, що в хаті хтось пораяється біля печі, ймовірно, стара Попенчиха, а, може, й сама Явдоха. Біло-сірий димок бадьоро пнувся у блакитне небо, виринаючи з облізлого димаря.

Тільки-но панночка наблизилася до тину, як злісно загавкали два невеликі песики, стрибаючи короткими лапками на похилений тин, намагаючись відігнати непрохану гостю. Катерина зиркнула на них і вони чимдуж побігли за стодолу із жалібним скавулінням. Тим часом з хати вийшла Явдоха, витираючи вогкі руки об стару вишиту запаску.

«А вона таки красуня...» – майже без злості подумала панночка. Блискуче смолянисте волосся прикривало тендітні плечі, а смаглява шкіра уподібнювала дівчину до циганки. Її чорні брови звузились на переніссі, голос звучав гнівно:

– Що ти тут забула? Ми державні селяни² і твоєму батькові не належимо, тому йди туди, звідки прийшла!

Старий бондар відклав молотка і від подиву роззявив рідкозубого рота. «Вільні то вільні, але чи ж можна так із дочкою сотника розмовляти...» – замислився.

² Державні селяни – велика станова група в Російській імперії у XVIII – XIX ст., які користувалися казенною землею і були залежними і від держави, проте вважалися особисто вільними.

– Тебе провідати прийшла, – панночка відчинила хвіртку і ступила на подвір'я, – вирішила тобі борг віддати!

– Ніхто нікому нічого не винен! – крізь зуби процідила Явдоха. – Забирайся геть або пошкодуєш!

– Пропасницею мене поб'єш чи, може, сухоти нашлеш? – панночка повільно наближалася до порога хати.

За плечима Явдохи появилася матір і сердито блиснула витрішкуватими очима. Вона очевидно була обізнана у справах дочки, тому рішуче заступилася:

– Те, що люди брешуть, то нас не обходить! А як ти будеш нас оббріхувати, то я піду до віта і все розкажу!

Явдоха помітила, як непрохана гостя дістає з полотняної торбинки темно-сіру глиняну ляльку. Явдоха похолола. Тільки й змогла промимрити:

– Батьку! Мамо! Біжіть у хату й зачиніться там. Дістаньте дерев'яного хреста з розп'яттям, що колись привезли з Києво-Печерського монастиря і моліться!

– Що ти таке кажеш, доню? – старий Попенко від подиву витріщився на Явдоху. – Чи у тебе, може, гарячка?

– Хутко в хату! – заверещала Явдоха.

Проте було надто пізно. Катерина, мов ангел смерті, уся прекрасна у своєму гніві та німій люті. Її очі метали блискавиці. Вона смикнула пальцями і відламала ляльці ліву ногу. У цю мить Явдоха зойкнула і впала просто на порозі. Її ліва гомілка неприродно вигиналася з-під коліна. На обличчі чорнявки застиг нестерпний біль.

– А-а-а! благаю тебе, Катерино, змилуйся!

Однак молода відьма не зупинилася, а повільно наближаючись, відламала у ляльки спочатку на правиці долоню, а потім й усю руку. Голосно хруснули кістки і вивернулися суглоби. Нестерпний крик заповонив усе подвір'я і понісся над пожовклими садами.

– Це не я! – водала Явдоха, заливаючись слізьми.
– Мене найняли за гроші!

Панночка нависла над нещасною грозовою хмарою. Коракс тривожно затріпотів крильми:

– Кра-кра! Стережись!

Зі стодоли вибіг розлючений Яків Попенко, наставивши перед себе гострі селянські вила. Ще мить і тіло Катерини було б проштрикнуте наскрізь, як стиглий гарбуз. Але відьма, вчасно схаменувшись, виставила долоню і прошепотіла закляття.

Почувся гучний гуркіт, немов від громовиці, а бідного Попенка якась сила відкинула до стодоли. Він, пролетівши десять аршинів, гепнувся об землю.

– Хто тебе підкупив? – злісно зашипіла Катерина, нагнувшись до лиця нещасної Явдохи.

– Це все вона! – голосно схлипувала і стогнала дівчина. – Твоя мати!

– Що? – не повірила почутому відьма. – Що ти верзеш?

Вона нігтем продерла глибоку борозну на тілі ляльки.

– Кажі правду, бо замордую!

– Це щира правда! – Явдоха єдиною здоровою рукою вчепилася за ногу панночки. – Саме вона дала мені золотий червонець і п'ять аршинів англійського сукна. Вона сказала мені, що має для тебе іншого жениха!

Панночка з огидою висмикнула ногу і відійшла від Явдохи, що мучилася у конвульсіях. Щоб швидше все завершити, вона відщипнула ляльці голову. Справу зроблено. Тепер треба спокійно обдумати все сказане Явдохою про матір. Найкраще це буде зробити у Гната вдома. Але піти з подвір'я їй не дозволили.

Явдошина мати вискочила з хати, немов шуліка, тримаючи Христове розп'яття:

– Згинь, зловісна! – кричала вона. – Пропади під землю, проклята відьмо!

Панночка відчула, як її голова пішла обертом від невідомого нападу слабкості. Голос Коракса підказував:

– Біжи й захищайся вогнем!

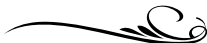
Катерина почала повільно відходити, з останніх сил піднесла руки вгору. Раптом посеред подвір'я спалахнув ясний сніп вогню, розповзаючись й охоплюючи все подвір'я, стодолу та хату. Зі стайні вибігли злякані свині, розлетілися кури, а переполохані пси, перескочивши тин, дременули в степи. Явдошина мати, злякавшись, перечепилася об поріг і впала в охоплених полум'ям сінях. Двері зачинилися.

Панночка видихнула з полегшенням і поспішно покинула охоплене жаром подвір'я. Йшла не озираючись. З усіх сторін до пожарища бігли селяни з відрами. Неподалік на дзвіниці вдарили дзвони у набат.

Катерина втихомирила голос свого сумління, який ризикнув їй докоряти за невинні душі Явдошиних батьків. У її житті не може бути слабкості та співчуття. Але те, що вона побачила у

Гнатовій хаті, підкосило ноги вже їй самій. Посеред світлиці на мотузці висів її любий Гнат. А на стіні вапном вибілені слова: «Я не можу так жити».

Глава 9



Кілька днів Грушівку лихоманило. Село гуло, мов стривожений мурашник. Селяни збиралися на вулицях, на майдані, під церквою, у корчмі й переповідали одні одним жахливі новини, ще й із фантастичними подробицями. Темні дощові хмари нависли над усім Подніпров'ям, не даючи найменшому сонячному промінчику проникнути в це осіннє царство сірості. Ще й дворові пси заповзялися рити ями ледь не на кожному подвір'ї і пронизливо завивати, лякаючи своїх забобонних господарів.

Неподалік від згарища Попенкової хати спинилася стара вдова Агафія, яку ще називали Карпихою. Напівзігнута, вона ціпком відігнала гусей з дороги на лужок, де ще трохи зеленіла трава. Поправивши очіпок на сивій голові, крикнувши на довгошийого гусака, щоби не займав молодих гусок, вже хотіла йти додому, як почула пронизливий голос:

– Хай Бог помагає вам, Агафіє Тарасівно! Куди прямуєте? – червоношока молодиця років сорока, огрядна, мов копиця сіна, підійшла впритул і поклонилася.

– Та не на вечорниці, либонь, – буркнула стара, оглядаючи молодицю. – А ти, Лукіє, звідки плентаєшся? Знову пліткувати ходила?

– Та що ви таке кажете?! Обмови й пересуди – то гріх! Панотець застерігав, що у пеклі пліткарі всі будуть розпеченими гаками за язик підвішені. А я, між іншим, від нього йду...

Агафія поплямкала беззубими яснами і криво посміхнулася.

– Ну, що ж, отченько наш удівець і йому самому нудно між утренніми та вечірніми...

– Бог з вами, Агафіє Тарасівно! Ходила я службу замовляти на задушну суботу, бо ж річниця смерті батька буде...

– Е-хе-хе! То я так, жартую... – стара наблизила своє зморщене обличчя до молодиці. – А як отець наш, поховав неборака Гната?

Лукія скривилась і швидко закліпала очима.

– Відмовився! Сотникові гайдуки на чолі з Явтухом Ковтуном закопали невідспіваного... Кажуть, закон церковний непорушний: самогубів на цвинтарі не ховати. От і парубка схоронили на леваді...

– Свят, свят!.. – баба дрібно перехрестилася. – Такий молодий і таке лихо!

– Я чула від людей, – Лукія зігнулася до старої і стишила голос, – що то наша панночка його звела. Щодня до нього бігала...

– Святі апостоли! – прошепотіла Агафія. – Як же?

– А ще говорять... Але заприсягніться, що нікому! – молодиця очікувально поглянула на стару.

– Бігме! – баба перехрестилася.

– Подейкують, що бачили сотникову дочку Катерину, як вона виходила з Лисячого Яру і йшла до Явдохи Попенкової...

– І що?! – Агафія округлила очі й сплеснула в долоні. – Не інакше, як стара Коцюбиха до цих усіх бід причетна!

– Тихо! Цить! – перервала стару молодиця, озираючись довкола. – Дивіться, сюди сам сотник іде!

Панська бричка, запряжена двома вороними рисаками, зі скрипом зупинилася біля вигорілого тину. Оверко, ще молодий конюх, а заодно й кучер, кинувся відчиняти дверцята, але сотник Бобиренко сам зіскочив з брички. Поруч ішли два його вірні гайдуки Свирид та Дорош, чоловіки поважного віку з посрібленими вусами й побіленими скронями.

Сотник ступив кілька кроків до згарища. Під сап'яновими чобітьми хрускотіли обгорілі черепки глечиків, що колись красувалися на тину. Він обвів понурим поглядом вкрите сажею подвір'я, зупинився на місці хати та стодоли, від яких залишилися тільки обвуглені бруси та шматки глини. Скрушно похитав головою. Грудний Свиридовий голос вивів сотника зі задуми.

– Дивні діла Господні, Луко Івановичу! – козак підійшов, тримаючись рукою за потилицю. – Так, наче татарва селом пронеслася...

– І мене це дивує, Свиридку, – сотник блиснув на гайдука з-під лоба, – то таки підпал...

Бобиренко у супроводі двох гайдуків обійшов подвір'я. Дрібний дощик з південним вітром розвіювали їдкий димок.

– Якісь рештки від Попенків знайшли? – поцікавився сотник.

– Так, пане, – підтвердив Дорош, який був вищий від свого товариша на пів голови. – Війт зі

селянами вранці все розгребли й дістали обвуглені кістки трьох людей...

– Так, – пробурмотів Бобиренко ледь чутно, – старий Попенко зі жоною і дочка-бідолашка...

Оверко-конюх, що стояв коло брички та чув усю розмову не витримав:

– А якою ж красунею була!

Сотник насупив густі сиві брови, а Свирид сплюнув.

– Скажи вїту, – суворо розпорядився сотник, звертаючись до Свирида, – щоб склав бумагу до повітової управи про втрату господарства і душ. А Попенків поховати як належить, за мій кошт.

– Слухаюсь, пане, – Свирид поклонився і рушив до свого коня.

Сотник ще довго стояв, дивився на попелище, якийсь дивний сум закрився до його душі. Згряя чорних ворон, що зірвалася з дерев у захмарене небо, заповонила усю околицю зловісним карканням.

Ганна Петрівна вже годину клячала перед іконою Богоматері й молитовно заломлювала руки. Її молитва мимохіть переривалася нав'язливими думами, що гострими списами впивалися у свідомість. «Одночасна смерть Явдохи і триклятого Гната не є випадковістю. Я розбудила могутні темні сили. Для чого я взагалі до тої Явдохи пішла? От горе! Гріх тяжкий! Прости мене, Божа Мати! Я знала, що чари – то гріх, але хотіла добра для моєї доньки...»

При згадці про Катерину, Ганні Петрівні стало недобре. Вона пригадала вчорашню розповідь кри-

пачки Мокрини, що начебто люди бачили, як її Катря ішла з Лисячого Яру до обійстя Попенків. Страшна підозра обплутала серце матері терновим вінцем... «Все моє життя пішло шкереберть зі появою на світ цього дитяти, воно ледь не занастило мене під час пологів. Бабки-повитухи не давали жодної надії на те, що я розроджуся. Вже тоді моя дитина з мене спустила всю кров! Майже цілий рік пролежавши немічною у постелі, я стала нелюбою моєму чоловікові, він перестав тішити мене своєю увагою, казати теплі слова, лише зрідка привозив із ярмарків якісь дешеві подарунки... А свою милу ластівочку, донечку-квіточку кохав безмірно! Не дитя, а цариця в хаті! Усе небо, усі зорі для золотенької Катрусі!» – Ганна Петрівна почала бити поклони. – Пробач мені, Божа Мати! Грішна я!»

Двері до світлиці нечутно відчинилися. На порозі стояла панночка. Її розплетене волосся спадало на плечі, а дивний блиск в очах і бліде обличчя свідчили про внутрішню напругу. Вона повільно наближалася до матері. Ганна Петрівна почувала шурхіт за спиною і блискавично підвелася, поправляючи вишиту плахту

– Чого тобі, Катерино? – тривожно запитала. – Чому ти так не мене дивишся?

Але дівчина відповіла не одразу. В її пальцях блиснула велика циганська голка, обмотана червоними нитками. Різкий поштовх – і голка боляче вколола праву долоню ошелешеної матері.

– Це тобі за те, що ти розбила моє серце! Що отруїла моє життя! Що згубила душу мого любого Гнатика!

– Що ти таке верзе... – та домоворити жінка не змогла.

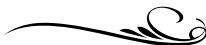
Вона раптом відчула, що втрачає контроль над своїм язиком, губами, руками й ногами. Своїм тілом вона більше не керувала. Жінка побачила, що ноги самі виносять її зі світлиці, вона відчиняє двері й ніби впливає у двір. Сполохані кури та гуси розбігаються навсібіч. Заливається у збудженому гавкотінні Сірко. Проводжає її враженим поглядом щойно пробуджений від післяобідньої дрімоти Явтух. А вона біжить і не може спинитися. Жах і трепет охопили душу, але ніхто її не чує, бо уста міцно стиснуті.

Попереду глибокий колодязь. Високий журавель стоїть з піднятим відром. Одна мить – і шубовсь, чорнота поглинула навіки денне світло.

Панночка мовчки спостерігала цю драму через вікно, не маючи ані жалю, ані докорів сумління. Тільки промайнула думка, що батько, мабуть, вельми засмутиться. Але чорний крук Коракс осудливо глянув на неї, сидячи на креденсі. Нічого. Якось переживе.

– Бог чує тільки щирю молитву, – тихо промовила услід матері панночка, – тільки така молитва могла б тебе захистити.

Глава 10



Недільного ранку плакало холодним дощем осіннє небо. Плакали люди, що зібралися на сільському кладовищі. Плакав старий сотник Лука Бобиренко, витираючи вказівним пальцем скупі сльози. Не страждала тільки Катерина. Вона стояла

за широкою спиною батька, вбрана у синю вишиту свиту, мовчки спостерігала за похороном.

Сільський священник, отець Назарій, взявся обкаджувати позолоченим кадилом відкритий гріб, у якому лежала Ганна Петрівна Бобиренко. Синювата шкіра її сухого й непривабливого обличчя моторошно виблискувала під самотніми дощовими краплями, а зімкнуті на грудях кістляві пальці немовби намагалися зачепитися за невидиму опору...

Панотець кадив, шепотів молитви та з острахом поглядав на сотника. Він спочатку категорично відмовився ховати за християнським звичаєм новопреставлену. Це ж не жарти: п'ятеро душ бачило, як пані Бобиренчиха щодуху бігла до криниці. Церковні канони суворо забороняють ховати самогубців. Але Лука Іванович, коли почув відмову, розізлився і, схопивши бідного отця за барки, почав трусити ним примовляючи:

– Мене не спинить, що ти слуга Божий! Як не зробиш усе, як належить, то скуштуєш шкіряних канчуків! Будуть тебе доти сікти, доки шкіра не злізе!

Що залишалося бідному священнослужителю чинити? Погодився, але з умовою: до Божого храму покійну не заносити, одразу усім іти на цвинтар. Ганнина сестра Олена гірко зітхала, витирала обличчя змокрілою хустинкою і промовляла лише одне:

– Як могла вона таке вчинити? Ганна так любила життя!

Сільський вїт Опанас Головань, статний дядько з ріденькою сивою чуприною та помітним здалеку

черевом, стояв біля гробу зажурений, сповнений смутку й тривоги. За останні дні це вже п'ята небіжчиця й усі вони відійшли неприродною смертю. Його блукаючий погляд час від часу зупинявся на молодій панночці, а потім боязко линув далі. Дивні чутки ширилися швидко і гнітили усе населення Грушівки. У почуте важко було повірити, а ще важче щось із цього приводу сказати...

Стривоженими виглядали сотникові служниці Мокрина і Пелагія. Та й інші сільські дівчата – Харитина, Галина, Христина – з острахом позирали у бік колишньої подруги. Усіх охопив якийсь невидимий дух страху та непевності.

Худорлявий дяк Мирон, тридцятилітній парубок з помітним горбом на спині, жалібно затягнув:

– Упокой, Спасе наш, із праведними рабу Твою Ганну й осели її у дворах Твоїх, як написано. Не зважай, як благий на прогрішення її вольні та невольні, свідомі та несвідомі, Чоловіколюбче!

Люди протяжно проспівали «Амінь!», після того гугнявим голосом дяк почав читати псалми і канон.

Панночка відчула, що попри холодний осінній вітер їй стає душно. Дивний жар розливався усім тілом. Відчувався брак свіжого повітря, хоча навкруги було просторо. Крук Коракс сидів на паркані, який оточував родинну Бобиренкову усипальницю, раптом він стривожився і став неспокійно літати навколо похоронного зібрання. У голові в панночки чулося: «Терпи, як тільки можеш! Згодом я тебе навчу, як цьому опиратися!».

Катерина стиснула кулачки. Її вкидало то у нестерпний жар, то у могильний холод. Та коли священник почав читати Євангеліє, сталося

непередбачуване. Панночка втратила свідомість. Шкіра на обличчі набула жовто-зеленого відтінку, дівчина впала на вологу землю. З її напіврозкритих вуст лилася густа біла піна, а в шалених конвульсіях здригалось тіло.

Першими заверещали жінки, тітка Олена й кріпачка Мокрина:

- Ой, лихо! Рятуйте панночку!
- Та це ж падуча!
- Тримайте її за руки й ноги!
- Щоби язика собі не прокусила!

Сотник Лука Іванович перший кинувся до дочки:

– Лебідонько моя... Катрусю, що з тобою?

Він дужими руками схопив дівчину за плечі і розпачливо дивився на її жахливі муки. Гайдуки Дорош і Свирид, а ще конюх Оверко, а з ними молодий псар Микита розіпхали люд і взялися рятувати панночку, притиснувши її до землі. Нарешті до них приєднався і священник Назарій. Відштовхуючи цікавих, він високо підняв кропило і з молитвою почав окроплювати дівчину святою водою.

І тут очі панночки раптово розплющилися. Вона здригнулася усім тілом і чотирьох здоровенних чоловіків відкинула від себе, немов дрібних котенят. Засміялася білими зубами, уподібнюючись до хижого звіра. Низький чоловічий голос, подібний до гарчання, вирвався з її грудей:

– Я вас знищу! Тут не залишиться нікого з живих! Я вас ненавиджу!

Люди відсахнулися від неї, мов від прокаженої. Залишився поруч тільки батько, не вірячи в те,

що відбувається. Жінки хаотично хрестилися і призивали на поміч Бога, діти голосно плакали. Ніхто не знав, що чинити далі.

Нарешті панночка підвелася і, обтрусивши зі свити мокру землю, мовчки пішла у бік панського дому. Всі почали поволі розходитись. Священник з дяком, взявши церковні книги, поспішно покинули кладовище.

Сотник наказав своїм слугам:

– Чого стоїте як вкопані? Опускайте труну в яму.

Свирид, Дорош, Оверко та Микита, презирнувшись між собою, взялися до роботи.

Сотник сидів за столом, обхопивши голову обома руками. На дворі вже почало сутеніти, кімната майже занурилась у темряву. Тільки маленька лампада в куті підсвічувала потьмянілий лик Богоматері. Лука Іванович важко зітхав, він відмовлявся вірити у небилиці, які йому годину тому переповів Явтух. Не могла його рідна дочка, його голубка й квіточка Катруся бути причетною до цих моторошних подій. А припадок на кладовищі – від душевного потрясіння через загибель матері. Хоч вони й не вельми ладнали, але ж рідна кров!

«Завтра звелю запрягти бричку і відвезу її до Києва, – думав собі сотник, розтираючи ділянку серця, – там і доктори, і різні знавці наук, там Свята Лавра, угодники Божі. Помоляться й будь-яка падуча чи бісівське лихо відступить».

У двері тихо постукали і, не дочекавшись відповіді, відчинили. На порозі стояв схвильований Явтух Ковтун.

– Пане, тут селяни... багато їх! Зі смолоскипами. Згромадились коло паркану і силуються зайти на подвір'я.

– Що? – сотник різко підвівся. – Чого їм треба?

– Вимагають вивести до них панночку. Скандують, що вона відьма і що у ній сидить диявол...

Сотник схопив зі стіни свою важку шаблю, якою ще колись проти турка воював. Його лице виглядало чорним від гніву.

– От свинопаси недобиті! – проричав Бобиренко. – Начувайтесь!

Він вискочив з хати, немов гарматне ядро й, опинившись у дворі, побачив загрозливу картину. Близько п'ятдесяти селян (здебільшого чоловіки, хоча під палаючими смолоскипами білили й жіночі очіпки та хустки) обступили браму, викрикуючи свої зухвалі вимоги:

– Відьма, відьма!

– Принесла прокляття на село!

– Спалити клятту чаклунку!

– Геть! Геть!

Свирид, Микита, Дорош та Оверко стояли на подвір'ї з мушкетами напоготові. Біля дверей хати Мокрина з острахом споглядала людську стихію і міцно притуляла до грудей заплакану Палажку. Лука Іванович твердим кроком рушив до людей і, зупинившись перед ними за п'ять кроків, проревів:

– Наказую всім розійтися негайно! Хто послухається, той уникне покарання батогами!

Його пальці міцно стискали руків'я шаблі. За багато років жодного разу не доводилось упокорювати селянські бунти. Селяни любили свого дідича, а він милостиво ставився до них. Аж тут таке!

Війт Опанас, який намагався втихомирити люд, першим звернувся до сотника:

– Пане! Щось зле діється! Панночку бачили, як вона ходила до старої Коцюбихи у Лисячий Яр, а після – блукала біля зотлілого обійстя Попенків. Усе село знає, що молода Явдоха відібрала у твоєї дочки парубка Гната, а він після того повісився!..

Війт кинув шапку додолу, позаду нього селяни знову заволали:

– Де панночка? Хочемо суду!

Сотник вихопив шаблю, яка заблищала у світлі смолоскипів.

– Першому, хто зробить крок, знесу його дурнувату макітру!

Його голос був цілком переконливий. Селяни трохи втамували свій запал. Війт знову подав голос:

– Пане сотнику, благаю тебе! Вивези її кудись із Грушівки...

– Що? Та як ви смієте?! І ви, й уся Грушівка – то моя власність, все оддав мені гетьман, затвердила сама цариця у спеціальній грамоті. Розійтись негайно!

Погроза вплинула на селян і вони вже почали розходитись, але, як на лихо, з хати вийшла панночка і стала на широкому ганку. Її біла сорочка з вишитими рукавами біліла на тлі темного будинку, а чорне волосся шовковими кучериками спадало на плечі. На обличчі світилась хвороблива блідість...

– Батьку, я йду до них... – тихо промовила Катерина.

Вона відчувала на душі тягар. Немає більше на світі лютого Гнатика, єдиної розради та втіхи у цьому царстві злоби. Для чого жити?!

Та крук Коракс суворо заборонив вкорочувати собі віку. В голові промайнув його голос: «Не зараз! У повелителя ще є на тебе важливі плани!».

А ось воно, визволення! Крок – і натовп розлючених селян вмить припинить її страждання. Панночка повільно ступила вперед. Один крок, потім другий... Вона спустилася зі сходів ганку.

Селяни повернулися до панського маєтку з диким вереском:

– Бийте відьму!

– Смерть проклятій упириці!

Полетіли шматки гнилих яблук, качани капусти, а подекуди й каміння. Один із каменів гучно розтросив вікно. Яблуком вдарили тендітну голову панночки. Сотник вихопив у Свирида мушкет і стрельнув під ноги.

– Застрелю, наче пса, кожного, хто рушить з місця!

Звучний постріл на якусь мить зупинив натовп, деякі селяни злякано між собою презирнулися, вагаючись, чи випробувати їм долю. Проте якась сила розпалювала у них ненависть і штовхала вперед.

Наступний камінь поцілив Луці Івановичу прямісінько у чоло. Сотник ледве втримався на ногах. По щоці пливла тоненька цівка крові.

– Залп! – наказав сотник. – Вогонь! Микито, біжи у псарню і спусти усіх псів!

Оверко, Свирид та Явтух, а з ними і Дорош невпевнено позирали на свого пана й на односельців, декотрі були їхніми родичами або свояками. Але наказу сотника треба коритися.

Пролунав залп і подвір'я затягло сивим димом. Почулися жіночі крики, чоловічі стогони й прокльони. Гайдуки, не сміючи стріляти на ураження, поцілили кільком селянам по ногах. Проте це не зупинило деяких шибеників. Молодий селянин з короткою чуприною і злими очима підскочив до сотника і замахнувся на нього косою. Лука Іванович, миттєво згадавши свій козацький досвід, спритно ухилився від смертоносного удару, тоді точним помахом шаблі розрубав бунтівникові лице. Нападник завалився на землю, конаючи у конвульсіях. У цей час із-за рогу хати вибігли сторожові й мисливські пси, які зі злісним гавкотом кинулися на людей. Голодні звірі налякали селян набагато більше, аніж гайдуки із вогнепальною зброєю. Першими заверещали та кинулись навтьоки жінки, а за ними побігли й чоловіки.

– А-а-а! Рятуйте!

– Ой-ой-ой! Моя нога!

– То пси зі самого пекла!

Люди бігли вулицею, тікаючи через тини та перелази хто куди міг, а вгодовані панські собаки доганяли їх, рвучи своїми гострими зубами їхній одяг та шкіру.

На панському подвір'ї стало тихіше. Сотник знеможено сів на дерев'яні сходи ганку. Мокрина прибігла з льодовні, приготувала холодний компрес і приклала його до розбитого панського чола. Поруч з батьком вместилася тендітна, схожа на билинку в полі, Катерина. Вона притулила голову до його плеча і прошепотіла:

– Дякую, батьку!

ЧАСТИНА 2

Глава 11

Весна у Грушівку прийшла рано. Вже у першу неділю березня небо покинули сірі хмари, а весняне сонце розщедрилося на теплі промені. Зі стріх осель скапувала тала вода. Весело задзюркотили струмки, несучись наввипередки до старого Дніпра.

Перші перелітні плиски святково цвірінькають, гріючись на сонечку і співають жваві пісеньки. З церковної служби йдуть люди, радіючи відчутному теплу і славлячи Всевишнього, що сподобив зиму перезимувати.

Пелагія зайшла у напівтемну кімнату панночки й розсунула цупкі густі фіранки. Світло щедрим снопом увірвалося у царство мороку і змусило вродливу дівчину заворушитися під ковдрою. Катерина неохоче прокинулась. Хотіла вилаяти служницю, та було вже пізно: хитра Палажка, мов прудка лисиця, чкурнула зі світлиці:

– Неси воду для вмивання! – злісно кинула кріпачці услід. – І косу мені заплетеш!

А невдовзі ошатна панночка у квітчастій плахті, із новенькою барвистою хусткою на плечах вийшла в сад. Вдихнувши свіже повітря, вона прошепотіла:

– Яка краса...

Крук Коракас, що кружляв неподалік, роздратовано каркнув і сів на набубнявілий бузковий кущ. Чорний птах вже давно був невдоволений поведінкою панночки, а точніше, її бездіяльністю.

Катерина чомусь відмовлялася вдаватися до чарів і якимось дивним чином навчилася не помічати крука. Ще на початку зими вона звела зі світу кількох збунтованих селян, які надумали підпалити панську садибу, бажаючи знищити найперше її, відьму, «що несе погибель усьому християнському світу». Сталося так, що вони утрюх зійшлися до однієї хати і там самі себе, піддавшись якомусь дивному затьмаренню розуму, спалили. На тому лиха у Грушівці закінчилися, якщо не зважати на випадок із Микитою-псарем.

Панночка внадилась ходити до нього на псарню, відверто залицяючись до статного парубка і, подекували у селі, довела його до гріха. Але потім із Микитою сталося щось незрозуміле, наче з глузду зійшов. Втратив дар мови й очі його стали витрішкуваті, немов у причинного. Але тому що з псами поведився добре, то сотник і надалі залишив його у псарні.

Зі збунтованими селянами сотник поквитався. Деяких закував у кайдани і відправив у темницю, а когось наказав сікти канчуками, щоб живого місця не лишилось на спині. Заколот у Грушівці затих, наче й не було. Війт на колінах благав прощення. Лука Іванович його простив, але попередив: «Щоб жодна душа не сміла образити честь моєї донечки. Бо інакше – начувайтесь!». Люди прийняли цю вимогу, поводитись люб'язно та з пошаною.

Катерина підтягнула з плечей до шиї хустку. Як вона колись раділа весні! Як весело святкувала з дівчатами запусти перед Великим постом. Як тріпотіло її дівоче серденько, коли ранньої весни

знаходила у себе на підвіконні букет духмяних пролісків, зібраних дбайливими Гнатовими руками ще вдосвіта і залишеними тут, аби порадувати свою кохану... Гнатику любий! Вже більше не пригорнеш свою голубоньку до серця...

Сльозинки пливли її блідими вилицями. Раптом вона почула віддалені звуки чарівної музики, яка линула з протилежного боку саду. Катерина повільно рушила до джерела мелодії.

Коракс неспокійно закаркав, проте дівчина вчергове вдала, що його не бачить. Дивовижні звуки переливалися між собою, створюючи прекрасну гаму музичних барв, у яких віддзеркалювалося і весняне довгоочікуване сонце, і пробудження природи, і дзюрчання води, із перший спів жайворона.

Там, де сад закінчувався і починалися сінокосні луки, на широкому пеньку сидів чоловік і грав на скрипці. Поряд лежала проста овеча шапка, а з дорожньої полотняної сумки визирав об'ємний фоліант Святого Писання. Старенька свитка на плечах, мабуть, не сильно його зігрівала. Коли незнайомець глянув на панночку, її ніби кинуло в жар. Подовгувате обличчя чоловіка вкривали дрібні зморшки, а сива чуприна свідчила про поважний вік. «Він старший за мого батька, – подумала дівчина, – йому десь під сімдесят».

Незнайомець відклав скрипку і привітався.

– Мир тобі, дівчино!

Тільки-но він вимовив ці слова, як крук Коракс упав на землю, немов уражений стрілою, і з нього посипалося чорне пір'я. «Прожени цього виродка зі своєї землі! Прожени негайно!» – приказував злісно птах. Панночка з подивом глянула на свого

пекельного супутника, ще жодного разу він себе так не поводив. Це її вельми зацікавило. Хоч її увагу захопив дивний незнайомиць, що сидів перед нею на пеньку й невимушено усміхався.

– І тобі миру, чоловіче добрий! – відповіла ввічливо. – Мене звать Катерина, я дочка власника цих земель, сотника Луки Бобиренка.

Коракс підскочив до панночки й боляче дзьобнув її в ніжку. Пересиливши біль, вона запитала:

– Яку чудову мелодію ти грав! Чи сам її створив?

– Ні, – похитав головою незнайомиць, – цю музику написав відомий венеційський композитор, якого звали Антоній. Коли я її граю на скрипці, то на мить забуваю про свій старечий вік й уявляю себе молодим хлопчиком, що біжить квітчастими луками назустріч сонцю...

– Справді, прекрасна музика! – погодилась Катерина. – Але ти не назвав себе. Хто ти? І звідки ти до нас примандрував?

Чоловік наче ненароком вдарив смичком розбурханого Коракса. І сталося диво! Крук зник безслідно, наче розчинився у повітрі.

– Моє ім'я Григорій, – відповів, – я мандрівний філософ і митець. Обходив пів світу, аж до західного моря-океяну, побував на Святій Землі, а тепер вертаюся ближче до рідного села, бо вже чую, що скоро доведеться давати звіт Творцеві.

Панночка стала поруч, притулившись спиною до стовбура яблуні. Її страшенно зацікавив цей дивний чоловік, який крім вигравання прекрасної музики ще й зумів позбутися Коракса. Вона спитала:

– Ви так спокійно говорите про близьку смерть... Хіба вам не страшно?

Філософ всміхнувся.

– Смерть – ніщо. Це тільки мить. До її настання – ми є, після її приходу – нас уже нема. Чого ж її боятися?

– Хіба ви не вірите у життя після смерті? – збентежено спитала панночка.

– Вірю. Тому і на смерть свою чекаю, як на сестрицю-ізбавительку. Слава Всевишньому, що дозволив мені так довго топтати цю грішну землю... Але я вже стомився, пора на відпочинок.

Панночка здивувалася, але згадка про полегшення в посмертному житті її тільки засмутила:

– На жаль, смерть для мене не буде визволенням, а лише початком нових страждань...

Мандрівний філософ уважно подивився на панну, на якийсь час наче увійшов у її внутрішній світ:

– Тяжкі випробування випали на твої плечі, дівчино. Ти відчинила двері, яких не вільно торкатися жодній християнській душі. Свята книга навчає, що будь-яке чарівництво, або ворожба – це мерзота перед Богом, – чоловік дістав із торби Біблію і розгорнув перед собою. – Темрява прийняла тебе і сам її князь має вплив на тебе. Проте не впадай у відчай, ще не все втрачено...

– Як це? – перепитала Катерина, навіть не звернувши увагу на те, звідкіля незнайомиць знає її сокровенні таємниці. – Я сама підписала хартію кров'ю.

Філософ відклав книгу й легенько погладжував обкладинку своїми зморщеними пальцями. Його очі світилися спокоєм.

– Диявол є брехуном та підлесником. Тебе безсоромно обдурили. Але знай, що допоки б'ється

твое серце і ти вдихаєш повітря, ти є творінням Божим...

– То я ще маю можливість спасти свою душу?
– з великим сумнівом у голосі спитала панночка. – Але мої руки заплямовані людською кров'ю...

Мов відлунням на ці страшні слова здійнявся вітер, що проймав холодом і страхом. Але філософ не звернув на це жодної уваги. Здавалося, що сили природи вже не мають над ним влади.

– Дитино, – лагідно відповів він, – Бог дав кожній людині батьківський подарунок – можливість покаятися й отримати прощення. У цьому суть воскресіння Христа: щоб навіть найтяжчі грішники мали змогу покаятись і спасти свою душу.

– Що ж мені робити? – панночка виглядала розгубленою. Вперше за довгий час гордовитий вираз зник із її обличчя.

Філософ підвівся і підійшов до яблуні, біля якої стояла панночка. Він лагідно погладив старечою рукою розплетене волосся дівчини.

– Бог, наче сонце, завжди світить людям своєю силою і благодаттю. А вже від людини залежить, чи підставити себе під Його цілюще проміння, чи ні. Борися, відкинь усе зло. Піди до священника і він тобі допоможе.

– Останнього разу, коли я стояла на молитві, то був жах. – Катерина закрила обличчя долонями.

– А я не казав, що буде легко. Борися й доклади усіх зусиль, щоб ворог відступив від тебе. Твоє серце – місце для Бога, та зараз там капище для демонів.

Від почутого сльози полилися Катрі з очей, її душа боролася із сумнівами:

– А як не зможу? Я слабка і знесилена!

– Не покладайся на власні сили, май надію на Бога. Він пошле тобі ізбавителя – молодого бурсака, він тебе порятує, хоча й ціною власного життя.

Філософ сумно зітхнув, схилився, підняв свою полотняну сумку, в яку дбайливо поклав Святе Писання і скрипку.

– Прощай, дитино Божа, мені вже час вирушати в путь. Будь щаслива!

І з цими словами він вказівним пальцем зробив маленький хрестик на її чолі. У панночки запаморочилася голова і вона, втрачаючи свідомість, повільно сіла на траву. А філософ, закинувши торбу на плече, обпершись на товсту палицю, побрів не озираючись дорогою на схід...

Глава 12



Катерина поверталася додому в роздумах. Серце її було неспокійне і тріпотіло в грудях, мов стривожене пташа. Причиною цього була надія, яку посіяли слова мандрівного філософа Григорія. Неймовірна туга від приреченості, яка душила її останні місяці, зникла. З'явилося сподівання, що навіть якщо не у цьому світі, а в небесному, та вона знайде душу свого любого Гнатика й обійми їхнього кохання триватимуть вічно.

Страх і душевний біль повернулися до дівчини, коли знову з'явився Коракс. Чорний крук мав жалюгідний вигляд, був весь обскубаний, обдертий, його очі світилися двома зловісними вугликами. Він кинувся до Катерини, маючи намір дзьобнути панночку. Але нічого не вийшло. Крук з розгону

наткнувся на невидиму перепону і впав додолу. Якийсь незримий купол захищав дівчину й не дозволяв пекельному прислужнику наблизитися до неї.

– Що ти накоїла?! – його нестерпний голос заревів десь у голові. – Як ти посміла відкрити свою підлу душу цьому пройдисвіту?!

– Не називай його так! – панночка нервово сіпнулася. – Це ви з Коцюбихою мене обдурили!

– Обдурили?! – злісно каркнув Коракс, сідаючи на соснову гілку. – А хто благав про силу та владу, щоб повернути нареченого? Чи тебе не попередили про ціну, яку доведеться заплатити? Попередили! І ти її прийняла! Наш володар нікого силоміць не притягує, йому важливе добровільне рішення.

Панночка почала малими кроками наблизитися до ворона:

– Ваш дар виявився оманю! Мій Гнат збожеволів і вкоротив собі віку! Не цього я прагнула!

Чорний крук з обережності перелетів на вищу соснову гілку:

– Тепер пізно плакати та нарікати! Ти належиш нашому темному володарю і будеш коритися йому! Затямила?

– А це ми ще побачимо!

Панночка широким рухом у повітрі перехрестила крука, він істерично закаркав і зник. Дихання дівчині перехопило, від хвилювання голова йшла обертом. Земля під ногами захиталася. Катерина спинилася перед входом на подвір'я, схопилася руками за тин і, заплющивши очі, подумки молилася. Полегшало і дівчина могла йти далі...

На широкому панському подвір'ї кипіла робота. Починається весна, період, у якому, як кажуть, кожен день рік годує. Під яскравим сонцем бадьоро чимчикували вгодовані гуси, здіймаючи крила і гучним гелготом сповіщаючи усю околицю про свою присутність. У калюжах влаштовували собі купання качки, щиро радіючи цим весняним купелям. Поважний когут проходжувався між стодолюю та коморою і з неприхованою цікавістю зазирає у прочинені двері.

Поруч, на пеньках, влаштувалися старий Явтух Ковтун та Свирид і терпеливо лагодили кінську упряж, перекидаючись короткими фразами та випускаючи клуби диму зі своїх люльок. Сам сотник Бобиренко вивів зі стайні свого улюбленця – коня Добряна і, не довіряючи конюху Оверку, що мов той гедзь снував довкола, взявся вичищати боки тварині, вміло орудуючи скребком та щіткою. Гнідий кінь шкірився і голосно фуркав, мотаючи пишною гривною.

Коли панночка відчинила хвіртку, то побачила Мокрину з Палажкою, що саме виносили з хати білосніжні подушки, розкладали їх на широку лавку провітрюватися. Вона, можливо, пройшла б мовчки повз, роздумуючи над своєю долею, але одна річ не давала їй спокою.

– Мокрино! Ходи сюди!

Огрядна жінка здивовано глянула на панночку, бо та вкрай рідко кликала челядь, хіба Палажку, яка звикла помагати Катерині.

– Треба щось попрайти чи зашити? Щось приготувати чи однести?

Катерина взяла кріпачку під руку і відвела її вбік, до тину, за яким починався сад.

– Як твоє здоров'я? Чи добре почувашся?

Панночка уважно розглядала жінку, так, наче бачила її вперше.

– Гаразд, Богу дякувати, – відповіла схвильовано Мокрина, – якби не задуха після зимового кашлюка, то я би цей тин, як спритна коза, перескочила.

Панночка взяла Мокрину за лікоть і тихо мовила:

– Мокрино, ти мене в дитинстві вигодовувала, тож мені не байдуже до твоєї долі. Я бачу зерно хвороби у твоїх грудях! – панночка торкнулася пальцем грудей служниці, від чого жінка здригнулася.

– Сили небесні! – страх спотворив привітне обличчя Мокрини. – Як таке може бути?

– Хвороба ця не від чарів, і не від вроків, – відповіла дівчина, – а від людської натури. Тіло починає хворіти раптово, а якщо цю хворобу не лікувати, то вона може цілковито з'їсти тебе за рік часу...

– Лишенько! – заплакала Мокрина. – Що ж мені робити?

Панночка ніжно погладила натруджені руки жінки.

– Не хвилюйся і не побивайся. Напасть тількино почалася, тому її ще можна вилікувати. Збери свіжого ластів'ячого зілля і паростків буглава, змішай із подрібненою корою калини і готуй щодня кухоль варива, яке треба спожити за день, від світанку до заходу. До Спаса злий вогник хвороби у тобі згасне...

Мокрина вдячно зраділа.

– Дякую сердечно, – її очі знову були вологими, – а я ж зауважила, що після Різдвяних свят почала марніти, і сили вже не ті, і смаку до їжі нема...

Катерина легко усміхнулася і пішла до хати переодягтись. Вона надумала відвідати місцевого священника ще до вечірні.

Його хата височіла на пагорбі неподалік од церкви. Оточена садом, вона завжди була місцем, куди сходились селяни, щоб послухати настанов панотця чи просто погомоніти, сидючи на лавках під черешнями та яблунями. Але сьогодні було порожньо. Панночка увійшла крізь браму. Всюди віяло пусткою. Після смерті дружини Одарки, отець Назарій запустив господарство й віддався частим молитвам і читанню духовних книг. Проте з димаря у блакитне небо здіймався сірий димок, а це означало, що господар вдома.

У просторій світлиці за круглим столом сидів священник у старенькій рясі і з апетитом їв хліб, щедро намащений варенням. У горняті парувал чай. Рипіння підлоги його не здивувало, оскільки відвідувачі заходили часто. Однак коли він на порозі побачив Катерину Бобиренчиху, то від несподіванки впустив хліб із рук, той упав на підлогу. Панотець на це не звернув уваги, його обличчя напружилось від подиву, змішаного із тривогою.

– Боже помагай! – привіталася панночка. – Можна мені увійти?

– Спаси Боже! Заходь, дитино!

Отець Назарій піднявся з крісла. Панночка несміло ступила кілька кроків. Її очі блищали від сліз.

– Я шукаю Божої допомоги... Великий тягар гріхів лежить на моїй душі.

– Хіба? – отець Назарій глянув з недовірою.
– Чи, може, ти вирішила поглузувати з бідного служителя? Твої діяння багатьом відомі!

Панночка рішуче впала перед священником на коліна. Її холодні вуста торкнулися гарячої попівської руки. Вона покірно благала:

– Святий отче! Через духовне засліплення я впустила у душу темряву і перейшла на бік зла. Та сьогодні вранці один Божий чоловік переконав мене, що Господь може помилувати, що для мене теж є надія на спасіння!

Отець Назарій виглядав зніяковілим. У його душі боролися сумніви. Від обережно і поблажливо відповів:

– Що ж, коли така справа... Йдемо до храму Божого.

Він, здійнявши з товстого цвяха на стіні в'язку ключів від церкви, попрямував до дверей.

Глава 13



Отець Назарій штовхнув важкі дубові двері, на яких було вирізьблено двох херувимів зі сурмами. Свіже весняне повітря увірвалося до храму, в якому панував застояний дух старого дерева, змішаний із запахом ладану.

Панночка увійшла слідом за панотцем і дрібно перехрестилася перед іконостасом. Щось боляче вкололо її у серце, а до горла стрімко підступив приступ нудоти. Вона глибоко вдихнула і,

стиснувши кулачки та зробивши зусилля над собою, продовжила йти за темною постаттю в рясі.

Хоча крізь відчинені двері линуло світло, як і крізь крихітні віконця під куполом, та у храмі панувала напівтемрява. Лише коли отець Назарій засвітив лампади під іконами, а потім – свічі на товстих підсвічниках, лише тоді Катерина змогла розгледіти суворі лики Спаса і Богоматері, що з осудом позирали на неї. Коли панна підійшла ближче, ілюзія суворості розсіялася, а в очах Ісуса вона бачила любов і милосердя.

Запаливши усі світильники та панікадило, що панотець робив тільки по великих святах, він одягнув червону епитрахиль з вишитими хрестами, сів у дерев'яне різьблене крісло і запросив жестом дівчину:

– Почнемо зі сповіді, дитино.

Панночка смиренно вклякла поруч і, молитовно склавши руки, відповіла:

– Так, отче, я важко згрішила проти Бога і християнської віри. Я зреклася свого Творця і присягнулася служити князеві темряви. Все це я зробила через страх та гординю, що обплутали моє серце...

Тільки-но дівчина вимовила ці слова, як усе її тіло затряслося, обличчя зблідло, а на малинових устах виступила піна. Якось мить відділяла її від втрати свідомості. Але священник приклав до її чола ручний хрест і твердо мовив:

– В ім'я Господа нашого Ісуса Христа, наказую тобі, зла сило, відійти і дати їй спокій!

Диво-дивне, але панночка відчула як кільце, що стискало горло ослабло. Немов би якась невидима

рука, що її душила, відпустила її шию. Дівчина змогла заговорити далі:

– Я вчинила страшні речі, отче, деякі через напоумлення демона, а деякі – з власної волі...

І панночка почала розповідати про Секлету Коцюбиху, про молоду відьму Явдоху, про нареченого Гната. Про страшні події, які сталися після його смерті, в тім числі й убивство власної матері. Інколи вона говорила рішуче, в деталях переповідаючи свої думки та наміри... Але усвідомлення заподіяного лиха примушували дівчину закривати лице руками і крізь гіркі сльози просити у Бога пробачення.

Отець Назарій більше мовчав і слухав, зрідка кидаючи схвильовані погляди на молоду дівчину, що здригалася від розкаяного ридання. На свій майже п'ятдесятилітній вік він вислухав тисячі сповідей, але такий випадок був у нього вперше. Він не міг пригадати жодного прикладу навернення до Бога відьми, крім епізоду зі Святим Кипріяном, про що колись почув у семінарії під час навчання. Сум'яття та тривога у його душі обернулися у радість. Ще б пак! Овечка, що заблукала й була приречена на загибель, знову повертається до Божої отари.

– За твоє щире покаяння Господь відпускає усі твої гріхи. Йди в мирі та більше не согрішай. Але пам'ятай: содіяне зло необхідно відпокутувати. Будь доброзичливою до людей...

Дівчина знесилено підвелася. Її заплакане обличчя виглядало так, наче після тривалої виснажливої хвороби. На тремтячих ногах, які ледь підтримували худе, подібне до билини у степу тіло, вона підійшла до аналоя і по черзі поцілувала ікони Христа Вседержителя і Богоматері.

– А тепер, дитино Божа, – сказав священник урочисто, – проведемо ще один обряд, щоб повернути тебе остаточно в лоно Матері-Церкви.

Катерина молитовно склала руки на грудях.

– Я готова, – її голос звучав ледь чутно.

Він узяв книгу Святого Євангелія і, виставляючи перед себе, прорік грізно:

– Чи відрікаєшся ти сил зла і всіх діл, і всіх темних ангелів, й усього служіння їм, й усієї гордині їхньої?

Панночка ледь ковтнула слину, відчайдушно долаючи напади нудоти та запамороченням. Крізь стиснені зуби вона з силою видушила:

– Відрікаюся!

– Чи єднаєшся ти з Ісусом Христом, правдивим Богом та Спасителем? – продовжував священник.

У цю мить церковна підлога, як і уся будівля старої дерев'яної церкви, почала здригатися, ніби від землетрусу. Лампади перед іконами гойдалися, мов кадило у попівських руках, а з настінного стелажа попадали з гуркотом книги. Кілька гучних ударів почулося з підлоги, наче якийсь коваль гримнув по ній важкою кувалдою. Дві дошки відскочили, відкриваючи чорну діру посеред церкви. Звідти вилетіла згряя сполоханих кажанів.

Отець Назарій зі страху втягнув свою масивну голову у фелон, його руки, що тримали святу книгу, тряслися, немов у пропасниці. Він глибоко вдихнув, маючи намір довершити обряд, проте йому не дали це зробити. Крізь відчинені двері до храму вбігли селяни, п'ятеро дужих чоловіків на чолі з війтом і накинули на панночку товсту рибальську сітку.

– Лови відьму! – заверещав червонопикий селянин із вродженою заячою губою і витрішкуватими очима.

– В'яжи її, Семене! – кричав вїт, не випускаючи з пальців натільного дерев'яного хрестика, що звисав із шиї на шнурочку.

Семен, кремезний парубок, наймолодший серед них, майстерно обмотав у сіть тіло панночки, після чого чоловіки звалили ношу на плечі й понесли у двір.

– Швидше, хлопці, швидше! – квапив своїх Опанас Головань, він же сільський вїт. – Бо як очунає, то загинемо тут усі!

Панночка не опиралася, лише зрідка ворушила червоними чобітками. Зате священник пробудився наче з глибокого сну.

– Що ви задумали, іроди?! – кричав він. – Негайно дайте їй спокій! Вона щиро покалася і примирилася з Господом!

– Чудово! Тепер їй легше буде постати на Суд Божий!

– Йди до храму, чесний отче! – суворо наказав вїт Опанас, трясучи пишними вусами. – Ми рятуємо село й увесь християнський світ!

– Не смійте, чуєте! – волав отець Назарій. – Вона зреклася чорнокнижництва і тепер дитина Божа, як і всі!

– Та мовчи вже, набрид! – кремезний Семен штовхнув священника в груди. Тоді отець сів на сходах перед храмом і закрив обличчя рясом, голосно волаючи про Божу кару.

– Нема вам прощення! Ви не кращі за відьмаків! Анатема!

Священник став на коліна і, піднявши над собою хреста, щосили благав селян схаменутися.

Натомість Семен і хлопець-заяча губа кинули зв'язану панночку на землю. Ще двоє відступили, невпевнено роззираючись на всі боки. Очевидно слова священника їх збентежили і вони стояли розгублені.

– Чому ви стали як вкопані? – гукнув сердито вїйт. – Омельку! Та ж покійні Попенки були твоєю близькою ріднею, а ця гадина їх зі світу звела! Живцем спалила!

– Та я... – невпевнено протягнув Омелько і приречено махнув рукою. – Ех! Довершимо те, що почали!

З цими словами він кинувся до гурту. Опанас Головань дістав із мішечка дерев'яний кілок, який напередодні витесав із молоденької осики. Гострий кінець колючим жалом діткнувся дівочої грудини. Піднявши високо дерев'яного молотка, він завмер з нерішучості, позираючи на товаришів. За спиною істерично голосив піп, погрожуючи вбивцям вічними муками.

– Ну, ну! – заверещав хлопець-заяча губа і його спотворене обличчя стало ще більш відразливим. – Добий цю упирицю! А ввечері спалимо всю садибу Бобиренків!

Проте вирішальний удар не стався. Панночка, яка відчула велике полегшення на душі від сповіді й молитов, смиренно прийняла наміри селян поквитатися з нею. Вона зраділа: «Нарешті йду до любого Гнатика!». І навіть коли гострий кілок боляче вперся у груди, заплющила очі й востаннє глибоко вдихнула. Однак, почувши про наміри

розбійників спалити батька, її бунт, мов спалах вогню у солом'яній скирті, вибухнув. Її кволе тіло миттєво здобуло нечувану силу. Вона розпростерла руки, як лебедині крила... Раптом пролунав гуркіт грому. Рибальська сітка і мотузки перетворилися на дрібні нитки. Війта і його прибічників відкинуло у різні боки на відстань у п'ять сажнів, вони повзали по землі приголомшені, не знаючи, що діється.

Поруч знову з'явився Коракас. Він закаркав панночці майже у вухо:

– Знищ цих підлих зрадників! Покажи їм свою силу!

Панночка підвелася і миттю піднялася у повітря на кілька вершків. Свита з неї злетіла, довга сорочка опустилася майже до п'ят. Її розпущене шовковисте волосся голубив вітер. Навіть цариця у Петербурзі не мала такої королівської постави.

– Ви нікчемні й недолугі! Ви насмілилися кинути мені виклик, людині, яка вам нічого лихого не вчинила! Ви надумали повстати проти свого пана, на землі якого проживаєте і народжуєте дітей! Ви заплатите за це!

Відьма ще вище піднялася. Якесь невідома сила почала підіймати угору й селян. Здоровань Семен борсався, немов хрущ, якого перевернули на спину, а хлопець-заяча губа скиглив і раз за разом хрестився. Вони летіли все вище, мов пух кульбаби влітку. Панночка задумала підняти їх високо, навіть поверх куполу церкви і з силою жбурнути на землю. Але їй у цьому завадили.

– Катерино! Дитино Божа! – отець Назарій звернувся до дівчини. – Змилуйся над цими

небораками. Ненависть затуманила їхній розум, не дай, щоб це сталося і з тобою!

– Відійдіть, отче! – відповіла панночка. – Сховайтесь ліпше до храму!

– Якщо ти хочеш, щоби Бог тебе простив, то мусиш пробачити своїм кривдникам! Хіба ти не читала в Писанії? – не вгавав священник.

Ворон Кораке роздратовано закаркав:

– Не слухай цього брехуна! Вбий їх швидше і справі кінець!

Катерина підносила руки і це підіймало приречених селян все вище. Вони вже проминули церковні віконця і наближались до рівня купола із мідним хрестом.

– Доню, якщо ти це зробиш, то назад вороття не буде! Подумай про це! Заради любові до свого батька, заради кохання до Гната!

Отець Назарій молитовно склав руки і благально дивився на дівчину.

Згадка про батька і коханого принесли сум'яття у серце панночки. Вона глянула на панотця зверху і, заплющивши очі, важко зітхнула. Селяни на чолі з війтом попадали додолу, мов стиглі груші з дерева.

Ворон почав битись об землю.

– Дурепа! Ти дурепа і нездара!

Панночка опустила на землю і погрозила Кораку:

– Мовчи, приبلудо, бо я знаю, як тебе швидко позбутися!

Корак злякано затряс чорною голівкою і блиснув очима, але не промовив жодного слова. Священник схопив Катерину за руку, але вона швидко її висмикнула.

– З мене досить, отче. Я втомилася...

Панотець тільки покірно опустил голову і широко перехрестився. Панночка підбрала свою зім'яту свитку і повільно побрела геть з церковного подвір'я. Побиті та налякані селяни приходили до тями й покайнно били поклони, дякуючи Всевишньому за порятунок. Священник дивився дівчині вслід: хай береже тебе Бог, дитино...

Глава 14



– Доню, як ти? – на порозі стояв Лука Іванович, намагаючись розгледіти щось у напівтемній кімнаті. – Ти вчора не виходила... Сьогодні вже сонце високо піднялось, а тебе не видно...

Катерина сиділа на кріслі. Почувши слова батька, підняла голову, виринаючи із забуття. Вона майже не спала, а перебувала у спогадах, де у напівмаренні знову зустрічалася зі своїм коханим: крутилася з милим у безумному танку, збирала яскраві квіти й плела йому вінок, напувала з рук чистою джерельною водою... Аж раптом хтось повертає її до понурої дійсності. Палажці вона б цього не пробачила, а от батькові... Батько залишився єдиною людиною, яка викликала тепло у могильному холоді її зачерствілої душі.

– Тату? – панночка повільно підвелася. – Не хвилюйтеся, зі мною все добре, просто кволість охопила тіло...

Сотник Бобиренко повільним широким кроком пройшов по кімнаті, вправним рухом смикнув фіранки. Зразу стало світліше. Дівчина прикрилася руками:

– Тату, для чого стільки світла?

Але сотник ніби не чув її:

– То тільки пліснява по льохах кисне, а такі прекрасні квіточки, як ти, мають тягнутися до сонця, яке дає їм силу та здоров'я...

Батькові слова нагадали їй повчання мандрівного філософа Григорія, якого вона зустріла два місяці тому, той також навчав про сонце і цілюще проміння. Що ж, спроба визволитись через покаяння не вдалася, але і до темних справ панночка не повернулася. Все більше перебувала на самоті, гуляла луками, спускалася до Дніпра, збирала цілющі трави й коріння. Завдяки її лікуванню, Мокрина почувалася ліпше і розповідала про це односельцям. Деякі селяни почали прохати панночку про лікувальну поміч і вона не відмовляла.

– Гаразд, батьку, я вийду між люди – пообіцяла Катерина, – тільки гукну Палажку, щоб допомогла коси розчесати.

– Доню, хочу тебе дещо запитати, – сотник ніяково смикав сивого вуса.

Панночка з цікавістю глянула на батька. Між ними вже дуже давно не було тривалих і відвертих бесід.

– Так, тату...

– Чи правда те, що люди говорять? – Лука Іванович з помітним хвилюванням виціджував зі себе слова.

– Що саме говорять? – дівчина високо підняла чорні брови.

– Ну, що ти на чарах знаєшся, що нечистий над тобою владу має, – Бобиренко схвильовано жестикулював, – що ти до покійної Коцюбиhi ходила у Лисячий Яр...

Панночка важко зітхнула, встала з крісла й підійшла до вікна:

– Все правда, – тихо відповіла вона, – крім лишень того, що нечистий має наді мною владу. Вже ні, не має...

– Ех, стара відьма Коцюбиха! – зірвався на ноги сотник. – Давно мені люди про неї розповідали! Треба було спалити ту корчму разом з нею!

Панночка, підійшовши до батька, обняла його. Голос дівчини звучав журливо, але лагідно:

– Не сердьтеся, тату. Стару Секлету вже тільки Бог може засудити або виправдати. Вона, як і я, змушена була вдатися до темних сил під тиском злих обставин... – дівчина на мить опустила погляд. – І була обдурена, застрягнувши в тенетах навіки.

Сотник Бобиренко з подиву округлив очі, міцно обіймаючи дочку.

– Не хвилюйся, серденько, я поїду скоро до Києва, піду до отця архімандрита, намісника Печерського монастиря. Я йому раз на три місяці відсилаю вози з воском, медом, яйцями та збіжжям. Він чоловік розумний та побожний. Попрошу отця, щоби ченці за тебе молилися...

Чорний крук Коракс, що ховався у темному кутку кімнати, почувши слова сотника, злетів і сів коло ліжка. Його очі горіли ненавистю, а хриплі слова були сповнені погроз.

– Не смій на це погоджуватися! – кричав він, грізно піднявши крила. – Хочеш знову розгнівати нашого володаря? Помсту його не переживеш ані ти, ані твій пустиголовий батечко!

Панночка насупила чорні брови, але спокійно відповіла батькові:

– Не варто їхати так далеко, тату. Мудрець-філософ, про якого я тобі розповідала, прорік, що мене врятує бурсак-семінарист, якого Бог пошле мені...

– Доню моя люба! – сотник лагідно продовжив. – Ти знаєш, як тебе люблю! У мене на цім світі нема нікого, крім тебе. Я готовий всі зорі з неба зібрати й тобі віддати!..

– Знаю, тату! – Катерина притулилася до батькових грудей. З її очей знову лилися сльози.

У цей час на порозі світлиці з'явився Явтух Ковтун, хапаючи повітря, мов риба. Піт заливав його багряне обличчя, а мокре волосся прилипло до чола.

– Що таке, Явтуше? – сотник гнівно зиркнув на козака. – Як ти посмів увірватися в панські покої без стуку? Твоя макітра вже геть розум втратила?

– Вибачте, пане, – белькотів переляканий Явтух, – біда у нас велика!

– Біда?! Що ти таке мелеш?

Лука Іванович ступив кілька кроків до порога.

– Лихо, пане. Гайдуки поміщика Баранова побили наших косарів біля Калинової балки. Порозбивали носи, зуби повибивали, а декому руки й ноги скалічили. Бідолашний Пилип Саломаха, кажуть, до вечора не доживе...

Старий Явтух захекано виказав все і знеможено видихнув. Натомість сотник Бобиренко виструнчився тілом рішуче. Стиснувши кулаки, він вигукнув:

– От москальський виродок! Він про це пошкодує! Де наші люди?

– Оверко з Дорошем поїхали двома возами за пораненими на сінокіс. Незабаром привезуть сюди у двір. А Свирид побіг за фельдшером Харитоном, він у Коші людей лікував, то, може, і нашому Пилипові допоможе...

Лука Іванович твердим кроком вийшов зі світлиці. За ним плентався знесилений Явтух. Зупинившись на порозі ганку, задумався, що чинити.

Поміщик Олександр Баранов був сусідом сотника Бобиренка й володів Млинищами та кількома хуторами. Колись він служив старшим офіцером у війську московського генерала, серба за походженням, Петра Текелія, з яким вони розгромили Підпільненську Січ. За це цариця оддала вихідцю з далекого Суздаля багаті землі на берегах Дніпра, які межували з Грушівкою, що з давніх часів належала славному козацькому роду Бобиренків. Нового поміщика зненавиділи усі: козаки, бо руки московського аспіда були заплямлені кров'ю запорожців; селяни, бо ставився до них з нелюдською жорстокістю, катував їх за найменшу провину; купецтво та духовенство взагалі минали його землі двадцятими дорогами. Такого скнару годі було пошукати!

Конфлікти зі сусідом у Бобиренка почалися відразу. Навіть кілька разів сталися відверті сварки. Але Лука Іванович терпів провокації та кепкування. Проте нинішньої кривди не дозволить витерпіти козацька честь!

Поки сотник міркував, через браму в'їхала перша підвода з пораненими. Сумне і зажурене обличчя Оверка красномовно свідчило, що добрих новин нема. Пилип Саломаха помер від важких травм.

Глава 15



На псарні дико завивали собаки, та так, що навіть недоумкуватий Микитка підбіг і загуркотів довбнею по решітках кліток, щоб заспокоїлись. У такт до псячого виття на панському подвір'ї голосили жінки. Найбільше побивалася Марія, русява молодиця років тридцяти, тепер Саломахова вдова. Поруч стояло ще кілька жінок, які тримали її під руки і втішали.

– Пилипку, мій коханий орлику! – тужила молода вдовиця. – Та як же я без тебе житиму? Та хто ж твоїх малолітніх синочків тепер годуватиме? Та нехай би виздыхали ті прокляті, що таке лихо вчинили! Та щоб їх очиська ранку не вгледіли! Та щоб їх діти щастя не мали!

Сотник Бобиренко стояв на ганку насуплений, мов градова хмара. Пускаючи крізь вуха голосіння бідної жінки, думав: «Про сиріт справді треба буде подбати, а кривдникам-гайдукам, й особливо розбійникові Баранову, добре дамо на горіхи ! Так, щоб земелька під ними горіла!».

Біля стодоли бідолашних косарів оглядав старий козак Харитон Немиря, що добре володів мистецтвом костоправства і розумівся на різних зіллях. Схиливши голову над пораним, він старанно зашивав йому рану на спині чорною голкою. Грубі пальці на диво вправно орудували тонесеньким знаряддям і невдовзі він проказав низьким баритоном:

– Жити будеш до ста літ! Хто там далі?

Оверко зі Свиридом підвели літнього селянина, що волочив ліву ногу. Він стиснув міцно щелепи і скривився так, наче розжував гірку редьку.

– Гомілка зламана! – оголосив Немиря, – треба кістку складати заново. Нумо, хлопці, дайте йому півкварти доброї горілки, щоб не вривав дуба від болю!

Явтух вже ніс з хати хмільний напій у глиняному дзбанку і через хвилину дикий крик затьмарив собою навіть голосіння вдови Саломашихи. Бобиренко покивав головою, сплюнувши спересердя, і покликав Явтуха:

– Налий і мені, братчику, в кухлик! Щось у грудях пече, а душа, мов у вогняних кліщах затиснута, може відпустить...

– Так, Луко Івановичу, зараз принесу, ще й солоних огірочків!

– Огірків не треба! – грізно кинув сотник. – Ми ж не на празнику!

Доки Бобиренко осушував кухлик з горілкою і занюхував оковиту атласним рукавом сорочки, з дому вийшла панночка і швидким кроком підійшла до Харитона Немирі та поранених.

– Зламану кістку треба лікувати, обклавши ногу натертим коренем живокосту, що росте на мочарах, змішавши його з блакитною глиною. А відвар з кореню треба пити тричі на день!

Фельдшер нервово блиснув очима на дівчину, дочку самого сотника, мовляв, не вчи вченого їсти хліба печеного. Немиря на мить підвівся і вже задумливо глянув вдалину, а потім ляснув себе по коліні.

– А таки правда! Був у нас на Січі знахар один, Яків Циган, то він дійсно ці корені у заплавах копав і рани ними лікував. Добре ти кажеш, дочко, навчила старого пенька науки. Спасибі тобі!

Панночка всміхнулася й додала:

– Усі свіжі рани варто промивати настоянкою бджолиного клею на горілці. Тоді не буде гниття і гарячки...

– Дочко! – вигукнув здивований фельдшер. – Звідкіля ти все це знаєш?

Панночка не відповіла, натомість почули сотника:

– Робіть усе, що вона вам каже.

Тим часом з боку широкої сільської вулиці вчувався гул, у якому всі розпізнали голосний тупіт коней. Крізь відчинену навстіж браму на панське подвір'я галопом заїхало восьмеро вершників. У сотника Бобиренка від здивування випала з рота люлька. Це ж сам поміщик Баранов!

– Тпр-рр-у! Стояти! – потягнув він вуздечку норовливого вороного коня. Кінь спинився, невдоволено мотав головою з густою гривною. Олександр Баранов був середнього зросту, жилавий, з короткими міцними руками і круглою лисуватою головою. Обличчя поміщика вирізнялося помітними татарськими рисами: ніс-картоплина, товсті м'ясисті губи, темні колючі очі. Він сам і гайдуки його супроводу носили військові камзоли німецького крою, а за спиною у кожного визирало дуло армійського карабіна.

Сотник Бобиренко стояв на широкому ганку і споглядав на непроханих гостей з поважної висоти:

– Як ти посмів сюди припертися, вражий сину?! Особливо після розбійницького нападу на моїх селян!

Баранов повільно розвернув коня і під'їхав до ганкової решітки. Кінь майже вперся ніздрями в декоративний частокіл.

– Твої смерди покарані за злодійство! – поміщик погрозив сотникові вказівним пальцем. – І це твій гріх, сотнику! Ти їх відправив косити чужу траву!

– Що?! – по-ведмежому заревів Бобиренко. – І дід мій, і батько покійний, усі там косили! Калинова балка належить мені вже більше п'ятдесяти років!

Баранов східно посміхнувся, оголивши крупні жовті зуби.

– А є грамота, де записано, що Калинова балка належить тобі?

Лука Іванович почервонів від нечуваного зухвальства.

– Уся околиця знає – від Переяслава до самого Києва, – що це землі жалувані моєму роду за вірну козацьку службу. У канцелярії Переяславського полку є книга зі записами. Але звідкіля московським зайдам про це знати?

– Обережно, козаче! – Баранов погрозив нагайкою. – За таке простолюдинам відтинають язика!

– Я шляхтич! – гордо випнув груди сотник. – Цей титул дарований самою царицею Єлизаветою Петрівною, царство їй небесне, моєму дідові за героїзм у війні з турками.

Поміщик іронічно покивав головою.

– Полковий устрій у Малоросії давно скасований. Полкова канцелярія у Переяславі вже кілька років, як згоріла, перетворилася на попіл, а чиновники нового генерал-губернаторства виписали свіжий реєстр. – Баранов відкашлявся у кулак і звичним низьким голосом закінчив. – Тож уся Калинова балка і левада з річковою долиною аж до Грушівки тепер належить мені!

– Як?! Що ти таке, москалю, верзеш?

– Те, що чуєш! – поміщик високо підняв голову.
– Якщо ще раз побачу твоїх свинопасів на моїй землі, начувайтесь!

Такої зневаги Бобиренко стерпіти не зміг. Нелюдська лють закипіла у ньому, немов у гігантському казані вода. Він глибоко вдихнув і, немов у роки молодості, спритно перескочив через перила ганку. Збивши Баранова зі сідла, покотився з ним по траві.

– Ах ти ж, кацапський виродку! Злодійське плем'я! – сотник повалив поміщика на спину і щосили гамселив кулаками його широку пику. – Чи тебе не навчили, що красти, то гріх? Чи ти гадав собі, що сотник Бобиренко свою земельку тобі на вишитім рушнику принесе?

З розбитого носа Баранова текла кривава юшка. Він марно бив свого ворога кулаками, та сотник ніби не відчував болю. Нарешті переможений дико заверещав:

– Лаврентію! Чого стоїш, сучий сину? Застрель цього кабана!

Старший гайдук, сидячи у сідлі гнідої кобили та з острахом спостерігаючи за баталією, невпевнено потягнувся до карабіна. Але не встиг. У повітрі засвистів чабанський батіг нечуваної довжини, який обмотав гайдукові шию. Через якусь мить вершник лежав на землі та хрипів, бажаючи ослабити зашморг:

– Задихаюся! Пусти!

– Старий кінь борозни не зіпсує! – Явтух Ковтун вдоволено посміхався і притис гайдука Лаврентія ногою до землі.

Оверко, Свирид, Дорош і ще кілька дворових зайняли оборонні позиції, тримаючи рушниці наготові, а Микита стояв біля кліток на псарні, готовий випустити на чужинців оскажених собак.

– Розстріляти їх усіх! Наказую! – хрипів, згораючи від ненависті, Баранов.

Інший гайдук, худорлявий та довгов'язий, витер спітніле чоло рукавом і пробелькотів:

– Пане сотнику! Відпустіть мого господаря, бо тут поляжемо – і ми, і ви!

Бобиренко зирнув на гайдуків, які мимоволі від його погляду відсахнулися. Оглянувши подвір'я, він важко зітхнув, а тоді пустив переляканого поміщика.

– Геть звідси! Як побачу ще раз, то вб'ю!

Баранов підскочив пружиною на коня, а перед тим, як дременути з подвір'я, вигукнув:

– Скоро здохнеш, старий кнур!

Гайдуки погнали скакунів за своїм паном. Коні від болючих ударів нагайками голосно й ображено іржали.

Лука Іванович сів на сходи ганку, обхопив сиву голову дужими долонями. Нечутно підійшла Катерина, яка спостерігала за всім з вікна світлиці. Вона погладила втомленого батька по плечах. Зі старечих очей сотника текли сльози. Панночка обернулася в той бік, куди зникли зайти. Її зіниці звузилися, а губи стиснулися у вузьку червону нитку. На поручнях принишклий Коракс бадьоро звів дзьоба вище. Останні події його порадували.

Глава 16



Після полудня сонце сховалося за Дніпрові кручі. Прозора блакить небес дихала благодатною свіжістю, не торкнутою літньою задухою. Мокрина з Палажкою накрили просто неба великий стіл за панським будинком. На ляний обрус поставили тарелі відвареної картоплі з молоденьким кропом, квашену ярину, запечені у сметані лини і глиняні кухлі з горілкою та квасом.

Першим за стіл сів Лука Іванович, а за ним – весь його двір разом з постраждалими селянами, яким фельдшер Немиря обмотав полотняними пов'язками рани. Козацький костоправ також був тут. Сотник налив повен кухлик горілки й виголосив:

– Будьмо здорові! Скуштуймо усього, що Бог послав...

Явтух Ковтун перехилив чарку оковитої й, смачно поплямкавши, витер пальцями пухнасті вуса. Шукав вицвілими очима чим би найперше закусити. Свирид випив і тривожно озирнувся: а що, як розбишаки повернуться з підмогою?

Проте хмільний напій розслабив присутніх. Люди наминали поживу, гриміли ложками об глиняний посуд, а Мокрина принесла ще два глеки з варенухою.

Панночка, здаля побачивши трапезників, скептично покивала головою й непомітно рушила в сад. Щоразу, коли опинялася у цьому місці, яке тепер буяло від яблуневого й вишневого цвіту, вона зі завмиранням серця шукала поміж деревами постать мандрівного мудреця. Його не було. Чорний крук

кружляв поруч, не полишаючи свою підопічну ні на мить.

На гіллі розлогої сливки, що вже встигла відцвісти, панночка побачила сороку, яка виблискувала білими боками, тривожно позираючи на прибулих. Катерина простелила на траві верету і сіла під деревом. Сорока задля безпеки перескочила на ще вищу гілку. Панночка прошепотіла якісь слова, дивлячись на білобоку птаху. Вмить свідомість чарівниці опинилася у пташиній голівці.

Її це трохи спантеличувало, але за хвилину «сорока» здійнялася над садом і панською садибою, впевнено набираючи висоту, полетіла на південь. Під деревом залишилась сидіти молода дівчина, немов би занурившись у глибокий сон. Навіть мурахи, що рясно бігали по шиї та обличчі не могли її розбудити.

«Боже, яка краса!» – пролунало в думках. Вона підіймалася все вище і вище. Люди у полях почали здаватися малесенькими комашками, а пара волів, запряжених у мажу, мали вигляд її дерев'яного гребінця. Небесна блакить над головою нагадувала безкрає море, ніколи не бачене, але завжди омріяне після батькових оповідок. А смарагдові поля й темно-зелені ліси, що губилися на Дніпрових заплавах, наповнювали душу радістю й трепетом.

У пам'яті з'явилися рядки псалма, якого колись навчилася в школі у дячка: «Благослови, душе моя, Господа. Господи, Боже мій, ти вельми великий! Ти розіп'яв, неначе намет, небо, ти збудував твої горниці в водах. З хмар собі робиш колісницю, ходиш на крилах вітру»...

Раптом повітряний потік підхопив її, а тоді поніс над землею: навіть не треба було змахувати крильми, тільки віддатися польоту, насолоджуючись незрівнянною красою.

Нарешті минули гаї і перед очима простяглися перші хати під солом'яними стріхами, що належали до Млинища, володінь підлого поміщика Баранова. Його палац височів неподалік на пагорбі. Панночка багато чула про нього, та сама небувала там, хоча й жила по сусідству, на відстані п'ятнадцяти верст. Казали навіть, що Баранов привіз будівельників аж із далеких флорентійських земель. Така тепер мода! Не зрівняється зі смаками козацької шляхти, що не цуралися з простим людом за одним столом чарку випити й вареничком закусити.

Величний двоповерховий будинок мав прекрасний вигляд. Стрункі колони, що підпирали дах, додавали будівлі вишуканості. Декоративна ліпнина навколо вікон відтворювала сцени із якихось казкових історій, де герої борються з чудовиськами і перемагають їх.

У доглянутому садку біля палацу, де вже розквітли пишні кущі троянд, прогулювалися поміщик Баранов і його дружина Агафія, огрядна жінка у довгому платті з мереживними рукавами. Неподалік на подвір'ї загін драгунів готував до бою рушницю, багнети й шаблі. Сорока з допитливими очима сіла на гілку горобинового дерева і з цікавістю спостерігала за всім, що відбувається. Між поміщиком та його дружиною тривала сварка.

– Та залиш ти того Бобиренка у спокої! – обличчя поміщиці було вкрите глибокими зморшками. – У тебе ж засіки тріщать від торішнього зерна, яке не

зміг продати! Для чого тобі та Калинова балка? Хто буде на ній працювати? У тебе не вистачає людей!

Товста пика Баранова скривилася від слів дружини.

– Людей бракує, бо я усіх ледарів батогами посік, а в Бобиренка півтисячі робочих рук! От хто буде працювати!

Він по-хижацьки вишкірив рідкі жовті зуби. Молода служниця у білому фартушку винесла на таці порцеляновий чайник з чашечками та дбайливо розклала все на столику під яблунею. Цікава сорока перелетіла з горобини на яблуню і, чистячи дзьоба об шорстку кору, слухала кожне слово:

– Знаю, що ти затіяв лиху авантюру, – Агафія Баранова поправила мережаний очіпок на голові зморшкуватими руками, – але ж Бобиренко так легко не здасться. Я чула від місцевих селян, що колись він був бравим козаком і здобув неабияку славу на війні з турками. Крім того, його гайдуки також не сплять на варті...

Поміщик Баранов, що всівся до чайного столика і взявся маленьким шомполом чистити дуло пістоля, з презирством зиркнув на дружину, яку ніколи не любив. Він взагалі ніколи ні до кого не відчував світлих почуттів.

– Стули пельку, дурнувата жінко! – процідив поміщик. – Пхаєш свого носа куди не слід. Якби не наш син, то я відправив би тебе на батьківщину, до рідного Суздаля!

– Добре, що ще пам'ятаєш, звідки прийшло твоє возвеличення! – дорікнула гнівно Агафія, тримаючи чашку з блюдцем. – Якби не мій покійний батько-генерал, то ніяк би ти не втрапив до гвардії Її величності.

Баранов скривився, мов вкусив шматок цитрини, але трохи полагіднішав.

– Зрозумій, Агафіє, – поміщик відклав пістоля на стіл, – у моїх жилах тече кров завойовників, нащадків самого Чингісхана. І мені нема життя на цих землях, допоки у нас в амбарах гниє торішне збіжжя, а сучий виродок Бобиренко у меді й молоці купається. І поля у нього чорноземні, і худоба у нього вгодована! А я лише хочу нашому синові Іллі краще місце під сонцем вибороти. Для того, щоби влаштувати його до корпусу пажів при дворі, потрібні чималі кошти. А де їх нам взяти? З доходів нашого маєтку не нашкрябаєш навіть половину.

Агафія Баранова важко зітхнула і сьорбнула з чашки.

– Вчора надійшов лист від нашого дорогого Іллюші з Петербурга. Просить терміново надіслати чотириста рублів, бо майже голодує. І камзол новий треба пошити, і нову парадну зброю...

– Знов програв у карти! – Баранов блискавично звівся на товсті короткі ноги. Його округле обличчя побагряніло. – Він нас з торбами по світу пустить!

Поміщик пройшовся навколо столу, масуючи пальцями скроні.

– У нас нема іншого вибору, – Баранов розвів руками, – якщо не прибрати під себе володіння Бобиренків, тоді всі ми збанкрутуємо. За пів року будемо у борговій ямі!

– Але ж старий сотник може поскаржитися генерал-губернаторові, а то й самій цариці?! – поміщиця злякано закліпала.

– Не хвилюйся, жінко, – Баранов нервово посмикував пальцями білосніжну скатертину, – на

завтрашній ранок уже нікому буде жалітися. До Києва дійде вістка, що сотник Бобиренко згорів уночі у своєму маєтку разом із родиною і челяддю.

– Господи! – Баранова широко перехрестилася й мимоволі озирнулася, чи бува, ніхто не підслуховує їхньої крамольної розмови. Проте крім сороки на дереві, а поруч із нею кількох горобців, нікого близько не було. За двадцять сажнів у дворі лише драгуни лагодили зброю та голосно між собою реготали.

– Вір мені, Агафіє, – Баранов сів у крісло і довірливо підсунувся до дружини. – Ми примножимо наші багатства. Генерал-губернатор за щедрю пожертву підпише усі необхідні папери. А після цього доля нашого сина складеться якнайкраще.

– Страшно... – бурмотіла стара поміщиця. – Будь обережним, Олександрє, козаки – то небезпечні люди...

У цю мить сорока спурхнула з гілки над головами змовників і зникла між деревами. На сад поміщиків поволі осідали сутінки. Баранови поверталися до будинку.

Глава 17



Уже стемніло, зі сходу вийшов повний місяць, що містичним сяйвом освітлював усе навкруги. Катерина повернулася у своє людське тіло. Її трусило з холоду, бо від кількогадинного сидіння під деревом кінцівки заніміли. Лихоманило душу. Що робити? Попередити батька про безпеку й підготуватися усім селом до зустрічі з ворогом? Але у Баранова

близько тридцяти добре озброєних та навчених драгунів, які не знають жалю. Отак міркуючи, вона зайшла на подвір'я. Її чекала невесела картина. Тобто невесела тільки для неї, а для присутніх за довгим столом не було ніяк причин для смутку.

Мокрина з Пелагією винесли кілька бронзових підсвічників і засвітили свічки. Сотник Бобиренко, перехиливши кільканадцять чарку, обійняв правою рукою Явтуха Ковтуна, що сидів поруч. На півтори голови вищий сотник нахилився над своїм давнім козацьким побратимом, мов гора, що нависає і ризикує обвалитися у будь-яку мить. Поруч конюх Оверко сидів, заклавши ногу на ногу, і перебирав пальцями струни старої кобзи. Його лагідний голос наспівував давню пісню:

*Коли прийдуть тебе ляхи,
Нечаю, рубати,
Щоби-сь ся мав, мій Нечаю,
Чим обороняти.*

Навпроти новоспеченого кобзаря сиділи гайдуки Свирид та Дорош, що попідпирали голови долонями і, обпершись ліктями на стіл, уважно слухали жалісну думу, а з очей Свирида навіть пробилися сльози.

– А пам'ятаєш, Явтуше, як під Хаджибеєм мене оточило п'ятеро турецьких яничарів? – Бобиренко правицею обернув голову товариша до себе. – А ти єдиний із моєї сотні кинувся мене рятувати!

– Еге ж! Як таке забудеш?! – розплився у п'яній усмішці Явтух. – Одного застрелив з пістоля просто в лоба, а тих чотирьох ми з тобою шаблями порубали. Хоч рубець від турецької шаблі на животі відтоді ношу! Хе-хе!

Сотник звучно поцілував Ковтуна у тім'я, потім підняв глиняного кухля й урочисто виголосив:

– За козацьке товариство, якому нема переводу!

– Будьмо! – підтримали гайдуки й перехилили чарки.

Явтух, втративши підпору панської руки, почав повільно посуватися до землі й, певно, гепнувся б із лавки, та могутні пальці з золотими перстнями встигли схопити його за свиту.

– Куди? – grimнув сотник. – Я тебе ще не відпускав! А пам'ятаєш осавула Панька Чорного з Переяславського полку?

Явтух щось пробуркотів, але панночка вже цього не чула. Вона дивилася на вогонь свічок й на те, як нічні метелики приречено влітають у полум'я, а потім падають на стіл чорними вугликами.

«Ці козаки не здатні зараз впоратися з коморовими мишами, а воювати з бойовим загоном й поготів! – думала дівчина зі злістю. – Де ваша козацька слава та міць тепер, коли ворог біля рідного дому?!»

– Зроби все сама! – каркав знайомий голос за спиною. – Вбий усіх ворогів!

Коракс сидів на бочці з пивом. Страшна безнадія охопила серце панночки. Вона розуміла, що прислужник темряви прагне підштовхнути її до застосування страшних чарів і тим ще більше прив'язати її душу до володаря п'тьми. Проте інших способів боронити батька і рідне село Катерина не бачила, а п'яні розмови за столом підказали їй, як це можна було зробити.

Ще з часів раннього дитинства вона пам'ятала страшні оповіді про бій неподалік від

села невеличкого загону козаків, які втікали зі зруйнованої Січі на північ. До Грушівки вони не доїхали, бо на пагорбах Дніпра їх зупинили карателі російського війська, що мали наказ нікого в полон живими не брати. Після кількогодинної рубанини московити поїхали геть, залишивши в полі тіла понівечених запорожців. Люди зі села поховали полеглих героїв на місці бою, насипавши невеличкі могили і поставивши дерев'яні хрести.

Панночка, накинувши на плечі чорну свитку і виходячи з ганку, подумала: «Ось, де моє військо! Прийшов час помститися кривдникам за наругу над Вітчизною!».

Коли вона дійшла до козацького цвинтаря, було близько півночі. Круглий місяць освічував старі хрести, деякі з них навіть посхилялися від сильних вітрів, які іноді обвівали це пустельне місце. Місячна доріжка на Дніпрі миттєво зачарувала дівчину, але милуватися красою було ніколи, не можна було зволікати.

Коракс облетів могили, голосно каркаючи, але на жоден з хрестів сісти не посмів. Він приземлився на сухий пеньок колись зрубаного осокора й, глянувши на свою підопічну, коротко каркнув:

– Ти знаєш, що маєш зробити!

Панночка навіть не помітила ненависного ворона, а мовчки, тихою ходою вийшла на середину кладовища. Зусібіч її оточували давні козацькі могили. Вона схилила голову й почала щось шепотіти, а потім повільно підняла руки вгору, немов призиваючи якісь сили з'явитися перед нею.

Земля тремтіла, деякі хрести позападали в ґрунт. Здійнявся вітер з ріки, який, моторошно

завиваючи, розпустив дівчині чорні коси. То тут, то там із гуркотом, скреготом та тріском із могил почали вилазити тіні, які виявилися страшними кістяками. У декого не було руки чи ноги, у когось – навіть голови, а їхня одежа звисала з них обірваним шматтям.

Шістнадцять скелетів стали перед панночкою. В кістлявих руках вони тримали іржаві шаблі та сокири. Від побаченого всі нутроші у дівчини похолостили, а серце стукало вдвічі швидше.

Один зі скелетів вийшов попереду інших і вклонився перед дівчиною: підняв до неї величезного кістлявого черепа, у якого замість очей темніли бездонні діри. Щелепи зарухалися і він промовив жахливим голосом:

– Наказуй, володарко, ми виконаємо будь-яке твоє веління.

Дівчина вдихнула й, осмілівши, ступила крок вперед.

– Сюди йде поміщик Баранов зі своїми драгунами. Це підлі та підступні зайти! Їх треба знищити!

Скелет підвівся з коліна і, підіймаючи високо іржаву шаблю, відповів:

– Знаємо. Це кат, що пролив козацьку кров. Ми помстимося йому!

Увесь загін кістлявих небіжчиків, мов єдине регулярне військо, однією зграєю кинувся назустріч давньому ворогові.

Глава 18

Баранов гордо сидів у сідлі темного рисака і внутрішньо тріумфував. «Старий сотник нічого не підозрює, тому не чинитиме ніякого опору. Все закінчиться швидко. Тіла Бобиренків і їхньої челяді спалимо у панському будинку, а селян залякаємо до півсмерті. Хто з них посміє щось бовкнути проти нового господаря?! Ніхто! Добре кажуть, що зухвалість – то друге щастя. Сильний і хитрий завжди на коні, а слабкий та совісний буде йому прислужувати. А, може, Бобиренкову дочку не вбивати, а закрити десь у льосі й навідувати інколи? Надто ж вона вродлива... її пухкі вуста, мов стиглі черешні»...

Загін вершників виїхав з околиць Млиниць і неспішно пересувався грабовим гайком. Місячне сяйво заливало піщану биту дорогу і кожен з драгунів легко розрізняв риси один одного. Старший із вояків, поручник Єршов, підігнав свою гніду кобилу й зрівнявся із поміщиком.

– Ваша світлосте, Олександрє Тимуровичу! – голос офіцера звучав схвильовано. – Щось тут не так!

– Михайле, чи ти бражки перепив? – Баранов розізлився, бо його думки раптово перервали. – Що не так? Поясни!

– Ви чуєте? Тиша всюди... – Єршов різко крутнув головою і мало не згубив свого капелюха.

Драгуни з'їхалися ближче, тривожно озируючись. Дехто звів курки на пістолях та карабінах.

– Дурню! Ніч надворі, вночі так і має бути! – поміщик потягнув віжки, щоб угамувати коня, який почав неспокійно форкати.

– Та ні, пане, – белькотів поручник, затинаючись, – коли ми вийшли зі села, то навколо не вгавали сови, перегукуючись між собою, звідусіль було чути жаб'ячий хор. А тепер така тиша, немов у могилі...

– Тьху ти! Скажеш таке! – сердито сплюнув Баранов. – Тільки затримав нас тут серед лісу. Ще раз таке почую від тебе, отримаєш батогом. Зрозумів?

Поручник Єршов кивнув, хотів перепросити за свою малодушність, але не встиг. Високо над ним сколихнулася дубова гілка і промайнула якась тінь, що скочила просто на офіцера. Блиснула сталь і голова Єршова, підлетівши на аршин, впала на дорогу й покотилася до лісу. Зляканий кінь приречено заіржав і щосили дременув світ за очі, несучи на собі обезголовлене тіло.

– Засідка! – заверещав, мов скажений, Баранов. – Всі до зброї!

Побачивши перед собою скелета майже у сажень заввишки, він оторопів, але не відступив і рубонув по кістлявій шиї. Череп не втримався й полетів вниз. Драгуни зі зброєю наготові завмерли від несподіванки. Дехто хрестився, а інші мотали головами, ніби проганяючи марево. Скелет без поспіху підійшов до свого черепа, зігнувся і підняв його. Струсивши кістлявими пальцями пісок з поверхні, обережно прикріпив його до шийних хребців і, поворушивши головою в різні боки, переконався, що кістки надійно зрослися. Баранов, пройнятий жахом, ледве стримував коня, що рвався на всі боки. Поміщик голосно бурмотів молитви. Драгуни отетеріли, а тоді, отямившись, прокричали:

– Нечиста сила! Рятуйтеся всі!

Вояки розвертали коней у бік Млинищ і готувалися чкурнути геть. Але з-за гущавини дерев вискакували нові мерці і збивали зі сідел вершників. Гай наповнився вереском конаючих людей й іржанням нажаханих коней. Кров, яка залила піщану дорогу, при місячному світлі здавалася чорною. Порубані тіла драгунів лежали повсюди. Молодий поранений вояк повз убік лісу, намагаючись врятуватися, але нізвідкіля появився кістяк і з розгону всадив йому шаблю в потилицю. Іржаве лезо пронизувало обличчя й спотворювало його до непізнаваності. Вороний кінь став на диби і скинув зі сідла поміщика Баранова. Огрядний коротконогий чоловік упав додолу, мов лантух картоплі. Стиснувши пальцями пістоля, він лежав і голосно проклинав злу долю.

Раптом Баранов побачив постать, що відрізнялася від кістлявої нечисті, яка метушилася навколо. Це була молода дівчина з розпущеними чорними косами, у вишитій сорочці. Її очі світилися у напівтемряві якимось зловісними зеленими вогниками. Вона повільно наближалася.

– Ти... я знаю... Ти Бобиренкова дочка! – Баранов на мить забув про страх смерті. – Та ти ж відьма!

Поміщик різко направив на дівчину пістоль і, клацнувши кременним замком, вистрелив. Коли дим розвіявся, з уст розбійника вирвався стогін. Панночка стояла перед ним жива й неушкоджена. Вона кинула йому до ніг круглу свинцеву кулю. За спиною в неї стояла дюжина воїнів-мерців, що дзенькотіли зброєю.

– Він ваш! – мовила панночка. – Хай від нього й усіх посіпак і сліду не залишиться!

– Так, володарко, – відповів головний кістяк, – з радістю виконаємо твій наказ.

Зграя скелетів блискавично кинулась на свою жертву і почали розривати тіло на шматки. Баранов встиг тільки викрикнути:

– Проклята відьмо! Я тебе...

Крик обірвався на півслові. Натомість у різні боки полетіли шматки його тіла.

Панночка пішла до села. Скоро зникнуть сліди баталії і ніхто не здогадається, куди подівся граф Баранов і його драгуни. А воїни-козаки ляжуть знов у могили додивлятися свої героїчні сни.

Поруч летів Коракс і захоплено лементував:

– Бачиш, яку силу дарував тобі наш володар! Чи хтось зі смертних міг би похвалитися такою?!

Панночка важко зітхнула й прошепотіла закляття. Чорний ворон від здивування затріпотів крильми. Він онімів.

У Грушівці не горів жоден вогник. Місяць зайшов за Дніпрові кручі, небо вже ледь-ледь починало сіріти. Народжувався новий день.

Глава 19



Коли Катерина повернулася додому, ще було темно. Батько спав на лавці в кухні, обпершись об Явтуха Ковтуна, що крізь дрімоту голосно хропів та плямавав губами. Від цього його довговуса пика нагадувала сома. Панночка втомлено усміхнулася, побачивши дитячу безтурботність сплячих

старців. Не даремно говорять у народі, що сон – це наймиліше, що може бути у житті. Вона прикрила долонею мимовільне позіхання: як не крути, а людська природа бере своє, потрібно хоч на годинку лягти. Накинувши на батька та Явтуха велетенського кожуха, щоб зігріти від холоду, дівчина пішла до своїх покоїв. У ліжку не лягала, а заснула за своїм столом, сидячи.

Сама незчулася, як опинилася у саду.

«Дивно, – подумала, озираючись, – позавчора бачила там зав'язі плодів, а тут ще стільки цвіту!». Лагідний вітерець роздмухував із яблуні сотні біло-рожевих пелюсток і вони осипались теплим снігом...

– Мир тобі, Божа дитино! – з-за квітучого бузкового куща вийшов мандрівник Григорій і приязно усміхнувся. Одягнений у ту саму стареньку свитину, на плечах – дорожня сумка, з якої визирала скрипка. Тільки вигляд у мудреця був якийсь дивний: зникла сивина та зморшки на обличчі, він увесь світився якимось незбагненим сяйвом.

– Знову ти? – здивувалася панночка. – Навіть не сподівалась ще коли-небудь тебе зустріти. І не називай мене Божою дитиною, я не змогла вирватися з кігтів темряви...

Мандрівник перестав усміхатися, та його обличчя не переставало світитися добротою. Він м'яко погладив дівчину по плечу.

– Хоча усі кажуть, що Бог – справедливий суддя і кожному воздає за вчинками, та я тобі скажу: це не зовсім так. Він найперше серцевидець і бачить кожного. Справедливість можуть перевершити лише любов і милосердя. Якби було інакше, то весь світ

би вже горів у полум'ї помсти! – мандрівник провів рукою по квітучій яблуневій гілці. – На тебе і твій дім напали лихі люди й ти обрала шлях оборони. Що ж, ти мала на це право, хоч використовувала різні засоби... Скоро прийде твій порятунок...

– Справді? – сльози надії зблиснули в очах дівчини. – Як це станеться?

– Приготуйся, – відповів мудрець. – Твій визволитель уже в дорозі. Зустрінь його там, звідки почався твій хибний шлях...

Мандрівник обійняв Катерину і її охопило неймовірне тепло й відчуття, що хвилюватися не треба, а треба довіритись Божому провидінню. У цю мить вона здригнулася, наче пробуджуючись від сну...

Яскраве сонце освічувало вікно, а великий рудий когут під ним на весь голос кукурикав свою ранкову вітальну пісню. Нашвидкуруч привівши себе до ладу, не заплітаючи косу, панночка вишмигнула з будинку і, збігаючи у двір, озирнулася. «Чи ще побачу батька?» Проте повертатись не стала і швидким кроком почимчикувала у бік Лисячого Яру.

У Коцюбишиному будинку вона застала ідеальну чистоту та лад. Коли ступила за ворота, то бачила, як карлик Мачок саме ніс на коромислі два відра з водою і зовсім не здивувався її візиту. Щось промукав, певно, привітання, і пішов собі далі поратись по господарству.

Увечері, коли в небі почали з'являтися перші зорі, панночка почула у дворі чоловічі голоси:

– Дивись, Халяво, хутір! Йй-богу, хутір!

Три довгі тіні заглядали у вікна. Катерина хутко дістала пляшечку з якимось зіллям й випила до дна.

Через хвилину до дверей шкандибала вже стара бабуся із сивими пасмами нечесаного волосся і довгим гачкуватим носом. Кожух слабо приховував горб на спині.

– Хто там? – прохрипіла стара, глухо кашляючи.

– Пусти, бабусю, переночувати. Ми вночі збилися з дороги. Не покинь напризволяще бідних бурсаків!..

У келії архімандрита було світло й затишно. Голоси гамірних лаврських паломників сюди майже не проникали. Сам намісник Печерського монастиря стояв біля широкого вікна й, дивлячись на монастирське подвір'я, обдумував почуте від дивного відвідувача, сільського священника отця Назарія.

Гість сидів за столом і наминав плетеники, запиваючи чаєм.

– Грішна моя душа, преподобний отче, – говорив отець Назарій, – не зміг впоратися з обрядом вигнання злих духів...

– Та ні в чому ти не винен, – архімандрит ходив по келії. Його пишна довга борода приховувала змарніле підстаркувате лице. – Навіжені селяни тобі завадили. Добре, що панночка помилувала їх і не згубила...

Намісник широко перехрестився і підвів блакитні очі до неба.

– Панночку поховали поруч із бурсаком Брутом, – священник потягнувся за черговим плетеником, позираючи на архімандрита. – Кажуть, що обличчя у неї було ангельське й умиротворене. Дехто навіть помітив усмішку на її устах.

– Шкода хлопця молодого, – архімандрит важко опустився в крісло, – віддав життя ні за що...

Отець Назарій заперечив:

– Але ж, преподобний отче, він її рятував від вічної загибелі. Тепер її душа знайде спокій у Божих садах.

– Спаси й помилуй, Господи... – зітхнув чернець й обвів гостя чіпким поглядом. – Отче Назарію, пропоную тобі залишитися в Лаврі. Ти добре себе зарекомендував на пастирській ниві. Призначаю тебе настоятелем у богодільні. Будеш молитися за болящих.

– Всечесний отче, радо служитиму!.. – Священик полегшено видихнув. До сумнозвісного села повертатися він вельми не хотів.

ЛЕВІАФАН

(Оповідання)

Лабрадорське море

Північна Атлантика, 1.07.1981 р.

1.

Гаррі Вільсон відвів погляд від карт і глянув холодними карими очима на трьох товаришів, що сиділи навпроти. Сизий дим дешевих цигарок подразнював слизову оболонку очей, обвиваючи доволі тісну кают-компанію містичним серпанком. Лаковані камбали, прибиті до дерев'яних стінок, похитувалися в такт з невеликим китобійним судном «Гермес», що вже тиждень даремно борознив води Північної Атлантики у пошуках здобичі. Прийшла пора розкривати карти. Довгов'язий Джим Оруел потер триденну щетину й першим признався:

– В мене п'ятнадцять очок! Ех, не поталанило, хай лусне моя селезінка!

– А в мене – сімнадцять! – юнга Хюго Норіс поклав три карти, з надією глянувши на опонентів.

Його сподівання миттєво згасли, коли боцман Нік О'Ніл оголосив свій результат:

– Двадцятка, панове!

Його збагряніле обличчя світилося від радості. Ще б пак! Це ж практично перемога!

Оруел з Норісом перезирнулися й рудоволосий матрос запитав, не приховуючи розчарованості:

– Гаррі, може ти нас чимось здивуєш?

Вільсон меланхолійно загасив недокурену цигарку й, витримавши нестерпну для товаришів

паузу, тріумфально виклав чотири карти перед собою:

– Двадцять один! Я виграв!

– Побий мене, громе небесний, якщо він каже неправду! – Джим Оруел витріщився на розкладені карти й облизав сухі потріскані губи.

– Граємо далі, – пискнув юнга, – у мене є ще кілька шилінгів. Я хочу відігратися!

– Ну, це вже без мене. Мені вже вдосталь!

З цими словами чорноволосий моряк, що носив коротку й не дуже акуратно підстрижену борідку, накрив ведмежою лапою купку ірландських фунтів, а разом із ними – дрібні розмінні монети. Згрібши виграш у моряцьку шапку, він одним махом допив свій віскі, кивнув друзям, а тоді швидко покинув кают-компанію.

Сонце вже почало хилитися до заходу, відчутно холоднішало. У Лабрадорському морі і влітку ночі зимні, а температура падає навіть до нуля градусів. Вільсон вийшов на верхню палубу і мрійливо глянув на безкрайне водне плесо. Десь тут поблизу пливуть стада вгодованих китів – мрія кожного китобоя! Якщо їхня команда до кінця сезону наповнить трюми китовим жиром, то він нарешті зможе скласти необхідну суму грошей, щоб попросити руки любої Бетті. Гаррі замріяно примружився у теплому промінні сонця. Перед ним постав образ коханої з вогненно-рудим волоссям. Її світло-зелені очі завжди чарували легким азартом, а її веселий сміх він впізнавав серед тисячі інших. Дівчина охоче виходила на вечірні прогулянки, а на Свято Урожаю у їхньому невеликому містечку під час танців навіть дозволила себе поцілувати. Та

батько Елізабет, старий м'ясник Джон, категорично відрізав, що жодного голодранця біля своєї дочки не потерпить, а віддасть її заміж тільки за успішного чоловіка, що впевнено стоїть на ногах.

Вільсон попрямував коридором до своєї каюти, яка належала йому як старшому гарпунеру. Більшість членів команди змушені тіснитися по двоє чи по троє в каютках. Деяким морякам такий привілей Вільсона не дуже подобався. Проте, правила є правила.

Раптом у коридорі з'явилася постать капітана Джима Остіна. Срібляста сивина, що не пошкодувала навіть клиноподібної борідки, різко контрастувала із темно-коричневим светром та чорною курткою. Похмурий погляд Джима при появі Вільсона просвітлів. Капітан любив цього двадцятип'ятирічного ірландця і мав на нього неабиякі сподівання.

– Чи не зарано ще до каюти, Гаррі? – капітан знову посуворішав.

– А чого ж зарано? – Вільсон розвів руками. – Вахту я здав ще три години тому, повечеряв, пограв з хлопцями в карти, а тепер хочу подрімати трішки, щоб коли з'являться на горизонті смугастики або горбачі, бути в добрій формі.

– Та я жартую, синку. – Капітан Остін поклав руку морякові на плече. – Відпочинь добре, бо чує моє серце, що скоро у нас буде багато роботи!

– Дай Боже! – Вільсон з надією підняв погляд вгору.

– Гарпунна гармата наготові? – лице капітана вмить набуло ділового вигляду.

– Ще б пак, – емоційно видихнув Вільсон, – я по два рази на день її перевіряю. І гарпуни, і канати...

– Не схибиш у відповідальний момент? – Остін жартома насупив брови.

– Капітане, ви ж мене чудово знаєте з минулого сезону. Хіба я хоч раз не влучив?!

– Ну годі, годі... – усміхнувся капітан. – Не надто вихваляйся, а краще зайвий раз подякуймо милостивому Господу і Святому Патрику!

– Нехай вони наженуть до нас більше китів, а я вже свою роботу добре знаю! – Вільсон обернувся по-військовому і почимчикував до каюти.

Капітан провів гарпунера задумливим поглядом. Ех! Де ж та молодість пройшла? Колись була сила і корабель перескочити, й без утоми полювати на китів!

У тісній каюті, куди вмістилися лише вузьке ліжко, стіл та шафа для одягу, Вільсон не вмикав лампу. Через круглий ілюмінатор пробиралося ще достатньо денного світла, щоб у скромній сірості розрізнити обриси предметів. Моряк чиркнув сірником і запалив скляний каганець перед образом Святого Патрика. Сивий старець, що тримав у руках довгий пастуший жезл, уважно дивився на нього, немовби проникаючи в найглибші сховки душі. Язичок полум'я захитався і химерні тіні зловісно затанцювали на стінах. Гаррі важким лантухом бебехнувся на жорстке ліжко. Душа його була проста, не обтяжена якимись ідеями, повністю

переповнена романтичним почуттям, яке зігрівало у цих далеких холодних водах. Миле, вкрите веснянками дівоче обличчя усміхалося йому, щойно лиш він заплющив очі. Парубоцькі мрії чарівним калейдоскопом охопили свідомість, навіть не даючи зняти зі себе верхній одяг, заколисали у глибокому сні.

Сонні видіння понесли молодого чоловіка до місця, про яке мріє кожен моряк, що перебуває у морі – до рідного дому. Поміж пологих пагорбів, оточених віковими лісами, розкинулося на березі океану маленьке містечко Вентрі. Більшість чоловіків у цій місцевості були рибалками з діда-прадіда, а їхні жінки ростили дітей і з надією позирали в бік моря: чи скоро годувальник повернеться додому?

Гаррі Вільсон йде із любою Бетті широкою алеєю міського парку. Дівчина збирає опале кленове листя, з якого потім сплете собі розкішний вінок. Гаррі дивиться на неї зі захопленням й уявляє, як вони скоро одружаться, народять прекрасних дітей і будуть жити-не тужити, насолоджуючись кожною хвилиною щасливого родинного побуту. Елізабет зібрала великий пучок листя і наблизилася до коханого. Моряк усміхнувся дівчині, приготувавшись до швидкого поцілунку, аж раптом Бетті викрикнула йому просто в обличчя хриплим басом:

– Вільсоне! Вільсоне! Фонтани з лівого борту!

Гаррі здригнувся й побачив, що юнга Норріс, шістнадцятирічний русявий хлопець, трясє його за плече.

– Га? Що таке? – Вільсон миттєво сів на ліжку, протираючи пальцями заспані очі.

– Мене капітан послав за тобою. Ми натрапили на зграю китів, терміново підіймайся на палубу!

– Зрозумів все, зараз буду. – Гарпунер спритно зіскочив з ліжка і зігнувся над крихітним умивальником.

Поки він освіжував заспане обличчя, юнга покинув каюту. Ще кілька хвилин і Гаррі вже стояв на носі корабля, охопленим першими променями ранішнього сонця. Дванадцять годин сну пролетіли, мов єдина мить. Вигляд капітана Остіна й інших членів команди не був таким бадьорим. Комусь дошкуляло старече безсоння, а дехто потерпав від наслідків надмірної дози віскі, випитої вчора. Проте, в усіх в очах світився хижий вогник, характерний для мисливців від створення світу. Це відчуття азарту, смак крові впольованої жертви і, звісно ж, матеріальна винагорода, на яку усі з нетерпінням очікують.

– Бачу кілька синіх смугачів... – голос боцмана О'Ніла тремтів від хвилювання. – Тримуються кожен окремо, але це точно згряє.

Нік О'Ніл досяг майже шістдесятирічного ювілею і часто бідкався, що перед

відходом на заслужений відпочинок треба поповнити сімейний бюджет, а єдиним джерелом для цього було вдале полювання.

– Оце фарт! – радісно проскрипів довгов'язий Джим Оруел, який був вищий від усіх. – Один синій смугастик важить не менше ста тонн, а то й усі сто п'ятдесят!

– Ми ще його не впіймали! – сердито буркнув через плече капітан. – Прикуси язика!

Оруел ображено замовк. Він був чутливою натурою як до похвали, так і до несправедливих, на його думку, зауважень капітана.

– А хіба ловля синіх китів не під забороною міжнародної комісії? – невпевнено запитав юнга.

Четверо чоловіків одночасно повернули до Хьюго Норіса суворі погляди. Юнак, не витримавши такого тиску, опустив голову. Коментарів не було. Першим мовчанку порушив капітан:

– Підходимо до смугача лівим бортом... Гаррі, ставай до гарпуна і, благаю тебе, не підведи!

– Пхе! Вважайте, що кит уже наш! – Вільсон повернувся спиною і почав хутко скидати брезент з гарпунної гармати.

– Я піду в рубку і буду разом з керманичем. – Капітан Остін сильніше притиснув моряцьку шапку до сивої голови. – Всі інші йдіть на корму й готуйтеся приймати смугача через сліп¹.

– Так, капітане, – за всіх відповів боцман О'Ніл, шкірячись рідкими зубами. – Скоро ми всі розбагатіємо на кількасот веселих фунтів!

На китобійному судні «Гермес» уся команда, що складалася із двадцяти п'яти досвідчених моряків, приготувалася до основної справи свого життя – до китового полювання.

Могутня темно-сіра спина кита ненадовго виринула з води, а з маленьких отворів вибухнув триметровий струмінь. З палуби «Гермеса»

¹ Сліп - великий отвір на китобійному судні розташований на крмі. Через сліп тушу кита затягують на корабель

морський велетенський чимось нагадував невелику субмарину, хоча він постійно змінював траєкторію плавання і, занурившись в одному місці, виринав в іншому, за кількадесят метрів. Кит виглядав занепокоєним. Сусідство з набагато більшим за нього судном зовсім не сподобалось китові, але чомусь покинути небезпечне місце він не поспішав. Мабуть, звичка відчувати себе королем морських глибин не дозволяла гігантові відступити, розчинитися у темних водах.

Вільсон глибоко вдихнув і затримав повітря на кілька секунд. Постріл. Гарпунна гармата з гуркотом викинула смертоносне жало. Металевий трос почав розмотуватись з несамовитою швидкістю, метнувшись десь у невідомість за гарпуном.

– Є! – дико заволав Гаррі й радісно підскочив. – Попався, чортяка!

На підтвердження тріумфу гарпунера всі побачили, як з гігантської довгуватої голови кита вибухнув яскраво-червоний струмінь крові, що забарянив воду навколо. Морська істота сіпнулася, натягуючи канат і намагаючись пірнути глибше, проте швидко заспокоїлася, приймаючи свою загибель. Розривний заряд у гарпунній стрілі залишав мало шансів, переважно кит помирав швидко. Перевернувшись світлим животом догори, велетенська туша почала дрейфувати, спокійно віддаючись океанським течіям.

Оруел та О'Ніл, а за ними ще п'ятеро моряків спустили шестивесловий вельбот, маючи намір підплисти, щоби гострими гаками допровадити здобич до корми «Гермеса».

– Молодець, синку! – Капітан Остін підбіг до гарпунера і, не приховуючи емоцій,

обійняв його, поплескуючи по широких плечах.

– Канадські індіанці прозвали б тебе

«Соколиним Оком», бо ти ніколи не хибиш. Ти справжній скарб для нашої команди!

– Дякую, пане капітане. Я радію не менше, ніж ви. Непоганий початок!

Джим Оруел, налягаючи на весла, з-під лоба зиркнув на ніс корабля і, почувши капітанові похвали, міцно стиснув зуби. Він і Вільсон були з одного містечка, разом вчилися в школі. Хоч Гаррі показував гірші результати в навчанні, але він завжди був спритніший, фізично сильніший за Джима і йому віддала своє серце красуня Елізабет, за якою пропадали більшість юнаків із Вентрі. Така дійсність отруювала душу довгов'язого Джима Оруела і робила їх спільне перебування з Вільсоном на кораблі просто нестерпним. – Не спи, а греби швидше! – Боцман О'Ніл крикнув на підлеглого, вивівши його з німого заціпеніння.

– Ще побачимо, чия карта буде ліпша... – майже нечутно прошепотів Оруел.

Проте це не вдалося приховати від меткого погляду боцмана.

– Більше працюй, менше причащайся віскі та будь людяніший, тоді й до тебе фортуна буде привітніша! – О'Ніл доброзичливо підморгнув морякові.

– А це вже моя справа, яким мені бути... – процідив крізь зуби Оруел і відвів погляд вбік.

Тим часом вельбот стукнувся носом об тверду тушу кита. Гострі гаки впилися у товсту шкіру в

різних місцях, тож човен, підсилений потужним мотором, став відтягувати омріяний трофей до корми «Гермеса». Десяток моряків обв'язали гігантського хвоста міцним тросом і боцман О'Ніл стомлено гукнув у радіопередавач:

– Гаррі! Приймай дорогого гостя!

Крізь шипіння та потрiскування в радіоефірі почувся радісний голос:

– Зі широкими обіймами!

Трос натягнувся під силою електролебідки й стотонна туша повільно розвернулася під водою, а потім, починаючи з хвоста, вповзла на пологий сліп. Кривавий слід на кілька метрів тягнувся за кораблем. Гребці вибили піну веслами у скривавленій воді, підгрібаючи до місця підйому вельбота. Раптом силует величезної білої рибини прошмигнув під човном і вигулькнув неподалік від човна у вигляді темного мечоподібного плавника.

– Та це ж акула! – здивовано вигукнув Джим Оруел, відволікаючись від своїх їдких думок. – Щоб я крізь човен провалився! Акула!

– Дивно, – боцман пошкрябав потилицю, – ці тварюки хіба заходять так далеко на північ? Це ж біла акула!

– Може, через Гольфстрім? – невпевнено припустив юнга Хюго Норіс, виглядаючи боязко із-за Оруелової спини. – Вода тут найтепліша в усій Північній Атлантиці.

– Теж мені, морський вовк! – Оруел злісно блиснув очима на юнака і сплюнув в океан.

– Добре, що у воду нема потреби лізти, бо так ми усі в безпеці. Але я би не хотів опинитись з цією потворою сам на сам у воді!

Боцман побожно перехрестився і почав готувати човен до підйому на «Гермес»

Від безперервної шестигодинної роботи бензопил у Гаррі розболілася голова і, навіть коли вони на деякий час замовкали, десь у глибинах черепа ще відчувалося неприємне відлуння. Уся нижня палуба, особливо біля корми, була залита китовою кров'ю впереміш із подрібненими шматочками м'яса та жиру. Усі китобої, що розбирали тушу, серед них і Джим Оруел та Гаррі Вільсон, були замащені бурою рідиною з ніг до голови.

Капітан Остін проходжався поруч, потираючи зморщені долоні і вголос підраховуючи, скільки фунтів команда отримає за ворвань², за м'ясо та китовий вус.

– А печінку та мозок я продам Маркусу Кейну. У нього мережа ресторанів у Дубліні, Глазго та інших великих містах. Таких смачних китових стейків, як у Кейна, я ніде більше не куштував. А які смажені китові ковбаски!..

– Головне в офіційну документацію вписати, що вполювали кілька горбачів. Бо за синього смугача можуть бути неприємності. Самі розумієте...

Старпом Джордж Вуд гидливо скривився. Його подвійне, гладко виголене підборіддя дрібно колихалося від ходьби, а темно-зелені очі хаотично блукали скривавленою палубою, інколи зиркаючи на моряків. Вуда на кораблі не надто любили. Його ніхто й ніколи не бачив усміхненим. Він
2 Ворвань – рідкий китовий жир.

завжди прискіпливо оцінював виконану роботу й нерідко примушував членів команди працювати понаднормово.

– Будь спокійний, Джордже! – капітан обернувся до помічника і спочатку хотів його обійняти, та миттєво передумав. – Тут усі свої, а нам потрібні не неприємності, а реальні грошенята. Правильно я кажу?

– Еге ж... – буркнув Вуд, обходячи криваво-буру калюжу. – Місяць тому міжнародна комісія з регуляції китобійного промислу затримала одне ісландське судно. І саме через синього смугача...

– Знаю, читав у газеті... – усмішка зникла з обличчя капітана. – Але їх помітив канадський есмінець і про все доповів. А у нас все тишком-нишком. Усі можливі докази вже за бортом. Пішли на корм рибам.

Капітан Остін разом зі старпомом, не бажаючи відкладати справ на безвік, пішли до капітанської каюти заповнювати судовий журнал, разом із іншими документами. Боцман О'Ніл витер рукавом піт зі свого багряного обличчя. Він таки добряче втомився. Добре, що значна частина роботи вже зроблена.

– Вільсоне! Оруеле! – весело гукнув боцман. – Вам залишаю помити сліп, а всі інші домивають палубу і можуть іти відпочивати.

– Чому я? – обурився Оруел і злісно глянув на боцмана. – Я зі самого початку не розгинав спину!

– Як і всі ми! – спокійно відповів О'Ніл. – Гадаю, тобі буде корисно попрацювати в парі із Гаррі...

– Але ж... – почав було Оруел.

– Йдемо, земляче. – Вільсон легко схватив Оруела за лікоть. – Тут роботи на п'ятнадцять хвилин.

– Отож! Не зволікайте. В кают-компанії на вас чекають смачні китові котлети й холодне пиво...

Боцман усміхнувся і, витираючи брудні руки об робу, пішов переодягатися.

– Я полізу мити закрилки, – запропонував Вільсон і, схопивши кінець довгого шланга, попрямував до різкого спуску на кінці корми, який ще називають сліпом.

– Ну, Бог тобі в поміч! – пробурчав невдоволений Оруел і, взявши інший шланг,

почав змивати китову кров із верхньої частини спуску.

Гаррі роботи не боявся, хоча як гарпунер міг легко відмовитись від цього наказу, та охоче взявся його виконувати. Насвистуючи легку мелодію, він з'їхав, немов на санчатах, вниз і вперся ногами об закрилки. Кілька хвилин інтенсивного поливу зі шланга і нижня частина сліпу виблискувала білизною на передвечірньому сонці. Джим Оруел також закінчив свою ділянку і мовчки стояв, спостерігаючи за земляком із десятиметрової висоти.

– Джиме, кинь-но мотузку, – гукнув Гаррі, – буду вибиратися на світ Божий! Оруел не зрушився з місця, мовчки жуючи кінчик цигарки й випускаючи носом густі кільця диму. Вільсон вперся ногами об закрилки та, лежачі на животі, ще раз крикнув, жартуючи:

– Якби виростив гідні пазури, то, мабуть, видряпався б, як дика кішка. А так, сам бачиш, вишу, як наживка на гачку!

Веселий сміх Вільсона підштовхнув Оруела і він похмуро буркнув:

– Зараз скину.

Але не встиг довгов'язий Оруел зрушити з місця, як закрилка під ногами Вільсона по-зрадницьки затріщала і відкололася од старої завіси. Гаррі, мотаючи хаотично руками та ногами, зник за краєм оголеного сліпа. В Оруела недопалок цигарки впав на підлогу. Він збуджено закліпав очима і, крутячи головою, почав виглядати побратима у морській воді. З білої піни, що залишає після себе двигун корабля, виринула чорноволоса голова ірландця. Довгі руки розмахували, прохаючи про допомогу. Згідно з правилами, Оруел мав би скинути потопельнику рятівне коло і з криком «Людина за бортом!» бігти до командної рубки, щоб зупинити корабель. Проте він не зрушив з місця. Не моргнувши й оком проводжав поглядом метушливу фігуру у воді, що швидко віддалялася.

– Прощавай, Гаррі, – прошепотів Оруел і в кривій посмішці оголив жовті зуби, – я повідомлю про твою загибель бідну Елізабет...

2.

Вільсон визирнув з води й зайшовся надривним кашлем: від несподіванки він наковтався морської води, що потрапила йому в дихальні шляхи. Перша думка, що промайнула у голові була такою: «Оруел зараз кине рятівне коло і спустить човна на воду. Треба плисти за «Гермесом».

Молодий ірландець відчайдушно запрацював руками й закричав на усе горло:

«Джиме! Допоможи, витягни мене на борт!». Найбільшим здивуванням було те, що Оруел не зрушив з місця і стояв на кормі, мов кам'яна статуя, ніжачись у теплих променях західного сонця.

Вільсон проплив десяток метрів слідом за кораблем і знову закричав про допомогу:

«Рятуйте!!! Зупиніть судно!». Все марно. Ніхто його не чув, а Оруел (Гаррі міг заприсягтися, що бачив це) посміхнувся й повільно, не кваплячись, пішов собі далі.

– Клятий виродку! – в розпачі плакав Вільсон, дивлячись вслід довгов'язій постаті моряка. – Ми з тобою росли разом! В одну школу ходили!

Глибоко вдихнувши, чоловік взявся пливти кролем, широко змахуючи руками над водою, намагаючись наздогнати судно. Та де там! У кращому випадку якийсь час він наче й доганяв, а коли втомився, почав помітно відставати. Нарешті, втрачаючи останні сили, Гаррі спинився, ліг на воду і, дрейфуючи, заплющив очі. «Господи! Що буде зі мною?»

Скільки я протримаюсь: годину чи дві? До найближчої землі не менше п'ятсот миль. Як мені бути, Господи? Свята Діво Маріє і Ти, Святий Патрику, допоможіть, благаю! Не дайте згинути тут на самоті!».

Отак, молячись до святих й одночасно проклинаючи негідника Оруела та свою підступну долю, Гаррі Вільсон протримався на воді ще близько години. Він відзначив, що вода, на щастя, була досить теплою, за відчуттями – не менше двадцяти градусів. «Нічого дивного, – відповідав сам собі моряк, – це ж Гольфстрім, – тепла течія, що несе

свої води з льодовитого океану на південь. Це ще мені поталанило, бо десь в іншому місці я вже би замерз і пішов на дно»...

«Гермес» повністю зник за обрієм. Сонце зайшло, а на темно-синьому небосхилі з'явилася перша зірка. Раптом за спиною почувся шумний сплеск води. Вільсон обернувся і мало не скам'янів від жаху – на відстані п'яти метрів водну гладь розсікав великий темний акулячий плавник! «Сили небесні! Це ж акула! Ймовірно, саме та, що кружляла біля вбитого кита», – страшна здогадка стиснула ество й огорнула холодною безвихіддю.

Ірландець почав повільно відпливати вбік, намагаючись не надто інтенсивно розмахувати кінцівками. Дуже швидко, під впливом страху, тіло почало мерзнути й вкрилося видимою «гусячою шкірою». Вільсон плив і тремтячими губами шепотів усі можливі молитви, які знав. Над океаном згущувалася темрява. Міріади мерехтливих зір виблискували на небосхилі холодним далеким світлом, з безпристрасною байдужістю спостерігаючи за драмою самотнього моряка, що відчайдушно борсався у воді, шукаючи порятунку.

«Потвори не видно, – подумав Гаррі, озируючись довкола, – може, таки поплила собі геть?» Тільки він про це подумав, як щось здоровенне, немов важка дубова колода, бухнуло його в спину і з силою відкинуло на кілька метрів оддалік. Випливаючи на поверхню, бідолаха побачив дужу рибину брудно-білого кольору із величезним трикутним плавником. Хижачка нікуди не поділась, а навпаки, почала активно вивчати цікавий для неї об'єкт, описуючи гігантські круги навколо.

«Я пропав, – у відчаї подумав моряк, – ця велика біла акула так просто не відпливе!» Вільсон вже давно скинув незручні черевики, що заважали плисти й тепер, віддаючи останні сили, хаотично заборсався, втікаючи у темну невідомість. Акула здійснила ще одну півдугу і, мабуть, вирішивши повечеряти, швидко наздоганяла жертву.

Бідолашний моряк помітив, що великий темний плавник стрімко наближається і від жаху захолов. Дуже швидко показалася чимала конусоподібна голова, а під нею – жахлива пащека з рядами трикутних гострих зубів. Вільсон від заціпеніння навіть не зміг скрикнути. Руки та ноги ще механічно підтримували його на плаву, але душа вже готувалася покидати тлінне тіло. І в останню мить, коли морська тварюка готова була перекусити бідного Вільсона навпіл, а потім заковтнути у свій шлунок, сталося дивовижне. Вода збурилася і з'явилася чорна тінь, немов стовбур столітнього дуба, який високо злетів, а потім зі страшною силою впав на голодну акулу. Від удару утворилася хвиля, що відкинула враженого потопельника, мов дрібну скалку. Він занурився на кілька метрів, тоді з великими зусиллями випірнув.

«Це хвіст кита! – думки гуділи роями. – За мене заступився кит!». Поруч білим животом догори плавала шестиметрова акула, ледь рухаючи зябрами та плавниками. Удар титанового хвоста не вбив її, але знетямив надовго. Якщо тіло хижої рибини було добре видно під сяйвом Молочного шляху, то присутність свого рятівника Вільсон спочатку відчув лиш на слух. Розмірений плин, булькання безлічі дрібних бульбашок, а насамкінець шум від

стрімкого фонтану води. На поверхні заблищала темна спина немалого горбача. Гаррі швидко визначив цей вид, бо в минулі сезони неодноразово ловив декілька розкішних екземплярів.

Вільсон засоромився власних думок. «Він рятував мене від жахливої та жорстокої смерті. Як таке взагалі можливо?» Але в пам'яті промайнула колись прочитана у газеті стаття, як кит рятував від тигрової акули шукачку перлин. Це сталося десь у Японському чи Південно-Китайському морі з десятків літ тому. Але Гаррі тоді тільки покепкував над статтею, обізвавши її цілковитою вигадкою, замовленою товариством зі захисту китів. То він помилявся? І той, за яким китобій завзято полював усі ці роки, став його рятувальником!

Зі сходу, просто з води випірнув округлий повний місяць й утворив на поверхні океану широку місячну доріжку. Стало світліше. Хвиль майже не було. Кит дрейфував поруч, повільно ворущачи плавниками й вивчаючи незвичного сусіда. Вільсон підплив впритул до горбоподібної видовженої голови й зустрівся поглядом з могутнім господарем цих вод.

Вільсон чимало разів бачив китові очі після вдалого полювання, коли мертву тварину витягували на палубу китобійного судна. Він ніколи не звертав особливої уваги на мутні неживі очиці впольованого трофея. Але тепер це було щось особливе! Якщо очі акули мали вигляд штучний чи навіть іграшковий, то погляд кита був наповнений життям, горів цікавістю. Вільсон готовий був заприсягтися, що, дивлячись впритул на китове око під яскравим місячним сяйвом, він немов би зустрівся поглядом з розумною людиною.

Кит обернувся вліво і дав характерний звук, яким марять усі китобої. Десь у темній далечині йому відповіли подібним криком кілька разів. «Кличе свою рідню, – Гаррі повільно розгрібав навколо себе воду, відчуваючи неймовірну втому, – десь поруч, мабуть, плаває велика родина китів-горбачів»... Немовби вгадуючи стан моряка, кит неглибоко пірнув і підважив Вільсона своєю широкою, покритою чисельними наростами спиною. Гаррі відчув, як його тулуб, руки й ноги майже повністю випірнули з води й нерухомо розпластались на могутній китовій спині. Тепла вода тільки легенько хлюпотіла по боках на Вільсонів поперек. Молодий ірландець затамував дихання, здивовано кліпаючи очима й насолоджуючись омріяним відпочинком виснаженого тіла. Скільки тривало таке спільне плавання, Вільсон сказати не міг. Десять хвилин? Пів години? Більше? Але в один момент кит підняв свого розкішного хвоста над водою і поступово почав занурюватись. Гаррі, запрацювавши руками й ногами, відчув, що сили повернулися. – Дякую, Ісусе, Маріє і Святий Патрику! – шепотів над водою моряк. – І тобі, дивний друже! Я цього ніколи не забуду, якщо виберуся звідси. Присягаюся небом!

Кит-горбач підставляв Вільсонові свою спину ще кілька разів, а потім плавав навколо, час від часу перегукуючись з іншими китами. А Гаррі Вільсон поміж подячними молитвами міркував про дивно влаштований світ, про рятівне Боже Провидіння, а також про унікальних тварин – китів, яких до сьогоднішнього дня сприймав виключно як мисливський трофей. Можливо, нам, сучасним людям, варто повчитися у цих морських гігантів

людяності? Безкомпромісної вірності та відданості одне одному?

Земляк Джим залишив мене помирати у морських хвилях, а той, чиїх рідних я винищив немало, кружляє у воді навколо мене і не дає потонути. Колись старозавітний Йона три доби провів у череві кита й уник загибелі. Мабуть, і до мене, грішного, Господь послав рятівника, щоб не дозволити океанові поглинути мене...

У такому напівмаренні Вільсон зустрів світанок. Кит-горбач перебував поруч і вірно оберігав бідолаху від виснаження, а найголовніше – від розпуки. Нещасному морякові крізь ранковий туман виднілися образи старого батьківського дому, обличчя матері, що завжди з сумом проводжала його в море, й обличчя Бетті зі щасливим усміхом, коли він відчиняв хвіртку її саду. Враз десь поруч почулося калатання корабельного двигуна. Звідки у Беттіному саду взявся корабель? – здивувався Гаррі й здригнувся, відганяючи забуття. Вода потрапила у ніс та вуха.

– Стоп! – пролунав бас десь над головою. – Людина за бортом!

Через якийсь час Вільсон відчув, як чиїсь дужі руки схопили його спочатку за волосся, а потім – попідруки, тоді зі значними зусиллями витягли з води на невеличкий гумовий човен. З туману визирали контури старого рибальського сейнера, над яким у світанковому небі кружляло кілька альбатросів. Губи обпекло дешеве віскі, яке проникло через стравохід у шлунок, викликаючи приплив жару у всьому тілі. Вільсон врешті розплющив очі. Двоє бороданів середнього віку дивилися згори з цікавістю та подивом.

– Ти в сорочці народився, хлопче! – вимовив один хриплим голосом, оголюючи рідкі великі зуби. – Ми легко би проїхали повз і не помітили б тебе в тумані...

– Та нас привабив кит-горбач своїми закличками, а поруч побачили тебе... – інший рятівник говорив, не випускаючи чорної люльки з вуст. – Диво дивне!

– Святий Патрик... – простогнав кволим голосом врятований і провалився у безпам'ятство.

– Ха-ха! – засміявся бородач з люлькою. – Зараз ми тебе підніmemo на борт «Русалки», а там святий Патрик погодує тебе гарячою рибною юшкою. Це поверне тобі сили.

– Вона у нас чудова! – похвалив юшку товариш. – Будеш усе життя згадувати!

3.

Рибна юшка на борту сейнера «Русалка» дійсно була найсмачнішою у світі! Кухар-ірландець Патрік, хоч і служив на канадському риболовному судні, готував її за старовинним батьківським рецептом: крім морської тріски, овочів та зелені додавав ще підсмажене свиняче сало. Від цього юшка ставала наваристою й масною, швидко відновлювала сили у рибалок після виснажливої роботи.

Гаррі вихлептав до дна з двох глибоких металевих тарілок й у блаженстві обперся на стінку жорсткої канапи. Місця у кают-компанії цього кораблика було вкрай мало. Капітан «Русалки», сорокап'ятирічний канадець Нік Броуді, перехилив кухоль із залишками пива і погладив товстими пальцями посивілу бороду.

– Твоя історія вельми дивна, Гаррі Вільсоне. Якби ми самі не бачили кита, що плавав навколо тебе, то, мабуть, не повірили б!

Капітан відкоркував нову пляшку пива й налив у кухлі собі та врятованому морякові.

– Та я й сам би підняв на кпини за такі слова. Якись казки для дітей. Мені й зараз видається все це сном. Але відчуття дотику до китової спини не залишає мене і запевняє, що всі події минулої ночі – чиста правда!

– Ну, що ж, – задумано промовив капітан Бруді, попиваючи пиво, – я завжди вважав китів особливими тваринами. Розумні, живуть тривале життя в парі, немов люди. А після твоєї розповіді й того, що сам бачив, то вже й не знаю, чи варто їх вважати тваринами...

– Знали б ви, скільки я їх у своєму житті перебив гарпунною гарматою! – емоційно вигукнув Вільсон і закрив обличчя долонями.

Капітан підвівся й легенько поплескав ірландця по плечах:

– Не переймайся. Не ти перший, не ти й останній. Це ж просто твоє ремесло. Вільсон нічого не відповів капітанові, але у цей момент твердо вирішив, що ніколи більше не візьме до рук китобійного гарпуна. Виходячи з кают-компанії, капітан ще раз глянув на врятованого, а тоді сказав:

– Через два дні ми зайдемо у порт Сент-Джона³, там ти зможеш зійти на берег. А допоки відпочивай, їж, спи, відігривайся. У тебе попереду довге та щасливе життя! Ех, де мої двадцять п'ять?!

³ Сент-Джон – столиця провінції Ньюфаундленду, Канада.

Залишившись на самоті, Гаррі підійшов до малого округлого ілюмінатора й довго вдивлявся у морську далечінь. Погода змінювалася. Із заходу дув холодний арктичний вітер, здіймаючи кількаметрові хвилі, що утворювали білу піну, розбиваючись об риболовецьке судно. «Таку бурю я би не пережив, навіть на спині кита», – подумав Вільсон і втомлено заплющив очі. Небо над Сент-Джоном затягнулося низькими свинцевими хмарами. Хоча вітер поволі стихав й корабельна бовтанка зменшилась, проте надійшов густий дощ. Члени команди сейнера закуталися у жовті непромокальні дощовики.

«Русалка» входила у широку гавань канадського портового міста. Більше півсотні рибальських тральщиків та сейнерів зупинились тут, на якірній стоянці, перечікуючи морську неgodу. Яким було здивування Вільсона, коли він побачив біля одного з пірсів рідного й омріяного «Гермеса»! Але ейфорія дуже швидко проминула, а від згадки про зустріч із підлим Джимом Оруелом, Гаррі міцно стиснув кулаки. Крім того, ще деякі думки бентежили молоде й запальне серце моряка, примушували його стукотіти частіше...

Обійнявшись та попрощавшись з рибалками, які його врятували, Вільсон рішуче попрямував у південну частину порту, де пришвартувалося ірландське китобійне судно. Крізь густі хмари пробивався скупий сніп сонячного проміння, долаючи похмуру сірість цього непривітного регіону. Першим гарпунера побачив юнга. Він саме перевіряв причальні канати, якими судно трималося відведеного йому місця на пірсі. Вітер хаотично

розвівав біляве волосся, загартовуючи майбутнього морського вовка.

– Гаррі? – юнак зблід та виструнчився. – Це ти? Чи у мене якесь видіння?

– Я, Хюго, – Вільсон підійшов й обійняв юнга, до якого завжди був особливо прив'язаний. – Як бачиш, живий та здоровий!

– Мамо рідна! – Заверещав високим голосом Норіс, збігаючи трапом на палубу. – Гаррі Вільсон воскрес!

З криками «Гаррі воскрес!» юнга біг палубою і відчиняв двері до рубки, трюму та пасажирського відсіку. З відчинених дверей визирали члени екіпажу.

Коли капітан Остін невдоволено вийшов із командної рубки й хотів уже нагримати на недолугого жартівника, то сам став, мов скам'янілий. Перед ним стояв його старший гарпунер – живий, із плоті й крові.

– Сили небесні! – вирвалося з грудей капітана. – Синку, це ти? Чи привид?

– Я, пане, власною персоною.

– Господи святий! – вигукнув ошелешений капітан. – А ми вже за тебе панахиду відспівали. Добре, що хоч похоронку ще не відіслали на телеграф. Але як це? Ти ж наче звалився зі сліпу в океан, а Оруел стверджує, що намагався тебе витягти, але ти не вплив на поверхню!

– Оруел! – процідив крізь зуби Вільсон. – Де він?

Натовп моряків розступився і помітною стала самотня фігура Джима Оруела.

– Я намагався!.. Рятівне коло застрягло на стінці і я не зразу зміг його здійняти! – затараторив

довгов'язий ірландець. При цьому його припухлі оченята часто кліпали, а голова хаотично крутилася на всі боки.

Вільсон мовчки підійшов до земляка і, блискавично замахнувшись, зацідив щосили кулаком в пику. Від потужного удару Оруел впав. Не намагаючись підвестися, він жалюгідно повз до дверей і розтирав забиту щелепу. До Вільсона підійшов Нік О'Ніл і щиро обійняв, а за ним – інші члени команди.

– Я завжди знав, що Оруел негідник, – боцман заглянув Вільсону в очі. – Гадаю, що це його останній рейс.

– Розберемося з ним, – капітан Остін провів Оруела глибоким поглядом, – таким не місце на нашому судні!

– Це також і мій останній рейс! – Гаррі вивільнився з обіймів боцмана. – З мене годі такого життя!

– Що ти таке верзеш!?! – від подиву капітан аж роззявив рота. – Чи ти з глузду з'їхав за ту ніч у морі?!

– Гаррі, друже, ми вигідно продали сьогодні в порту китовий жир та м'ясо. –

Боцман О'Ніл приязно поплескав Вільсона по плечах. – Повернемося додому зі солідним заробітком.

– Не потрібні мені ваші гроші! – буркнув Вільсон, прямуючи до трюму. – Навіть не смійте мені більше згадувати про них!

З цими словами він гучно гримнув за собою металевими дверима.

– Що з ним? – здивовано озирався капітан.

– Може, гарячка? – припустив боцман. – Лихоманить від переохолодження.

– Потім поговоримо з ним, – пообіцяв капітан морякам, що стояли навколо. – Нам не можна втрачати такого професійного гарпунера!

Руки Гаррі Вільсона були рішучими і точними. Для себе він уже прийняв усі необхідні рішення, а тепер тільки виконував чітко спланований алгоритм. Підійшовши до червоного щитка, він зірвав зі скоби велику пожежну сокиру, затиснув її дужими руками й вирушив до машинного відділення. Слава Богу, що механіка Мітчела не було на робочому місці. Цей факт зняв напругу моряка. Ймовірно, зараз час обіду і механік собі спокійно трапезує десь у камбузі. Увімкнувши світло, Гаррі зупинився перед півтораметровим дизельним двигуном, що на цей час не працював, виблискуючи при електричному освітленні чорним оксамитом змащених деталей.

Очі Вільсона блукали поверхнею двигуна, а сам він перебував десь далеко, охоплюючи невідомі обрії потаємних думок. Він раптово підніс над собою сокиру і з несамовитою силою опустив важке лезо на металічні трубки, електричні кабелі, датчики з циферблатом та транзисторами. Скрегіт металу й іскри наповнили мале приміщення. Вільсон із диким запалом гамселив по двигуну сокирою, не знаючи втоми й спочинку. Аж коли піт градом почав заливати очі, а долоні запекли від тривалого тертя об руків'я, моряк зупинився.

Двигун мав жалюгідний вигляд. Очевидно, що найближчим часом «Гермес» у море не вийде. Але месник не збирався зупинятися. Він дістав із Мітчелового сховку розпочату пляшку віскі та старанно вилив весь вміст на побитий двигун і на два допоміжні дизельні генератори. Вогонь спалахнув миттєво від першого сірника й почав пожирати червоними язиками всі прилади. Їдкий дим подразнював очі. Закашлюючись і протираючи повіки, Вільсон вийшов у коридор. Чорний дим супроводжував його, мов тінь.

У цей момент механік Джордж Мітчел, п'ятдесятирічний товстун із майже лисою маківкою, налетів на колишнього гарпунера, біжучи на ознаки пожежі. Побачивши в руках сокиру і розтриті деталі двигуна на землі, а також пусту пляшку з-під віскі, він все зрозумів і дико заволав:

– Божевільний! Він злетів з катушок! Гаррі Вільсон втратив розум!

З дикими криками механік вибіг на палубу і, задихаючись від емоцій, все доніс капітанові. Коли Вільсон повільно вийшов на палубу, на нього накинулось четверо моряків і, поваливши долілиць, відібрали сокиру. Обличчя капітана Остіна палало гнівом.

– Ти усвідомлюєш, що ти накоїв? Цей двигун коштує майже стільки, як і весь наш корабель!!! Ти за усе своє нікчемне життя стільки не заробиш!

Вільсон підняв голову, марно пробуваючи звільнитись із міцних рук китобоїв. Його обличчя просвітліло і він спокійно відповів:

– Тепер ви більше не зможете винищувати китів. Я поклав край безглуздій різанині!

– Що?! Та ти дійсно збожеволів! – капітан схопився за голову, від чого його кашкет злетів. – Ти ж перший серед нас їх убивав!

– А тепер щиро каюся. – Вільсон втомлено усміхнувся. – Вони розумні істоти, такі ж, як люди, і не заслуговують на таке жорстоке винищення!

Джим Оруел, що стояв поруч, підійшов і копнув носком черевики у живіт Вільсона:

– Я вам завжди казав, капітане, що він – нікчема, а тепер ще й божевільний.

– Зв'язати його міцно! – наказав Остін. – І замкнути у трюмі. Здамо його канадській поліції. Буде до кінця свого проклятого життя відпрацьовувати шкоду, яку нам завдав!

– Слухаюсь, капітане.

Боцман О'Ніл почав старанно зв'язувати Вільсонові руки й ноги.

Двері тюремної камери зі зойком відчинилися і на порозі став із тацею у руках низькорослий охоронець. Він з безпристрасним обличчям поклав нехитрі харчі на металічний столик і, не вимовивши жодного слова, покинув камеру. Вільсон на пісню пшоняну кашу навіть не глянув. За два тижні, проведених у стінах тюремного ізолятора Сент-Джону, він цілковито втратив цікавість до будь-яких тілесних приємностей.

Молодого моряка приголомшив попередній висновок окружного судді: «У випадку доведення злого умислу, підсудному загрожує десять років

ув'язнення з подальшими виплатами завданої шкоди постраждалій стороні...».

«Це кінець! – гріккі думки гнітили ірландця. – Можна забути про рідний берег незабаром, про стареньку матір, яка не діждеться сина, про любов Елізабет...».

Серце стиснулося і дихати стало важче. Темні стіни одинокої камери здалися посмертним гробом, з якого більше немає жодного виходу. Злі сумніви знов охопили душу: «Чи добре він вчинив, пошкодивши китобійне судно? Позбавив на місяці заробітку чудових людей, з якими й сам трудився не один рік». Як виявилось, «Гермес» був застрахований і мав отримати щедрі страхові виплати через останній інцидент, але не залишилося жодної душі на борту, які могли б хоч одне добре слово сказати на захист Гаррі Вільсона. Навпаки, тепер усі підтримали Оруела і шкодували, що «схиблений гарпунер» зумів якось вибратися із води та врятувати своє нікчемне життя.

– Але ж я тільки хотів завадити смертям безневинних істот, які мають право на життя!

Вільсонове апелювання залишилось без відповіді. Тільки німі сірі стіни були свідками пригнічення молодого ірландця. Крізь пульсуючий біль голови, Вільсон почув, як знову відчиняються двері камери. Охоронець увійшов і простягнув в'язню конверт жовтого кольору.

– Лист прийшов ще вчора, – буркнув охоронець старечим прокуреним голосом, – забув тобі віддати в обід.

Гаррі глянув на адресанта і вельми здивувався: усі слова були написані італійською, якої він не

розумів. Розвернувши дорогий білий папір, він побачив зверху дивну емблему: два схрещені ключі під папською тіарою. Такий символ красувався над входом до католицького храму у його рідному містечку. Дивно, дуже дивно. Від прочитаного у Вільсона затріпотіло серце. Написано було англійською мовою й акуратним твердим почерком:

«Сину мій! Благодать та милість Господа нехай буде з тобою! Не дивуйся, що я звертаюся до тебе, бо шляхи Божі є незбагненні. Тиждень тому один із моїх асесорів випадково прочитав у газеті статтю про дивний порятунок китом одного рибалки у відкритому морі. А також про твій неоднозначний вчинок на судні «Гермес». Все це дуже зацікавило мене, спонукало до глибоких роздумів та молитов. Як усім добре відомо, колись перші люди Адам та Єва жили у гармонії й любові з природою і навколишнім світом. Вони отримали від Творця наказ: доглядати та оберігати Божий сад, давати імена рослинам і тваринам. На жаль, гріх зламав цю ідилію. Людина втратила рай і почала потерпати від жорстоких стихій навколишнього світу. Мисливці полювали на тварин, а деякі звірі відкрили полювання на людей. Але це не є початковою волею Божою!

Пророк Ісаїя нам передає зразок співіснування Божих творінь: «І замешкає вовк із вівцею, і буде лежати пантера з козлям, і будуть разом телятко і левеня та корова вгодована, а дитина мала їх водитиме! А корова й ведмідь будуть пастися разом, разом будуть лежати їхні діти, і лев буде їсти солому, немов та худоба! І буде бавитись немовлятко над ногою змії, і відняте від перса дитинча простягне свою руку над лігвом гадюки. Не вчинять лихого

та шкоди не зроблять на всій святій Моїй горі, бо земля буде повна пізнання Господнього так, як море вода покриває! (Ісаїя 11, 6-10)»...

Пречудові слова пророка! Вони є запорукою для мене, що первозданна гармонія повернеться, а твій випадок, як і багато інших свідчать, що тварини ще пам'ятають голос Адама, який кликав їх на ім'я. Потрібно всім серцем любити не тільки людей, але й природу, яка є Божим Храмом, місцем Його присутності. Тоді життя на нашій Планеті стане спокійнішим та щасливішим.

Щодо твого випадку, то ти отримаєш найкращих адвокатів, які вже їдуть до тебе з Нью-Йорку і, як вони запевняють, є багато шансів перехилити терези правосуддя на бік справжньої справедливості. Крім того, одна природоохоронна організація із Ванкувера «Грінпіс», нещодавно створена, виявила цікавість до твоєї персони і її члени будуть вельми раді бачити тебе у своїх лавах. Уділяю Тобі апостольське благословення. Будь завжди щасливим.

Зі щирою молитвою, Слуга слуг Божих.
Підписано у Ватикані, 2 серпня 1981 року».

Гаррі Вільсон не зміг встояти на ногах. Він обперся спиною об холодну стіну і, з'їхавши вниз, присів. Зануривши обличчя у цінного листа, глибоко розридався.

23 липня 1982 року Міжнародна Китобійна комісія ухвалила рішення про повну заборону промислового вилову китів. На жаль, деякі країни цього рішення не прийняли до сьогодні.

Медовий Дон Жуан

(Оповідання)

Як Микола Кирилович не намагався, як вже не пильнував, але цариця з'явилася без його відома. І одразу почала формувати навколо себе нову монаршу дійсність: закипіла робота, закружляли в покірних танках вельможі, слуги, досвідчені воїни... Він і оком не кліпнув, як увесь цей королівський двір покинув стіни рідного палацу і подався у пошуках кращої долі. Микола Кирилович Лантух був пасічником у четвертому поколінні, а царицею називав бджолину матку, яка згуртувала навколо себе молодий рій невтомних медоносів.

Про те, що рій втік, бджоляр, що недавно відзначив своє п'ятдесятип'ятиліття, дізнався від пронизливого та відчайдушного вереску сусідки, Галини Митрофанівни, колишньої вчительки математики місцевої сільської школи, а тепер новоспеченої пенсіонерки.

– О, моє лице! Рятуйте, хто може! Кляті бджоли вжерли мене в обличчя!

Микола, що саме старанно зголював триденну щетину перед дзеркалом і, намилений пінкою, мав вигляд якогось казкового новорічного персонажу, підскочив так, наче вжалили саме його. По-перше, його найдорожчих комашок обізвали клятими, а по-друге, те, чого боявся і намагався всіляко уникнути, сталося. Рій втік!

З піною на недоголеному обличчі, в одних споднях та білій майці, він вихором вибіг на подвір'я і знесилено опустився на високий дерев'яний поріг.

За сусідським парканом, на високій черешні, що вже давно відцвіла, розмістився злощасний рій-

втікач, обліпивши повзучою масою товсте гілля й видаючи низьке характерне гудіння.

Ближче до будинку сусідки вигулькнула біла хустка Галини Митрофанівни, що бігла й високо розмахувала руками.

– Ой лишечко! Я вся покусана! Рятуйте!

Бувалий пасічник на мить здивувався, що його бджоли зважилися на таку агресію, якої зазвичай не чинять. Проте зволікати не став і, підбігши до вмивальника, різко витер рушником лице і здмухнув з-під носа залишки піни з пишних посріблених вусів. Потім рвучко відчинив морозильну камеру, з якої вииняв коробку харчового льоду.

«Це те, що треба», – промайнуло в голові бджоляра. Ноги самі понесли до сусідського подвір'я. Про відсутність штанів він навіть не подумав.

Життя в Миколи Кириловича завжди було пов'язане з землею. Таку долю йому визначив покійний батько, що спровадив хлопця до аграрного технікуму.

Молодий агроном-садівник повернувся до рідного села й розпочав свою багаторічну трудову кар'єру на садових угіддях місцевого господарства. Коли молода дружина покинула цей світ через важку хворобу і залишила вдівця бездітним та самотнім, ідея відродити ремесло батька та діда з'явилася сама по собі. Вулики з бджолиними сім'ями в фруктовому саду навколо Лантухової хати з'явилися, ніби гриби після дощу.

Через два роки після початку промислу їх налічувалось більше п'яти десятків, і працюючий пасічник не мав наміру зупиняти цей процес. Бурштиновим скарбам із бджолиних сотів раділи односельці, друзі, їх охоче купували жителі навколишніх сіл та містечок. Навіть приїздили кореспонденти столичного популярного журналу для пасічників, щоб написати про відомого бджоляра репортаж, який разом із красивими кольоровими фотографіями згодом продавали в усій країні. Журналісти ще довго з вдячністю згадували гостинного Миколу Кириловича та його медові наливки...

Спокійне життя пасічника закінчилося, коли торік по сусідству поселилася колишня вчителька математики, пенсіонерка Галина Митрофанівна Чубата, яка після розлучення з чоловіком вирішила змінити місце проживання. У едемський сад квітів та бджіл занадилась Єва, і характер її був далеким від ангельського.

– Чому ваші кури перелітають через паркан і порпаються на моєму подвір'ї? – суворо запитала колишня вчителька нового сусіда під час першої їхньої зустрічі.

Худорлява, невисока, з делікатним і шляхетним обличчям, акуратно викладеним волоссям, пофарбованим у каштановий колір, Галина Митрофанівна дивилася на кремезного та животатого сусіда, немов на школяра-двієчника, що вкотре не зробив домашнє завдання.

– Так вони теє... як його? – почав затинатися Лантух, соромливо кліпаючи очима. – Вони мають крила, птахи свободолюбіві, перелітають через

паркан від цікавості. А попередні хазяї, між іншим, не були проти!

– Так от, зятяйте собі старанно, – математичка пригрозила кістлявим вказівним пальцем, – на моєму ідеальному газоні нема місця для курячого посліду. Ваші обмежені мізки здатні засвоїти таку інформацію?

Микола Кирилович розхвилювався і внутрішньо увесь стиснувся, наче пружина. Він був чоловіком мирної вдачі і не знав, як йому поведеться в такій ситуації?

– Так би й просто сказали: «Не пускай курей», а то про якісь мізки розповідаєте. Більше мої рябі вас не потурбують.

Суха й холодна жінка промовчала на репліку сусіда, тільки розвернулася і зникла за дверми свого будинку. Бджоляр від здивування високо підняв русьві брови й похитав головою.

Микола Кирилович вирішив першим розтопити лід відчуження з Галиною Митрофанівною, щоб позбутися неприємного душевного осаду і примиритися з доволі примхливою, на його погляд, сусідкою. Одного серпневого ранку він вдосвіта спустив із прив'язі пса Мухтара і, взявши його з собою, пішов у луки по сюрприз для суворої сусідки. І вже через півтори години повертався неквапним кроком, тримаючи в руках величезний букет польових квітів.

Чоловік романтично вдихав запашний аромат і по-доброму заздрив своїм підопічним бджолам, які насолоджуються такими запахами щодня. Букет дійсно був гідним пензля художника. В ньому поєдналися яскраві барви темно-синіх волошок

та фіолетових дзвоників із білими ромашками та жовтогарячими нагідками. Тримаючи поперед себе доволі великий оберемок вияву дружби та приязні, Микола Кирилович із піднесеним настроєм переступив поріг сусідки Галини.

– Здрастуйте у вашій хаті, дорога господине! – видихнув схвильований романтик. – Дозвольте вам від щирого серця подарувати ці квіти і побажати, щоб ваше життя було, як квітучий сад, сповнене світла та добра!

Вчителька, що саме поралась біля плити й готувала бутлі для консервації, здивовано витріщицалась і навіть розкрила тонкі уста. Проте відповісти нічого гостеві не встигла, бо раптом сталася халепа.

Микола Кирилович, розглядаючи крізь квіти вчительку Галину, рушив до неї, немов атомний криголам. Прагнучи по-лицарськи вручити їй квіти й галантно поклонитись, пасічник не зауважив у себе під ногами відер зі стиглою добірною малиною. Товсті ноги нашттовхнулися на відро, і горе-залицяльник упав носом до підлоги, при цьому перевернувши ще й інші відра з соковитими ягодами. Долаючи сум'яття, бідолаха побачив, що він лежить у малиновій масі, і його круглий живіт, обличчя, руки й ноги набули криваво-червоного кольору. Втіхою не став навіть солодкавий, приємний присмак на устах, який любив ще з дитинства. Це був суцільний крах!

Тремтячі руки Галини Митрофанівни випустили дволітровий слоїк, і він із приреченим дзенькотом розбився об підлогу на десятки осколків. Її суворі очі спочатку вельми розширились, переживаючи

скороминучий жах, а потім – звузились, як у Горгони Медузи на полотні ренесансного автора.

– А бодай би тобі добре було! Я два дні цю малину обривала, ось цими покрученими пальцями!

Вона виставила вперед руки, помітно уражені ревматоїдним артритом. Особливо вирізнялось кілька пальців із деформованими суглобами.

Крізь пелену від рідкої малини Микола розгледів покручені пальці вчительки й зробив співчутливу міну.

– Вибачте, будь ласка! Я не знав, я не хотів...

Але розлючена жінка його вже не слухала. Вона схопила товстий оберемок квітів, що призначався їй у подарунок, і сміливо настромила його сусідові на голову. До липкого від соку малини обличчя прилипли пелюстки волошок та нагідок, а квіти ромашки стирчали на всі боки, немов вусики якоїсь гігантської комахи.

– Геть звідси! – вигукнула грізно колишня вчителька. – І щоб духу твого не було на моєму подвір'ї.

Микола Кирилович, випханий в плечі, перелетів через поріг і ледь вдруге не заповров носом об зелений газон. Ображено шморгнувши, він важко зітхнув, а потім зняв імпровізовану стріху, що чудернацько стирчала над головою. Треба було йти змивати з себе ганьбу в вигляді роздушених ягід. Глибше знайомство, а тим паче примирення, не вдалося.

Після цього випадку сусід часто й підкреслено на весь голос вітався з Галиною Митрофанівною, намагався попросити в неї пробачення і навіть приніс їй трилітровий бутель меду. Проте жінка була крижаною, наче арктичний айсберг. Мовчки

відверталася й злісно поблискувала карими очима. І тепер оцей останній інцидент із бджолами не віщував нічого хорошого у натягнутих взаєминах сусідів, точніше в їхній відсутності.

У лікарняній палаті було чисто й затишно, проте неприємний запах хлорованого вапна, яким санітари миють підлогу, не дозволяв забувати про сумну дійсність: лікарняне ліжко – це не домашня канапа.

Галина Мирофанівна напівлежала на великому підвищенні й уважно розглядувала своє обличчя в ручне люстерко. Набряк від укусів майже зійшов, як і алергічне почервоніння очей. Їй здалося, що на чолі позникали навіть деякі зморшки, що в останні роки ставали все більш помітними. Жінка відклала дзеркало й замислено поглянула на палату. Єдина співмешканка – старенька й кругленька бабуся, що лежала навпроти, не звертаючи на Галину Митрофанівну уваги, з апетитом наминала червоний борщ із полив'яного банячка. Вчителька перевела погляд за вікно, де свіжий вітер зворохобив смарагдові крони статечних каштанів. Згадалися останні хвилини на рідному подвір'ї. Вона бреде, немов у дикому сп'янінні, до дверей будинку. Ноги стають, наче ватяні, і зрадливо підкошуються. Вона падає всім тілом на м'яку травичку, а над нею схиляється дурнувата пика сусіда Лантуха, який відчайдушно намагається привести її до тями. Потім – тільки суцільна темрява...

Отямилася уже в кареті швидкої допомоги, але лікар заспокоїв:

– Ви зімліли, шановна, не від того, що вас покусали бджоли, що вельми тішить, а – від банального страху. Тож не хвилюйтесь: відвеземо вас до лікарні, ретельно оглянемо, і завтра ви можете їхати додому.

Галину Митрофанівну душили злість і душевна гіркота. Усе життя їй дошкуляли чоловіки: і покійний батько-алкоголік, що частенько лупцював її й нещасну матір, і колишні два чоловіки, які бачили в ній тільки інструмент для власного безтурботного життя, а тепер – ще й цей незграбний тюхтій, через якого довелося навіть до лікарні потрапити.

Їдкі роздуми перебив молодий лікар, який нечутно ввійшов до палати і, тримаючи в руках аркуші з результатами обстеження, уважно дивився на пацієнтку крізь товсті лінзи окулярів.

– Галино Митрофанівно, – тембр голосу ескулапа звучав м'яко й лагідно, – маю для вас дуже добрі новини. Ви повністю одужали.

Пацієнтка сухо кивнула й промовила:

– Дякую, лікарю, але я вже й сама відчуваю, що мені суттєво покращало. Здається, навіть почуваюся краще, ніж коли була вдома.

– Власне про це я й прийшов вам повідомити. Сталося диво, і в моїй практиці це – вперше, але ваш донедавна прогресуючий ревматоїдний артрит – відступив! – лікар щиро всміхнувся і поправив окуляри, що з'їхали йому на кінчик носа.

– Тобто, це як? – здивувалась жінка. – То мені тепер більше не доведеться ковтати пігулки з гормонами?

– Про це ще рано говорити, – лікар сів поруч пацієнтки, – але, як мені здається, оті тринадцять бджолиних укусів, які мужньо витримало ваше тіло, виявились для вас рятівними. Ревматоїдні показники в крові різко пішли на спад, та й візуально помітно, що зменшились набряки й повернулась рухливість кінцівок.

– Диво дивне, але це правда! – Галина Митрофанівна зачаровано дивилась на пальці власних рук, які вільно й безболісно згинала та розгинала.

– Гадаю, що вам не варто на цьому спинятись, і треба продовжувати апітерапію, тобто лікування бджолиними укусами. Напевно, у вас є знайомі пасічники?

– Здається, є, – пацієнтка ошелешено поглянула на лікаря і закліпала очима.

– От і добре, – лікар рвучко підвівся і поправив зім'ятий халат. – Не буду вас більше затримувати. Виписку зможете отримати в реєстратурі.

Через півтори години Галина Митрофанівна вийшла з лікарні й, поглянувши на площу перед входом, стала, мов укопана. На автомобільній стоянці, поруч зі своїм стареньким «Опелем» стояв її сусід Микола Кирилович і ніяково всміхався. В руках у нього гойдався від вітру велитенський букет польових квітів.

ПАЛЬМА

(Оповідання)

Легкий вітерець крутив опалим листям, немов за спіраллю. Багряні та жовтогарячі листки перетворили кленову алею на поверхню мольберта відомого художника, ім'я якого – Природа. Ранок останнього дня жовтня видався ясным, але прохолодним. Яскраве сонце даремно намагалося прогріти ошпарене заморозками повітря. Поодинокі перехожі наїжилися від холоду і куталися в теплі пальта та куртки, намагаючись загрітись під ними.

Максим Захарович повільно проходжувався парком, ліниво копаючи маленькі кучугури опалого листя. Настрій був прикепський. Хотілося якомога довше поніжити старечі кістки під ковдрою, зануритись у ранковий серпанок мрій та спогадів далекої молодості й спокійно собі поспідати, попиваючи запашну каву та переглядаючи ранкове телебачення. Але така розкіш для пенсіонера Максима Захаровича була недосяжною. Він був змушений щоранку вигулювати собаку...

– Пальмо! Тримайся поруч! – наказав господар собаці хрипуватим голосом.

Маленька собачка, суміш карликового пінчера та мішанця, весело мотнула чорнявою головою і хвостом і, звівши помаранчеві брови, жваво завиляла хвостом. Їй ще не було і трьох років, вона прагнула ігор та руху, і норов господаря був їй зовсім незрозумілий.

Пенсіонер, важко зітхаючи, присів на лавку в парку і опустив стомлену спину на підпори. Довгі ноги випростались, шарудячи листям, а з покритого

зморшками обличчя поступово зійшла напруга, і воно ніжилось під теплими сонячними променями.

Він своєї собаки не любив, йому до серця більше припадали коти, як і покійній дружині Вірі. Але півтора року тому, помираючи від раку, найкращий товариш Микола, науковець та письменник, з яким більше частину життя пропрацювали в одному інституті, слізно благав:

– Забери мою Пальмочку до себе. У мене нема більше на кого її залишити. І обіцяй дбати за неї, немов за рідну дитину.

– Обіцяю, друже, не хвилюйся, – від щирого серця запрягнувся Максим.

Через тиждень товариш відійшов у Вічність, а молода собачка Пальма переселилася до нового господаря.

Максима Захаровича дратувала гамірлива співмешканка, її переливчастий та веселий гавкіт, а також – кілька пар погризенних шкіряних мештів. Крім того, злиденної пенсії ледве вистачало, щоб прогодуватися самому, а тут – ще один рот, який вимагає вартісного корму і навіть інколи свіжого м'яса.

Але клятва, дана найкращому другові, спонукала його, стиснувши зуби, терпіти і викроювати дорогоцінні кошти з дірявого бюджету. Вже дев'ять місяців країна жила в стані важкої, кровопролитної війни, тому то ціни на все зросли вдвічі, а тут ще й собаку треба годувати...

Пенсіонер підвівся з лавки і, неголосно свиснувши, побрів до невеликої кав'ярні, розташованої поруч, у парковій зоні. Попри те, що останнім часом все частіше дошкуляв біль у серці, він аж ніяк не міг собі відмовити в філіжаночці

ароматної кави по-віденськи. Ще однією причиною бувати в цьому закладі було те, що туди йому дозволяли заходити з собакою.

Великий мурований павільйон добре зберігав тепло й ідеально підходив для осінніх та навіть зимових посиденьок. У світлій залі більшість столиків було вільних, лише молоде подружжя з маленькою дитиною, досить крикливою, вмовляло своє чадо з'їсти ще хоч ложку вівсянки з фруктами. На іншому боці якась поважна пані у масивних рогових окулярах їла струдель і одночасно читала якийсь мелодраматичний роман.

– Вам, як завжди, кава і шоколадний сирник?
– запитала миловидна дівчина-офіціантка, всміхаючись приємною білозубою усмішкою.

– Так, звичайно, – ствердно кивнув пенсіонер,
– і не забудьте, будь ласка, покласти трішки кориці.

– Добре, все зробимо. А для вашої чотирилапої подружки, можливо, щось?

Максим Захарович зміряв офіціантку недоброзичливим поглядом і буркнув:

– Вона не голодна.

Собачка сиділа під столом і, позираючи на господаря, тільки облизувалась. Лець образливе скавуління засвідчило, що вона таки б не відмовилась від шматка булки або печива.

Сигнал повітряної тривоги припав на той час, коли офіціантка принесла замовлення. Під завивання далекої сирени, вона виставила кавник і блюдце з випічкою і, між іншим, поінформувала:

– Якщо бажаєте, то можете спуститись до підвалу, де він у нас обладнаний під невелике бомбосховище.

– Дякую, але я залишуся тут, – рішуче відмовився відвідувач. – Очевидно, що Генеральний штаб військ Російської Федерації не визначив вашу кав'ярню як ціль номер один на сьогодні.

– Сподіваємось на те, – усміхнулася дівчина, зрозумівши легку іронію старшого чоловіка.

Максим Захарович озирнувся. Молода сім'я з дитиною, як і одинока пані з книгою, незворушно залишились на своїх місцях. Натомість знадвору розчахнулися навстіж двері, і до зали увірвалися дві добродійки дуже поважних літ, замотані в теплі шарфики та в'язані берети.

– Проведіть нас до сховища! – Замість привітання вигукнула перша.

– Нема часу на зволікання! – додала її подруга стурбовано.

– Так, прошу пані. Ходімо зі мною.

Ввічливий молодий бармен, який своїм зовнішнім виглядом нагадував біблійного проповідника, гречно запросив жінок спуститися до підвалу.

«Хто б міг подумати, – помислив Максим Захарович, провівши поглядом сполоханих бабусь, – уже однією ногою в могилі, а ще так чіпляються за життя. Однаково цей останній день прийде, і ніяк його не уникнути!»

Есхатологічні роздуми пенсіонера урвалися, коли він побачив вельми дратівливу сцену. Його чорношерста собачка, звівшись на задні лапки перед молодою жінкою, поглинала з її елегантних пальців кусочки печива. При цьому радісно на всі боки махала хвостом. Дитина, що сиділа в батька на колінах, світилася вся від щастя і весело плескала в пухкі долоньки.

Максим Захарович спалахнув від гніву і, блискавично підвівшись, за мить уже стояв біля Пальми й злісно гамселив її тростиною по спині.

– Ах ти ж зраднице! – майже кричав він. – Ти береш їжу від чужих людей? Так і злодія до хати впустиш за шматок ковбаси!

Дитина від страху заплакала і швидко перекочувала в материнські руки, які почали її гойдати й заспокоювати. А бідна собачка заскавуліла і, опустивши вуха й хвіст, заповзла під сусідній стіл.

– Нащо ви так? Це – дуже жорстоко! – в голосі молодиці звучали осуд та докір. – Їхній вік і так надто короткий, і вони також заслуговують на своє маленьке щастя.

Старий зиркнув у молоді очі дівчини своїм колючим поглядом. Мовив безапеляційно:

– То, може, заберете і подаруєте їй щастя? Ні? Тоді мовчіть і не патякайте!

В цю мить усе навколо заповнив страшний гуркіт, який виходив від реактивного двигуна, а також – неймовірний свист, наче з самого пекла.

– Ракета! – закричав перелякано бармен. – Усім – на підлогу!

Максим Захарович швидко присів, заховавшись за столом. Переполохана Пальма віддано притулилася до його ноги. Десь, не дуже далеко пролунав такий потужний вибух, що від нього ледь не повилітали шибки з рам.

– Ой, здається, проминуло! – полегшено видихнув молодий батько і погладив дитину, що заходилася від плачу. – Ходімо негайно додому!

«І мені вже також час йти...» – подумав пенсіонер, намагаючись підвестися з-під столу.

Раптом над головою загриміло так, що все потемніло й зникло, провалившись у суцільну чорноту. Час зупинився, а все, що йому підвладне, зависло десь над бездонним проваллям, не сміючи ідентифікувати себе серед живих чи мертвих.

Свідомість поверталася поступово. Спочатку відчув солоний присмак крові в роті разом із порохом розбитого бетону. Потім додався тупий біль від забитої спини й травмованих рук і ніг. Але, здається, переломів не було, бо ворушив кінцівками доволі вільно. Теплий і вологий язик облизав подряпину на розірваній долоні.

– Пальмо, ти жива! – простогнав старий, перевертаючись на живіт. Навколо тільки суцільна темрява і важке, змішане з порохом, повітря. Десь поруч заридала надривно дитина, а мати, плачучи, заспокоювала її.

«Вони також вижили, слава Богу!»

Тремтячі пальця дістали з кишені куртки старий телефон і ввімкнули екран. Навкруги нагромаджені бетонні блоки утворили маленьку печерку, що й врятувало життя.

– Чи є хто живий? – кволий голос десь здалеку належав, ймовірно, старшій жінці в рогових окулярах.

– Є! – простогнав пенсіонер. – Я живий!

Пальма неголосно загавкала кілька разів, давши знати, що з нею також все гаразд.

– Ми також живі, – повідомила молода жінка зовсім поруч, – але моєму чоловікові добряче затисло ногу.

– Нас витягнуть, – впевнено гукнув Максим Захарович.

– Якщо можете, – подзвоніть рятувальникам.

– Уже телефоную, – тишу ознаменували звуки телефонного набору.

Кілька речень пояснення – і на іншому боці рятувальники запевнили, що допомога вже в дорозі.

Тьмяне світло від дешевого телефону ще освітло тісний простір навколо. Поміж важких бетонних блоків лежали потрощені дерев'яні балки, подрібнена штукатурка і бите каміння. Самотужки з цього гробівця не вибратися, але якщо Господь милував, і не розчавило громіздкими каменюками, то це означає, що ще доведеться якийсь час топтати ряст.

Раптом Максим Захарович відчув гострий і нестерпний біль за грудиною. Дихання перехопило, і він відчув, що повітря втікає від нього, і він не має сили його хапати знеможеними легенями. Різко розболілася ліва рука, і навіть доклавши чималих зусиль, він ледве зміг поворушити пальцями. Все тіло вкрив липкий, холодний піт, а в свідомості блискавично промайнула думка: «Зашвидко ти собі відміряв ще віку».

– Ой лихо, помираю! – застогнав старий. – Ой, моє серце!

Собака жалібно заскавуліла і занепокоєно почала крутитися навколо лежачого господаря. Відблиск від екрана телефону підсвічував на старечому обличчя тремтячі губи, що шепотіли нечутно молитву.

– Гей, гей! Що з вами? – пролунав з віддалі голос, що належав поважній пані в окулярах. – Не мовчіть!

Максим Захарович напружився всім тілом і витиснув із себе:

– Серце, воно вискакує з мене й страшенно болить.

З боку відгукнулася молода мати, яка, нарешті, втихомирила свою дитину:

– Тримайтеся! Рятувальники вже тут. Я чула, як під'їхали автомобілі, вони зараз почнуть розбирати завали.

– Помираю... – прохрипів пенсіонер і зусиллями волі почав чіплятися за слабкі ниточки свідомості, щоб не провалитися у забуття.

– Шановний! – гукнула голосно старша пані. – У мене є нітрогліцерин. Це – ліки, які допоможуть вам подолати серцевий напад.

Гримаса розчарування та болю спотворила обличчя страждальця.

– Це – безнадійно, – голос старця слабшав, – між нами – стіна каміння та різного мотлоху.

На мить запанувала така тиша, що стало чути, як перегукуються чоловічі голоси рятувальників і скреготять металеві шуфлі об кам'янисте сміття.

– Пане, скажіть-но, як звати вашого пса? – несподівано запитала пані.

– Пальма, – прозвучала коротка відповідь.

– Пальмо! Пальмо! Ходи сюди. Отримаєш щось смачненьке!

Ласкавий та високий голос почав кликати собачку. Пальма спочатку з цікавістю підвела голову і настовбурчила вуха, гучно занюхала навколишнє повітря і швидко зникла в темному отворі між дошками розбитого столу. Було чути, як вона видряпується поміж каменями, наче наново проходить родові шляхи перед новим своїм

народженням. Нарешті, доповзла. Долинули її тихе скавучання й настанови пані в окулярах:

– Тримай це міцно і віднеси своєму господарю. Вперед!

Знову – шурхотіння та шкряботіння. І доволі швидко поруч біля лежачого Максима Захаровича з'явилася, попискуючи, маленька схвильована Пальма із затиснутим у зубах пластиковим флакончиком. Обтрусившись від пилюки, вона підсунула до руки господаря цей флакончик, у якому ледь чутно калатали маленькі білі пігулочки.

Тремтячими, ледь слухняними пальцями старий відкрив флакон і висипав половину пігулків собі на груди. Взявши дві, він швидко поклав їх собі під язик. Поволі розсмоктуючи їх, знову заплющив втомлено очі. Світло від телефона було слабшим: батарейка помітно розрядилася. Пальма притулилася до лівого боку господаря і поклала свою вологу мордочку на його хвору руку.

Поступово Максим Захарович почав відчувати, що йому легше дихати, а стукіт серця стихає. Біль із гострого перейшов у тупий та ниючий. Зникнув підступний та паралізуючий страх смерті, а з ним – і гидкий холодний піт...

Скільки часу минуло пенсіонер не знав, але, вже лежачи на кушетці в кареті невідкладної допомоги, почув висновок лікаря, який, поправивши окуляри в золотистій оправі, з професорським виглядом вдивлявся у показники кардіографа:

– У вас ішемія міокарду, але, дякувати Богові, до інфаркту не дійшло. Шануватися вам треба, шановний, регулярно вживати ліки.

– Так, так, лікарю...

Максим Захарович закрив повіки. І з-під них набігли немов кришталеві сльози. «Швидка» доїхала до лікарні, де санітари винесли хворого з автомашини на ношах і доправили до відділення. Але думки Максима Захаровича були далекими від медицини й ліків. Тільки одна бурувала його стомлений мозок: «Як там Пальма? Чи пані в окулярах, яку, між іншим, звати Лариса, догляне собачку, допоки я повернуся з лікарні? Пообіцяла, що догляне».

P.S. Через два з половиною місяці Максим Захарович ішов улюбленою алейкою через парк. На Різдво вдарили січневі морози, і кучугури снігу заповнили всю площу біля посушлих дерев. Дихання старого парувало, і масивний ніс почервонів від кусючого холоду. Проте обличчя його світилося від спокою і радості. Він відхилив комір свого пальта, і з-за нього вигулькнула чорна мордочка з помаранчевими брівками й облизалася до свого господаря. Старий погладив малесеньке чоло собачки двома пальцями і пригорнув її до вже оздоровленого серця, як батько пригортає свою найріднішу дитину.

Зміст

| | |
|----------------------------------|------------|
| Світло в п'ятні сяє | 4 |
| ЛЕВІАФАН..... | 117 |
| Медовий Дон Жуан | 148 |
| ПАЛЬМА | 157 |

Юрій Грешко

СВІТЛО В ПІТЬМІ СЯЄ...
містична повість та оповідання

Літературний редактор - Роксолана Жаркова
Дизайн і верстка Любомири Куськів

Підписано до друку ??? 2023 р.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура Times New Roman
Зам. 330 а.

Віддруковано у друкарні МПП «ТАЛЯ»
смт Брошнів-Осада, вул. Шкільна, 2
тел./факс: (03474) 46-8-98, 46-4-38, 2-06-44
e-mail:pp.talya@ukr.net